O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA‘LIMI VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

D.A.Mutalova

MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILINI O‘QITISH METODIKASI

Darslik

Chirchiq- 2026

UO‘K: 373

KBK: 74.1

M-91

D.A.Mutalova. MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILINI O‘QITISH METODIKASI. Darslik. – T.: «ZEBO PRINTS», 2026. – 288 bet.

Ushbu darslik maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishning nazariy, metodik va pedagogik asoslarini yoritadi. Unda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda chet tilini o‘qitishning maqsad va vazifalari, mazmuni, samarali metod va vositalari, zamonaviy pedagogik hamda interfaol texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari bayon etilgan. Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida chet tilini o‘rgatishda o‘yin, qo‘shiq, she’r, rasm, multimedia vositalari va kommunikativ mashqlardan foydalanish metodikasi, bolalarda tinglab tushunish, so‘z boyligi va sodda nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Darslik talabalar, maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilari, chet tili o‘qituvchilari hamda maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish metodikasi bo‘yicha ilmiy-amaliy izlanish olib borayotgan mutaxassislar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy tavsiyalar va metodik yondashuvlarni ham o‘z ichiga oladi.

Taqrizchilar:

T.L.Xurvaliyeva - «Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim» fakulteti pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.

N.N.Djamilova – Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yil 14 apreldagi 136-sonli buyrug‘iga asosan darslik sifatida nashrga tavsiya etilgan.

KIRISH

Maktabgacha yosh davri bolaning jismoniy, psixologik, intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bolaning nutqiy faoliyati jadal rivojlanib, yangi bilim va ko‘nikmalarni tabiiy ravishda o‘zlashtirish imkoniyatlari kengayadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni chet tiliga o‘rgatish masalasi zamonaviy ta’lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimida ta’lim-tarbiya jarayonini bolaning yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish, uning kommunikativ faolligini rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Chet tilini maktabgacha yoshdan boshlab o‘rgatish jarayonida bolaning tabiiy qiziqishi, taqlid qilish qobiliyati, eshitish va nutqiy faoliyati, o‘yin orqali o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoji hisobga olinishi muhimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatish maktabdagi an’anaviy til ta’limidan o‘ziga xos jihatlari bilan farq qiladi. Bu yoshdagi bolalar uchun ta’lim jarayoni tabiiy, qiziqarli va o‘yinga asoslangan holda tashkil etilishi, yangi so‘z va iboralar kundalik faoliyat, harakatli va didaktik o‘yinlar, qo‘shiq, she’r, rasmlar, rolli vaziyatlar hamda turli kommunikativ mashqlar orqali o‘zlashtirilishi maqsadga muvofiqdir. Mazkur yondashuv bolalarda chet tiliga nisbatan ijobiy munosabat va dastlabki kommunikativ ko‘nikmalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

“Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish metodikasi” fani bo‘lajak maktabgacha ta’lim pedagoglarini maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishning nazariy va metodik asoslari bilan qurollantirishga yo‘naltirilgan. Fan mazmunida chet tilini o‘qitish metodikasining shakllanishi va rivojlanishi, ta’lim shakllari va metodlari, turli yosh omilining tilni o‘zlashtirishga ta’siri, maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishning psixologik asoslari, leksik va nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirish, o‘yinlardan foydalanish, vaziyatli-rolli o‘yinlar, ijodiy faoliyat hamda CLIL yondashuvi kabi masalalar qamrab olingan.

Ushbu darslik aynan mazkur fan mazmuni va zamonaviy maktabgacha ta’lim talablaridan kelib chiqib tayyorlandi. Unda maktabgacha yoshdagi bolalarga chet

tilini o‘rgatishning nazariy asoslari, psixologik-pedagogik xususiyatlari, metod va vositalari, ta’limni tashkil etish shakllari hamda amaliy metodik yondashuvlar izchil yoritiladi. Shuningdek, bolalarning lug‘at boyligini kengaytirish, sodda nutqiy muloqotga jalb etish, tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini rivojlantirishda o‘yinli va kommunikativ metodlardan foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Darslikning mazmuni bo‘lajak tarbiyachilarda maktabgacha ta’lim sharoitida chet tilini samarali tashkil etish, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, mos metod va vositalarni tanlash hamda ta’lim jarayonini ijodiy tashkil etish bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan mazkur darslik maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalari, tarbiyachilar, chet tili o‘qituvchilari, pedagoglar hamda maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatish metodikasi bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislar uchun mo‘ljallangan.

Darslikda nazariy ma’lumotlar bilan bir qatorda amaliy tavsiyalar, metodik yondashuvlar va maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda foydalanish mumkin bo‘lgan ta’limiy usullar ham yoritilgan. Shu orqali bo‘lajak pedagoglarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, bolalarda chet tilini o‘rganishga qiziqish uyg‘otish va ta’lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etishga ko‘maklashish ko‘zda tutiladi.

CHET TIL O‘QITISH METODLAR TARIXI

Reja

1. Chet tilini o‘qitish metodikasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari.
2. An’anaviy va bevosita metodlarning nazariy-metodik asoslari.
3. Audiolingval va audiovizual metodlarning rivojlanishi.
4. Kommunikativ va zamonaviy metodlarning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati.

Tayanch so‘zlar: Metod, metodika, chet tili, grammatik-tarjima metodi, bevosita metod, tabiiy metod, audiolingval metod, audiovizual metod, kommunikativ yondashuv, kommunikativ kompetensiya, o‘yin metodi, interfaol metod.

Chet tilini o‘qitish metodikasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari.

Chet tilini o‘qitish metodikasining shakllanishi va rivojlanishi insoniyat jamiyatining tarixiy taraqqiyoti, xalqlar o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ilmiy aloqalarning kengayishi bilan bevosita bog‘liqdir. Insoniyat taraqqiyotining dastlabki davrlaridanoq turli xalqlar o‘rtasida o‘zaro aloqa qilish, savdo-sotiq olib borish, tajriba almashish va madaniy qadriyatlarni uzatish ehtiyoji mavjud bo‘lgan. Mazkur ehtiyoj esa boshqa xalqlarning tillarini tushunish va ulardan foydalanish zaruratini yuzaga keltirgan. Shu ma’noda chet tilini o‘rganish insoniyatning kommunikativ ehtiyojlari bilan bog‘liq bo‘lgan tabiiy tarixiy jarayon sifatida shakllangan.

Chet tilini o‘qitish metodikasi birdaniga mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida vujudga kelmagan. Dastlab chet tilini o‘rgatish amaliy tajribaga asoslangan holda olib borilgan. Til o‘rganuvchilar boshqa xalqlar vakillari bilan bevosita muloqot qilish, ularning nutqini tinglash va kundalik faoliyat jarayonida yangi so‘z hamda iboralarni o‘zlashtirish orqali tilni egallaganlar. Bunday sharoitda til o‘rgatishning maxsus ilmiy asoslangan metodik tizimi mavjud bo‘lmagan. Keyinchalik ta’limning institutsional shakllari rivojlanishi, maktab va boshqa ta’lim muassasalarining tashkil topishi natijasida chet tillarini tizimli ravishda o‘rgatish masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammoga aylandi.

Chet tilini o‘qitish metodikasining shakllanishida, avvalo, “tilni nima uchun o‘rgatish kerak?”, “nimani o‘rgatish kerak?” va “qanday qilib o‘rgatish samaraliroq?” degan fundamental savollar muhim ahamiyat kasb etdi. Mazkur savollarga turli tarixiy davrlarda turlicha javob berilgan. Bir davrda chet tilini bilish, avvalo, yozma matnlarni o‘qish va tarjima qilish qobiliyati bilan bog‘langan bo‘lsa, boshqa davrda grammatik qoidalarni puxta egallash muhim deb qaralgan. Keyingi bosqichlarda esa tinglash, gapirish, talaffuz, kundalik muloqot va kommunikativ faoliyatga ustuvor ahamiyat berila boshlandi.

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, chet tilini o‘qitish metodlari tarixini faqat turli metodlarning ketma-ket almashinuvi sifatida tushunish to‘g‘ri emas. Bu jarayonni til o‘rgatishning maqsadi, mazmuni, tamoyillari, o‘qituvchi va ta’lim oluvchi faoliyatining xususiyati hamda ta’lim vositalarining o‘zgarishi bilan bog‘liq bo‘lgan murakkab ilmiy-pedagogik evolyutsiya sifatida baholash lozim.

Chet tilini o‘qitish metodikasining fan sifatida shakllanishi. “Metodika” tushunchasi ta’limning muayyan sohasida maqsadga erishish yo‘llari, mazmuni, metodlari, vositalari va tashkiliy shakllarini ilmiy jihatdan asoslash bilan bog‘liq. Chet tilini o‘qitish metodikasi esa chet tilini egallash jarayonining qonuniyatlarini, ta’lim mazmunini, o‘qitish tamoyillarini, metod va usullarini, ta’lim vositalari hamda o‘qituvchi va ta’lim oluvchi faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganadi.

Metodikaning fan sifatida shakllanishida pedagogika, psixologiya va tilshunoslik fanlari bilan o‘zaro aloqalar alohida ahamiyatga ega bo‘ldi. Tilshunoslik tilning tuzilishi, grammatik tizimi, lug‘at tarkibi, fonetik xususiyatlari va nutq birliklarini o‘rganish orqali chet tilining mazmunini belgilashga xizmat qilgan bo‘lsa, psixologiya tilni idrok etish, xotirada saqlash, takrorlash, nutq hosil qilish va yangi bilimlarni o‘zlashtirish mexanizmlarini tushuntirish imkonini berdi. Pedagogika esa ta’limning maqsadi, mazmuni, tamoyillari, metodlari va pedagogik jarayonni tashkil etish qonuniyatlarini ishlab chiqishga asos bo‘ldi.

Shu sababli chet tilini o‘qitish metodikasi faqat tilshunoslikka yoki faqat pedagogikaga tayanadigan soha emas. U bir necha fanlarning ilmiy natijalarini

integratsiyalashgan holda foydalanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim sharoitida bolaning psixologik rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish metodik qarorlarning ilmiy asoslanganligini ta’minlaydi.

Chet tilini o‘qitish metodikasining rivojlanishida metod va metodika tushunchalarini farqlash ham muhimdir. Metod ta’lim maqsadiga erishishning muayyan yo‘lini bildirsa, metodika shu jarayonning maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va shartlarini tizimli ravishda o‘rganadi. Demak, metod metodikaning tarkibiy qismlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Dastlabki davrlarda chet tilini o‘rgatish tajribasi. Chet tillarini o‘rganishning dastlabki shakllari bevosita hayotiy ehtiyojlar bilan bog‘liq bo‘lgan. Turli xalqlar o‘rtasidagi savdo aloqalari, migratsiya, diplomatik munosabatlar va madaniy almashinuv boshqa tilni bilishga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytirgan. Bunday sharoitda tilni o‘rganishning asosiy vositasi bevosita muloqot bo‘lgan.

Til o‘rganuvchi boshqa til vakillarining nutqini eshitish, ayrim so‘z va iboralarni takrorlash, predmet va harakatlarni kuzatish orqali til birliklarining ma’nosini anglab borgan. Bu jarayon hozirgi metodik tizim bilan taqqoslaganda ilmiy jihatdan tizimlashtirilmagan bo‘lsa-da, tilni tabiiy ravishda o‘zlashtirishning muhim elementlarini o‘zida mujassam etgan.

Keyinchalik ta’lim muassasalarida chet tillarini o‘qitish yo‘lga qo‘yilishi bilan tilni o‘zlashtirishning tabiiy shakllari o‘rnini asta-sekin tizimli ta’lim egallay boshladi. Tilning grammatik qurilishi, lug‘at tarkibi va yozma shakliga e’tibor kuchaydi. Natijada chet tilini o‘qitishning dastlabki tizimli metodlari yuzaga keldi.

Grammatik bilimlarga asoslangan bosqich. Chet tilini o‘qitish tarixining muhim bosqichlaridan biri grammatik bilimlarga asoslangan yondashuvning shakllanishidir. Bu davrda tilni bilish ko‘proq uning grammatik qoidalarini anglash, so‘zlarning shakllarini o‘zlashtirish va matnlarni tarjima qila olish bilan bog‘langan.

Grammatik qoidalarni izchil o‘rganish tilning tizimli tuzilishini anglash imkonini bergan. Ta’lim oluvchi ot, sifat, fe’l, zamon, kelishik, gap tuzilishi kabi grammatik birliklar haqida nazariy bilimga ega bo‘lgan. Keyinchalik mazkur bilimlar yozma mashqlar va tarjima faoliyati orqali mustahkamlangan.

Mazkur yondashuvning tarixiy ahamiyati shundaki, u chet tilini o‘qitish jarayonini muayyan tizimga solishga xizmat qilgan. Biroq tilning grammatik tuzilishini bilish bilan undan real muloqotda foydalana olish o‘rtasida farq mavjudligi keyinchalik yanada yaqqol namoyon bo‘ldi. Aynan shu ehtiyoj yangi metodik qarashlarning shakllanishiga olib keldi.

Bevosita va tabiiy yondashuvlarning yuzaga kelishi. Chet tilini o‘qitish metodikasining rivojlanishidagi keyingi muhim bosqich tilni ona tilidan tarjima qilishga kamroq tayanib, uni bevosita o‘rganishga e’tibor qaratish bilan bog‘liq. Bevosita metodning asosiy g‘oyasi chet tilidagi so‘z va iboralarni real predmet, harakat, tasvir va vaziyat bilan bevosita bog‘lashdan iborat bo‘lgan.

Masalan, yangi so‘zni o‘rgatishda uning ona tilidagi ekvivalentini aytish o‘rniga predmetning o‘zini ko‘rsatish, rasm orqali ifodalash yoki tegishli harakatni bajarish mumkin. Bu usul til birligi va uning mazmuni o‘rtasida bevosita assotsiativ bog‘lanish hosil qilishga qaratilgan.

Tabiiy yondashuvda esa chet tilini bolaning ona tilini egallash jarayoniga ma’lum darajada o‘xshash tarzda o‘rganish g‘oyasi ilgari suriladi. Avvalo eshitish va tushunish, keyinchalik nutqiy faoliyatga kirishish muhim hisoblanadi. Mazkur qarashlar keyinchalik ayniqsa kichik yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatish metodikasining rivojlanishida muhim nazariy asoslardan biriga aylandi.

Audiolingval va audiovizual bosqich. Keyingi davrda til o‘rgatishda eshitish va og‘zaki nutqning ahamiyati kuchaydi. Audiolingval metodda til materialini eshitish, takrorlash va og‘zaki mashq qilishga alohida e’tibor berildi. Til birliklarining nutqiy namunalar asosida qayta-qayta qo‘llanishi ularni mustahkamlash vositasi sifatida qaraldi.

Texnik vositalarning ta’limga kirib kelishi bilan chet tilini o‘qitish imkoniyatlari yanada kengaydi. Audio yozuvlar, tasvirlar, filmlar va keyinchalik boshqa multimedia vositalaridan foydalanish til materialini bir vaqtning o‘zida eshitish va ko‘rish orqali qabul qilish imkonini berdi. Shu asosda audiovizual yondashuvlar rivojlandi.

Bu bosqich chet tilini o‘qitish metodikasi tarixida muhim burilish yasadi. Chunki til o‘rgatish jarayonida faqat kitob va yozma material bilan cheklanib qolmasdan, eshitish, ko‘rish va nutqiy faoliyatni birlashtirish imkoniyati paydo bo‘ldi.

Kommunikativ yo‘nalishning shakllanishi. Chet tilini o‘qitish metodikasining keyingi rivojlanishida kommunikativ yo‘nalish muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu yondashuv tilni faqat bilim sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida o‘zlashtirish zaruratiga asoslanadi.

Kommunikativ yondashuvda ta’lim oluvchining o‘rgangan til birliklarini turli kommunikativ vaziyatlarda qo‘llay olishi asosiy natijalardan biri sifatida qaraladi. Bunda savol berish, javob qaytarish, suhbatga kirishish, fikr bildirish va ma’lum maqsadni til vositasida ifodalash kabi faoliyatlarga e’tibor qaratiladi.

Kommunikativ yondashuvning shakllanishi chet tilini o‘qitish metodikasida ta’lim oluvchining rolini ham o‘zgartirdi. U faqat o‘qituvchi bergan bilimni qabul qiluvchi subyekt emas, balki tilni faol qo‘llovchi, muloqot qiluvchi va o‘quv faoliyatining faol ishtirokchisiga aylandi.

Zamonaviy metodik qarashlarning shakllanishi. Bugungi kunda chet tilini o‘qitish metodikasi yagona metodga qat’iy bog‘lanib qolmay, turli metod va pedagogik texnologiyalarning maqsadga muvofiq uyg‘unlashuvi asosida rivojlanmoqda. Kommunikativ yondashuv, o‘yin texnologiyalari, interfaol metodlar, multimedia, loyiha faoliyati, rolli o‘yinlar va fanlararo integratsiya shular jumlasidandir.

Zamonaviy metodik qarashlarning asosiy xususiyati ta’lim oluvchining individual imkoniyatlari, yosh xususiyatlari, ehtiyojlari va faoliyatini hisobga olishga e’tibor kuchayganidadir. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda metod tanlash masalasi bolaning psixologik rivojlanishi bilan bevosita bog‘lanadi.

Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘rgatish boshlang‘ich maktabdagi til ta’limidan mazmun va metod jihatidan farq qiladi. Chunki 6–7 yoshli bola tilni abstrakt nazariy bilim sifatida emas, balki faoliyat, o‘yin, muloqot, harakat va

ko‘rgazmali obrazlar orqali qabul qilishga moyil bo‘ladi. Shu sababli chet tilini o‘qitish metodlarining tarixiy taraqqiyotida shakllangan bevosita, tabiiy, audiolingval, audiovizual va kommunikativ yondashuvlarning ayrim elementlari maktabgacha ta’lim sharoitiga moslashtirilishi mumkin.

Mazkur masala fan sillabusida ham alohida metodik yo‘nalish sifatida aks etgan. Unda maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda jarayonning tabiiy va o‘yin asosida tashkil etilishi, shuningdek, kuzatish, suhbat, o‘yin va individual yondashuv orqali bolalarning rivojlanishini aniqlashga e’tibor qaratilgan.

Demak, metodlar tarixining zamonaviy bosqichi avvalgi tajribalarni inkor etish emas, balki ularning pedagogik imkoniyatlarini yangi ta’lim sharoitlariga moslashtirish bilan tavsiflanadi. Masalan, grammatik yondashuvdan til tizimining ayrim elementlarini tushuntirishda, bevosita metoddan so‘z ma’nosini predmet va tasvir orqali ochishda, audiolingval metoddan talaffuz va tinglab tushunishni rivojlantirishda, audiovizual metoddan ko‘rgazmalilikni kuchaytirishda, kommunikativ yondashuvdan esa o‘rganilgan til birliklarini real yoki shartli muloqotda qo‘llashda foydalanish mumkin.

Shunday qilib, chet tilini o‘qitish metodikasining tarixiy rivojlanishi grammatik bilimdan amaliy faoliyatga, tarjimadan bevosita idrok etishga, yozma mashqlardan og‘zaki nutqqa, individual til birliklaridan kommunikativ faoliyatga va an’anaviy vositalardan multimedia hamda interfaol vositalarga tomon bosqichma-bosqich kengayib borgan jarayon sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur tarixiy taraqqiyotni bilish bo‘lajak maktabgacha ta’lim pedagogi uchun faqat nazariy ahamiyatga ega emas. U pedagogga nima sababdan bugungi mashg‘ulotlarda aynan o‘yin, muloqot, harakat, rasm, audio va video kabi vositalardan foydalanilayotganini ilmiy jihatdan tushunishga yordam beradi. Eng muhimi, pedagog metodni uning nomi yoki zamonaviyligi uchun emas, balki muayyan yoshdagi bolaning rivojlanish ehtiyojlari va mashg‘ulotning ta’limiy maqsadiga mosligi asosida tanlash ko‘nikmasini egallaydi.

Chet tilini o‘qitish metodikasining tarixiy rivojlanishi shu tariqa pedagogik fikrning oddiy tajribaviy shakllaridan ilmiy asoslangan, psixologik va

kommunikativ jihatdan yo‘naltirilgan zamonaviy metodik tizimga tomon taraqqiyotini aks ettiradi. Mazkur taraqqiyot jarayonini anglash esa maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitishning nazariy asoslarini chuqur o‘zlashtirish uchun muhim metodologik zamin yaratadi.

An’anaviy va bevosita metodlarning nazariy-metodik asoslari.

Chet tilini o‘qitish metodikasining tarixiy rivojlanishida an’anaviy va bevosita metodlar alohida o‘rin egallaydi. Ushbu metodlarning shakllanishi chet tilini o‘rgatish maqsadlari, til haqidagi ilmiy qarashlar, ta’lim jarayonining tashkil etilishi hamda jamiyatning xorijiy tillarni bilishga bo‘lgan ehtiyojlari bilan bog‘liq holda kechgan. Har bir metod muayyan tarixiy sharoitda yuzaga kelgan bo‘lib, uning mazmuni o‘sha davrda ta’lim oldiga qo‘yilgan vazifalar bilan belgilanadi.

An’anaviy metodlar tarkibida, avvalo, grammatik-tarjima metodi alohida ahamiyatga ega. Mazkur metod uzoq vaqt davomida chet tilini o‘qitish amaliyotida asosiy metodlardan biri sifatida qo‘llanilgan. Keyinchalik uning ayrim jihatlari tilni amaliy qo‘llash ehtiyojlarini to‘liq qondira olmasligi sababli yangi metodik qarashlar shakllana boshladi. Aynan shu jarayonda bevosita va tabiiy metodlar rivojlandi. Ularning asosiy maqsadi chet tilini tarjima va nazariy izohlar orqali emas, balki tilning o‘zidan foydalanish, tinglash, tushunish va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat edi.

An’anaviy metodlarning shakllanishi va asosiy xususiyatlari. An’anaviy metodlarning shakllanishida tilni tizimli va mantiqiy ravishda o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj muhim o‘rin tutgan. Ta’lim jarayonida tilning grammatik qurilishi, so‘z shakllari, lug‘at tarkibi va yozma nutqiga katta e’tibor qaratilgan. Chet tilini o‘rganayotgan shaxs avvalo til qoidalari bilan tanishtirilgan, keyinchalik ushbu qoidalarni amaliy mashqlar orqali mustahkamlagan.

Grammatik-tarjima metodining markazida ikki asosiy faoliyat — grammatik qoidalarni o‘rganish va matnlarni tarjima qilish turadi. O‘qituvchi grammatik qoidani tushuntiradi, yangi so‘zlarning ma’nosini izohlaydi, matnni tahlil qilish va tarjima qilish bo‘yicha topshiriqlar beradi. Ta’lim oluvchi esa qoidalarni

o‘zlashtiradi, lug‘at birliklarini yodlaydi, gaplarni tarjima qiladi va yozma mashqlarni bajaradi.

Bunday yondashuvda ona tili muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Yangi so‘z yoki grammatik birlikning ma’nosi ko‘pincha ona tilidagi muqobil orqali tushuntiriladi. Natijada ta’lim oluvchi ikki til o‘rtasidagi grammatik va leksik munosabatlarni taqqoslash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

An’anaviy metodlarning muhim jihatlaridan biri tilning tizimli xususiyatlarini anglashga imkon berishidir. Grammatik qoidalarni izchil o‘rganish ta’lim oluvchida tilning ichki tuzilishi haqida ma’lum nazariy tasavvurni shakllantiradi. Ayniqsa, murakkab grammatik hodisalarni tahlil qilish, yozma nutqni shakllantirish va tarjima qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda mazkur metodning tarixiy ahamiyati mavjud.

Biroq chet tilini bilish faqat grammatik qoidalarni bilish bilan cheklanmaydi. Til, eng avvalo, muloqot vositasidir. Shuning uchun ta’lim oluvchi grammatik qoidani bilgan holda ham real kommunikativ vaziyatda undan foydalana olmasligi mumkin. An’anaviy metodning ana shu jihati keyinchalik yangi metodik qarashlarning shakllanishiga sabab bo‘lgan omillardan biri sifatida namoyon bo‘ldi.

An’anaviy metodlarda o‘qituvchi va ta’lim oluvchi faoliyati. An’anaviy ta’lim modelida o‘qituvchi asosiy axborot manbai va ta’lim jarayonini boshqaruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. U grammatik qoidalarni tushuntiradi, yangi so‘zlarni beradi, matnlarni tahlil qiladi, mashqlarni tashkil etadi va bajarilgan ishlarni nazorat qiladi.

Ta’lim oluvchining faoliyati esa ko‘proq o‘qituvchi tomonidan berilgan bilimlarni o‘zlashtirish, eslab qolish va mashqlar orqali mustahkamlashga yo‘naltiriladi. Bu jarayonda xotira, mantiqiy fikrlash, qoidalarni qo‘llash va yozma faoliyat muhim o‘rin tutadi.

Mazkur model maktabgacha yoshdagi bolalar ta’limidan sezilarli darajada farq qiladi. Chunki maktabgacha yoshdagi bolaning ta’limiy ehtiyojlari, psixologik rivojlanishi va faoliyat turi kattalarnikidan farqli bo‘ladi. Bola uchun uzoq davom etadigan grammatik tushuntirish yoki murakkab tarjima topshiriqlari tabiiy o‘quv faoliyati hisoblanmaydi.

Shu sababli maktabgacha ta’limda an’anaviy metodlarning ayrim elementlaridan bevosita foydalanishdan ko‘ra, ularning metodik mohiyatini tushunish muhimdir. Masalan, yangi so‘zlarni tizimli ravishda tanlash, til materialini izchil berish va o‘rganilgan birliklarni mustahkamlash kabi jihatlar zamonaviy mashg‘ulotlarda ham saqlanib qolishi mumkin.

Bevosita metodning yuzaga kelishi. Chet tilini o‘qitish tarixida bevosita metodning shakllanishi tilni amaliy o‘zlashtirishga bo‘lgan ehtiyojning kuchayishi bilan bog‘liq. Bevosita metod an’anaviy grammatik-tarjima metodidan farqli ravishda chet tilini imkon qadar ona tiliga tarjima qilmasdan, bevosita chet tilining o‘zi orqali o‘rgatishni nazarda tutadi.

Bevosita metodning nazariy asosida so‘z va uning ma’nosi o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘lanish hosil qilish g‘oyasi yotadi. Bunda predmet, rasm, harakat, mimika, imo-ishora, vaziyat va boshqa ko‘rgazmali vositalardan foydalaniladi. Masalan, “book” so‘zini o‘rgatishda uning ona tilidagi tarjimasini aytish o‘rniga kitobni ko‘rsatish va so‘zni bir necha marta tabiiy vaziyatda qo‘llash mumkin.

Bunday yondashuvda til o‘rganuvchi so‘zning ma’nosini ona tilidagi tarjima orqali emas, balki bevosita predmet yoki vaziyat orqali anglashga harakat qiladi. Natijada chet tilidagi so‘z bilan real predmet yoki harakat o‘rtasida bevosita assotsiativ aloqa shakllanadi.

Bevosita metodda og‘zaki nutq va talaffuzga ham katta e’tibor qaratiladi. O‘qituvchi til materialini og‘zaki tarzda taqdim etadi, ta’lim oluvchilar esa uni tinglaydilar, takrorlaydilar va sodda vaziyatlarda qo‘llaydilar. Bu jihatdan bevosita metod keyinchalik kommunikativ yondashuvning ayrim tamoyillariga yaqinlashadi.

Bevosita metodda ko‘rgazmalilikning o‘rni. Bevosita metodning muhim metodik xususiyatlaridan biri — ko‘rgazmalilik tamoyilidir. Chet tilidagi yangi so‘z yoki ibora imkon qadar aniq predmet, tasvir yoki harakat orqali ifodalanadi. Bu ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalarni chet tiliga o‘rgatishda muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha yoshdagi bola abstrakt ta’rif va grammatik izohlarga qaraganda konkret predmet va tasvirlar orqali berilgan ma’lumotni faolroq qabul qilishi

mumkin. Masalan, “ball”, “apple”, “book”, “car” kabi so‘zlarni o‘rgatishda ushbu predmetlarning o‘zidan yoki rasmlaridan foydalanish mumkin.

Ranglar mavzusida ham bevosita metodning imkoniyatlari keng. Tarbiyachi qizil rangdagi predmetni ko‘rsatib, “red” deydi; ko‘k predmetni ko‘rsatib, “blue” deydi. Keyinchalik bolalardan tegishli rangdagi predmetni topish yoki ko‘rsatish so‘raladi. Shu tariqa so‘z, predmet va harakat o‘rtasidagi bog‘lanish mustahkamlanadi.

Bevosita metodda harakatdan foydalanish ham muhimdir. Masalan, “jump”, “run”, “sit”, “stand”, “clap” kabi fe’llarni harakat bilan birgalikda o‘rgatish mumkin. Tarbiyachi so‘zni aytadi va tegishli harakatni bajaradi, bolalar esa harakatni takrorlash orqali so‘z ma’nosini anglaydilar.

Tabiiy metod va uning pedagogik mohiyati. Bevosita metod bilan bog‘liq ravishda tabiiy metod ham rivojlangan. Tabiiy metodning markazida chet tilini imkon qadar tabiiy til o‘zlashtirish jarayoniga yaqin sharoitda o‘rgatish g‘oyasi turadi. Bunda tilni avvalo eshitish va tushunish, keyinchalik esa faol nutqda qo‘llashga e’tibor beriladi.

Tabiiy yondashuvda ta’lim oluvchiga til materialini majburan yodlatishdan ko‘ra, uni mazmunli vaziyatlarda qayta-qayta eshitish va qo‘llash imkoniyatini yaratish muhimdir. Bola til birliklarini real predmetlar, faoliyatlar va muloqot jarayonida qabul qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bunday yondashuvning ahamiyati juda katta. Chunki bola atrofidagi olamni faol kuzatish, harakat qilish, savol-javob, o‘yin va taqlid orqali o‘zlashtiradi. Demak, chet tilidagi material ham ushbu faoliyatlar bilan uyg‘unlashganda bolaning tabiiy o‘quv ehtiyojlariga mos keladi.

Masalan, kun tartibiga oid mashg‘ulotda tarbiyachi “Good morning!”, “Sit down!”, “Stand up!”, “Let’s play!”, “Open your book!” kabi iboralarni muntazam qo‘llashi mumkin. Bola dastlab ushbu iboralarning barcha grammatik xususiyatlarini tushunmasligi mumkin, ammo ularni vaziyat va harakat bilan bog‘lab boradi. Vaqt o‘tishi bilan iboralarning ma’nosi va qo‘llanish sharoiti haqida amaliy tasavvur shakllanadi.

An’anaviy va bevosita metodlarning qiyosiy jihatlari. An’anaviy va bevosita metodlar o‘rtasidagi asosiy farq, avvalo, til mazmunini taqdim etish va o‘zlashtirish vositalarida namoyon bo‘ladi. An’anaviy metodda ona tili, grammatik qoida, tarjima va yozma mashqlar muhim o‘rin tutsa, bevosita metodda chet tilining o‘zi, predmet, tasvir, harakat, tinglash va og‘zaki nutq ustuvor bo‘ladi.

An’anaviy metodda til ko‘proq bilim obyekti sifatida namoyon bo‘ladi. Ta’lim oluvchi grammatik qoidalarni bilishi, so‘zlarni yodlashi va matnlarni tarjima qilishi kerak. Bevosita metodda esa til ko‘proq amaliy faoliyat vositasi sifatida qaraladi. Ta’lim oluvchi tilni real yoki shartli vaziyatda eshitadi, tushunadi va qo‘llaydi.

Mazkur farq maktabgacha ta’lim sharoitida alohida ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun chet tilini o‘rgatishning asosiy vazifasi murakkab grammatik tizimni nazariy jihatdan o‘zlashtirish emas, balki chet tiliga ijobiy munosabat shakllantirish, sodda nutqiy birliklarni tushunish va ulardan faoliyat jarayonida foydalanishga dastlabki tayyorgarlikni yaratishdan iborat.

Shu bilan birga, an’anaviy va bevosita metodlarni bir-biriga mutlaq qarama-qarshi qo‘yish ham to‘g‘ri emas. Zamonaviy metodikada ularning ayrim samarali elementlaridan maqsadga muvofiq foydalanish mumkin. Masalan, til materialini tizimli ravishda tanlash an’anaviy yondashuvdan, uni predmet va harakat orqali tushuntirish bevosita metoddan, takrorlash va kommunikativ faoliyat esa boshqa zamonaviy yondashuvlardan olinishi mumkin.

Maktabgacha ta’limda mazkur metodlarning metodik imkoniyatlari. Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish metodini tanlashda bolaning yoshi, psixologik rivojlanishi, individual imkoniyatlari, qiziqishlari va faoliyat turi hisobga olinishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, an’anaviy metodning to‘liq shaklini qo‘llashdan ko‘ra, uning tizimlilik va izchillik kabi jihatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Bevosita va tabiiy metodlarning ayrim tamoyillari esa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun amaliy jihatdan qulayroq hisoblanadi. Chunki predmet, rasm, harakat, qo‘shiq, o‘yin va vaziyat orqali tilni o‘rgatish bolaning tabiiy faoliyatiga mos keladi.

Masalan, “Toys” mavzusida tarbiyachi bolalarga haqiqiy o‘yinchoqlarni ko‘rsatib, “ball”, “doll”, “car”, “bear” so‘zlarini tanishtirishi mumkin. Keyin “Show me the ball”, “Give me the doll” kabi sodda ko‘rsatmalar beriladi. Bola so‘zni eshitadi, predmetni ko‘radi va tegishli harakatni bajaradi. Keyinchalik ushbu so‘zlar o‘yin jarayonida qayta qo‘llanadi.

Bunday mashg‘ulotda bir vaqtning o‘zida bir nechta metodik tamoyil uyg‘unlashadi: ko‘rgazmalilik, takrorlash, faoliyat orqali o‘rganish, bevosita bog‘lanish va kommunikativ qo‘llash. Bu esa zamonaviy maktabgacha ta’limda metodlarning alohida-alohida emas, balki o‘zaro bog‘langan holda qo‘llanishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Sillabusda ham maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda jarayonning tabiiy va o‘yin asosida tashkil etilishi hamda individual yondashuvga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, kurs mazmunida maktabgacha ta’lim uchun o‘yinlar, rolli o‘yinlar, kreativ ingliz tili va so‘z o‘yinlariga oid mavzularning mavjudligi ushbu yosh guruhida faol va amaliy metodlardan foydalanish muhimligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, an’anaviy va bevosita metodlarning tarixiy tajribasi zamonaviy chet tili o‘qitish metodikasining shakllanishida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilgan. An’anaviy metod til materialini tizimli o‘rganish, grammatik bilimlarni shakllantirish va izchillikni ta’minlashga katta e’tibor bergan bo‘lsa, bevosita metod tilni tabiiyroq, ko‘rgazmali va amaliy faoliyat bilan bog‘langan holda o‘rgatish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Maktabgacha ta’lim nuqtayi nazaridan esa mazkur metodlarning tarixiy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, metod tanlashda uning nomi emas, balki bolaning yosh xususiyatlariga, ta’lim maqsadiga, til materialining mazmuniga va mashg‘ulot sharoitiga mosligi asosiy mezon bo‘lishi kerak. Shu sababli zamonaviy tarbiyachi metodik merosdan ongli foydalanib, uning samarali jihatlarini o‘yin, kommunikativ faoliyat va zamonaviy ta’lim vositalari bilan uyg‘unlashtira olishi zarur.

An’anaviy va bevosita metodlarning qiyosiy tavsifi

1.1-jadval

Taqqoslash mezoni	An’anaviy metod	Bevosita metod
Asosiy maqsad	Tilning grammatik qurilishi, qoidalari va tarjima ko‘nikmalarini egallash	Chet tilida tabiiy va bevosita muloqot qilish ko‘nikmasini shakllantirish
Ta’limning asosiy vositasi	Ona tili, grammatik qoidalar, lug‘at va tarjima	Chet tili, predmetlar, rasmlar, harakatlar va vaziyatlar
Ona tilining o‘rni	Keng qo‘llaniladi, tushuntirish va tarjimaning asosiy vositasi hisoblanadi	Imkon qadar cheklanadi, ma’no bevosita chet tilida ifodalanadi
Grammatikaning o‘rni	Markaziy o‘rinda; qoidalar tushuntiriladi va mashq qildiriladi	Grammatik hodisalar ko‘proq amaliy nutq jarayonida o‘zlashtiriladi
Lug‘atni o‘rgatish	So‘zlarning tarjimasi va yodlanishi orqali	Predmet, rasm, harakat, vaziyat va kontekst orqali
O‘qituvchi roli	Bilim beruvchi, tushuntiruvchi va nazorat qiluvchi	Nutqiy muhit yaratuvchi, namuna ko‘rsatuvchi va faoliyatni boshqaruvchi
Bolaning/o‘quvchining roli	Ko‘proq tinglovchi, qoida o‘zlashtiruvchi va mashq bajaruvchi	Faol ishtirokchi, tinglovchi, taqlid qiluvchi va muloqotga kirishuvchi
Nutq faoliyati	O‘qish, yozish, tarjima va grammatik mashqlarga ko‘proq e’tibor beriladi	Tinglab tushunish va og‘zaki nutq ustuvor hisoblanadi
Mashq turi	Tarjima, grammatik topshiriq, gap tuzish, yozma mashqlar	Savol-javob, dialog, predmet bilan ishlash, harakatli va vaziyatli mashqlar
Ta’lim mazmunining xarakteri	Tizimli, qoidaga asoslangan va ko‘proq nazariy	Amaliy, kommunikativ va vaziyatga asoslangan
Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun imkoniyati	To‘liq shaklda qo‘llash maqsadga muvofiq emas; faqat ayrim elementlari moslashtiriladi	Bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga ko‘proq mos keladi
O‘yin va harakatlardan foydalanish	Asosiy metodik vosita sifatida kamroq qo‘llanadi	O‘qitish jarayonida faol qo‘llanishi mumkin

Taqqoslash mezoni	An’anaviy metod	Bevosita metod
Tushuntirish usuli	Qoida va mazmun ko‘pincha ona tilida tushuntiriladi	Ma’no ko‘rsatish, takrorlash, harakat va kontekst orqali ochib beriladi
Kommunikativ yo‘nalish	Nisbatan cheklangan	Nisbatan kuchli
Maktabgacha ta’limdagi metodik ahamiyati	Ayrim elementlari — so‘zlarni mustahkamlash, tasniflash, takrorlashda foydalanilishi mumkin	Og‘zaki nutq, tinglab tushunish va tabiiy til muhitini yaratishda samarali vosita bo‘la oladi

Jadvaldan ko‘rinadiki, an’anaviy va bevosita metodlar chet tilini o‘qitish tarixida turli metodik qarashlarni ifodalaydi. An’anaviy metodda tilning grammatik tizimi va tarjimaga asoslangan faoliyat ustun bo‘lsa, bevosita metodda tilni bevosita idrok etish, eshitish, takrorlash va amaliy qo‘llashga katta ahamiyat beriladi. Maktabgacha ta’limda esa ushbu metodlarni aynan tarixiy shaklida emas, balki bolalarning yosh xususiyatlariga moslashtirilgan metodik elementlar sifatida qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tilini tabiiy, o‘yin va faoliyat asosida o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Audiolingval va audiovizual metodlarning rivojlanishi.

Chet tilini o‘qitish metodikasining tarixiy taraqqiyotida XX asrda shakllangan audiolingval va audiovizual metodlar muhim metodik bosqichlardan biri hisoblanadi. Ushbu metodlarning yuzaga kelishi tilshunoslik, psixologiya va pedagogika fanlarida sodir bo‘lgan ilmiy o‘zgarishlar, shuningdek, chet tillarini amaliy maqsadlarda tez va samarali o‘rgatishga bo‘lgan ehtiyojning ortishi bilan bog‘liq. Mazkur metodlarda tilni faqat grammatik qoidalar va tarjima asosida o‘rganishdan ko‘ra, uni eshitish, takrorlash, og‘zaki nutqda qo‘llash va turli ko‘rgazmali vositalar yordamida anglashga katta e’tibor qaratilgan.

Audiolingval va audiovizual metodlarning rivojlanishi chet tilini o‘qitishda ta’lim oluvchining faoliyatiga bo‘lgan qarashlarning o‘zgarishiga ham olib keldi. Tilni bilish faqat grammatik qoidalarni yodlash yoki lug‘at boyligini egallash bilan belgilanmasligi, balki tinglash, tushunish, talaffuz qilish va muloqotga kirisha olish bilan chambarchas bog‘liqligi tobora ko‘proq e’tirof etila boshlandi. Shu sababli

yangi metodlarda og‘zaki nutq, tinglab tushunish va amaliy mashqlar markaziy o‘rin egalladi.

Mazkur metodlar dastlab maktabgacha ta’lim uchun maxsus yaratilmagan bo‘lsa-da, ularning ayrim tamoyillari maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatish jarayonida ham muhim metodik imkoniyatlarga ega. Ayniqsa, eshitish orqali qabul qilish, taqlid qilish, takrorlash, tasvir va predmetlardan foydalanish, harakat bilan bog‘langan nutqiy topshiriqlar hamda audio-vizual materiallardan foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiiy faoliyati bilan uyg‘unlashadi.

Audiolingval metodning shakllanishi va rivojlanishi. Audiolingval metod XX asrning o‘rtalarida keng rivojlangan metodik yo‘nalishlardan biridir. Uning shakllanishida struktural tilshunoslik va bixevioristik psixologiyaning ayrim qarashlari muhim rol o‘ynagan. Ushbu yondashuvlarda til muayyan birliklar va strukturaviy modellar tizimi sifatida qaralgan hamda tegishli nutqiy ko‘nikmalarni muntazam mashq qilish orqali shakllantirish mumkinligi ta’kidlangan.

Audiolingval metodning nomi uning asosiy yo‘nalishini ham ifodalaydi. “Audio” eshitish bilan, “lingval” esa til bilan bog‘liq bo‘lib, metodning asosiy e’tibori eshitish va og‘zaki nutqqa qaratilgan. Ta’lim oluvchi avvalo til materialini eshitadi, keyin uni takrorlaydi, nutqiy namunaga taqlid qiladi va keyinchalik o‘xshash vaziyatlarda qo‘llashga harakat qiladi.

Audiolingval metodda til materialini o‘zlashtirish jarayonida namuna, taqlid, takrorlash va mashq muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchi ma’lum bir nutqiy modelni taqdim etadi, ta’lim oluvchi esa ushbu modelni takrorlash orqali uning tuzilishi va talaffuzini mustahkamlaydi. Masalan, o‘qituvchi “This is a book” jumlasini aytadi. Keyinchalik “book” o‘rniga “ball”, “car”, “doll” kabi so‘zlar qo‘yilib, o‘xshash gaplar tuziladi.

Bu jarayonda grammatik qoidani uzoq nazariy tushuntirishdan ko‘ra, uning nutqiy modelini amaliy mashqlar orqali o‘zlashtirishga urg‘u beriladi. Natijada til birliklari takroriy mashqlar yordamida asta-sekin avtomatlashishi ko‘zda tutiladi.

Audiolingval metodning asosiy metodik xususiyatlari. Audiolingval metodning birinchi muhim xususiyati tinglash va og‘zaki nutqqa ustuvorlik berish hisoblanadi.

Ta’lim oluvchi yangi til materialini avvalo eshitadi. Keyinchalik ushbu materialni takrorlash va nutqda qo‘llash orqali mustahkamlaydi. Bu jihat maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ham muhim, chunki ular yangi tilni dastlab eshitish va taqlid qilish orqali qabul qiladilar.

Ikkinchi muhim xususiyat — taqlid va takrorlash. Bola tarbiyachi yoki audio vosita orqali berilgan nutqiy namunani eshitadi va uni takrorlashga harakat qiladi. Masalan, tarbiyachi “Good morning!” deydi, bolalar esa “Good morning!” deb javob beradilar. Bunday mashqlar orqali iboraning talaffuzi va qo‘llanish vaziyati asta-sekin mustahkamlanadi.

Uchinchi xususiyat — nutqiy namunalarni ko‘p marotaba mashq qilish. Til materiali bir martalik tushuntirish bilan chegaralanib qolmaydi, balki turli faoliyatlar davomida takroran qo‘llanadi. Maktabgacha ta’limda bunday takrorlashni qo‘shiq, o‘yin, harakat, savol-javob va qisqa dialoglar bilan uyg‘unlashtirish mumkin.

To‘rtinchi xususiyat — og‘zaki muloqotga tayyorgarlik. Ta’lim oluvchi tayyor nutqiy modellar asosida sodda dialoglar tuzishga o‘rgatiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda esa bunday dialoglar juda sodda va kundalik vaziyatlarga mos bo‘lishi lozim.

Masalan:

— What is your name?

— My name is Ali.

Yoki:

— What is it?

— It is a ball.

Bunday sodda dialoglar orqali bola chet tilidagi tayyor nutqiy birliklarni eshitish, tushunish va qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Maktabgacha ta’limda audiolingval metod elementlaridan foydalanish. Audiolingval metodning tarixiy shaklini maktabgacha yoshdagi bolalar bilan to‘liq qo‘llash metodik jihatdan maqsadga muvofiq emas. Chunki maktabgacha yoshdagi bola uzoq davom etadigan mexanik mashqlar yoki bir xil strukturani ko‘p marotaba

takrorlashdan tez zerikishi mumkin. Shuning uchun audiolingval metodning bolalar yoshiga mos, faol va qiziqarli elementlaridan foydalanish lozim.

Masalan, “Animals” mavzusida tarbiyachi “Cat” deydi va mushukning rasmini ko‘rsatadi. Bolalar “Cat” deb takrorlaydilar. Keyin tarbiyachi mushukning qanday ovoz chiqarishini ko‘rsatib, “Cat says meow” kabi sodda iborani qo‘llaydi. Bolalar so‘zni aytish bilan birga tegishli harakatni bajaradilar.

“Actions” mavzusida esa “Stand up!”, “Sit down!”, “Jump!”, “Clap your hands!”, “Turn around!” kabi buyruqlardan foydalanish mumkin. Bola buyruqni eshitadi va tegishli harakatni bajaradi. Bunda til materiali eshitish va jismoniy faoliyat bilan birlashadi.

Shunday qilib, audiolingval metodning maktabgacha ta’limdagi eng muhim imkoniyatlaridan biri til materialini eshitish — takrorlash — harakat — amaliy qo‘llash ketma-ketligida tashkil etishdir.

Audiovizual metodning shakllanishi. Audiovizual metod audiolingval yondashuv bilan bog‘liq holda rivojlangan bo‘lib, uning asosiy xususiyati til materialini eshitish va ko‘rish vositalari yordamida birgalikda taqdim etishdan iborat. “Audio” eshitish, “vizual” esa ko‘rish ma’nosini bildiradi. Demak, bu metodda til birligi bir vaqtning o‘zida eshitish va ko‘rish orqali qabul qilinadi.

Audiovizual metodda predmet, rasm, tasvir, vaziyat, ovoz, audioyozuv va boshqa ko‘rgazmali vositalardan foydalaniladi. Til materiali o‘zining real yoki tasviriy mazmuni bilan birga beriladi. Bu esa ta’lim oluvchiga so‘zning ma’nosini bevosita anglash imkonini beradi.

Masalan, “apple” so‘zini o‘rgatishda tarbiyachi olmani ko‘rsatadi va “apple” deydi. Bola bir vaqtning o‘zida predmetni ko‘radi va so‘zni eshitadi. Keyinchalik olmaning rasmi ko‘rsatilganda bola “apple” so‘zini aytishi mumkin. Shu tariqa so‘z, tasvir va talaffuz o‘rtasida bog‘lanish shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bunday yondashuv ayniqsa muhimdir. Chunki ular konkret predmet, rang, tasvir va harakatlar orqali yangi tushunchalarni osonroq anglashlari mumkin. Shu sababli audiovizual metodning ko‘rgazmalilikka asoslangan jihatlari maktabgacha ta’limning yosh xususiyatlari bilan uyg‘unlashadi.

Audiovizual metodda ko‘rgazmalilik va vaziyatlilik. Audiovizual metodning muhim jihatlaridan biri — til materialini vaziyat bilan bog‘lash. Bola faqat so‘zni eshitib qolmaydi, balki uning qanday vaziyatda qo‘llanayotganini ham kuzatadi.

Masalan, “Open the book” iborasi o‘rgatilayotganda tarbiyachi kitobni ko‘rsatadi, uni ochadi va bir vaqtning o‘zida ushbu iborani aytadi. Keyin bolalarga “Open the book” deyiladi va ular tegishli harakatni bajaradilar. Shu tariqa ibora, predmet va harakat o‘rtasidagi aloqa shakllanadi.

“Wash your hands” iborasini o‘rgatishda ham xuddi shunday yondashish mumkin. Tarbiyachi qo‘l yuvish harakatini ko‘rsatadi, iborani aytadi va bolalar tegishli harakatni bajaradilar. Bola iboraning grammatik tuzilishini nazariy jihatdan tahlil qilmasdan, uning mazmunini faoliyat orqali anglaydi.

Ranglar, mevalar, hayvonlar, o‘yinchoqlar, kiyimlar va kundalik faoliyatga oid so‘zlarni o‘rgatishda real predmetlar yoki rasmlardan foydalanish audiovizual metodning imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Audiolingval va audiovizual metodlarning o‘zaro bog‘liqligi. Audiolingval va audiovizual metodlar bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, ular o‘rtasida metodik farqlar mavjud. Audiolingval metodda asosiy urg‘u tinglash, talaffuz, taqlid qilish va takrorlashga beriladi. Audiovizual metodda esa ushbu jarayonlarga ko‘rish obrazi, tasvir, predmet yoki vaziyat ham qo‘shiladi.

Masalan, audiolingval mashg‘ulotda bola “This is a ball” jumlasini eshitib, uni takrorlashi mumkin. Audiovizual mashg‘ulotda esa bola ushbu jumlani eshitish bilan birga to‘pning rasmini yoki haqiqiy to‘pni ko‘radi. Natijada eshitilgan nutqiy birlikning mazmunini anglash uchun vizual tayanch ham mavjud bo‘ladi.

Maktabgacha ta’limda bu ikki metodning ayrim elementlarini uyg‘unlashtirish mumkin. Avval bola so‘zni yoki iborani eshitadi, keyin uni rasm yoki predmet bilan bog‘laydi, so‘ngra takrorlaydi va faoliyat davomida qo‘llaydi. Bunday yondashuv chet tilini o‘rganishni bolalar uchun yanada faol va mazmunli jarayonga aylantiradi.

Audiovizual metod va texnik vositalarning rivojlanishi. Audiovizual metodning rivojlanishi ta’limda texnik vositalardan foydalanish imkoniyatlarini ham kengaytirdi. Dastlab audioyozuvlar va oddiy tasviriy materiallardan

foydalanilgan bo‘lsa, keyinchalik video, animatsiya, multimedia taqdimotlari, interaktiv dasturlar va raqamli o‘yinlar ta’lim jarayoniga kirib keldi.

Maktabgacha ta’limda multimedia vositalaridan foydalanish audiovizual tamoyillarni yangi shaklda amalga oshirish imkonini beradi. Masalan, bola ekranda hayvonning rasmini ko‘radi, uning ovozini eshitadi va inglizcha nomini tinglaydi. Keyin tarbiyachi “What is it?” deb so‘raydi. Bola “Dog”, “Cat” yoki boshqa o‘rgangan so‘z bilan javob berishga harakat qiladi.

Shu bilan birga, multimedia vositasidan foydalanishning o‘zi metodik natijani kafolatlamaydi. Texnik vosita ta’lim maqsadiga bo‘ysundirilishi, uning mazmuni bolaning yoshiga mos bo‘lishi, material ortiqcha axborot bilan yuklanmasligi va bolani faol ishtirok etishga undashi kerak.

Sillabusda ham maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatish jarayonining tabiiy va o‘yin asosida tashkil etilishi, tinglash, muloqot va individual yondashuvga e’tibor berilishi ko‘rsatilgan. Shuningdek, kurs mavzularida o‘yinlar, rolli o‘yinlar, kreativ ingliz tili va so‘z o‘yinlariga oid yo‘nalishlarning mavjudligi til o‘rgatishda faol metodlardan foydalanish zarurligini ko‘rsatadi.

Audiolingval va audiovizual metodlarning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati. Audiolingval metodning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati, avvalo, bolalarda chet tilidagi tovushlar, so‘zlar va sodda iboralarni eshitish hamda takrorlash imkoniyatini yaratish bilan belgilanadi. Bolalar tarbiyachining nutqini tinglaydilar, unga taqlid qiladilar va o‘rganilgan birliklarni o‘yin hamda kundalik faoliyat jarayonida qo‘llaydilar.

Audiovizual metod esa eshitish jarayonini ko‘rish bilan birlashtiradi. Bu bolaning yangi so‘z yoki iboraning ma’nosini predmet, rasm, harakat yoki vaziyat orqali anglashiga yordam beradi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mavhum grammatik izohlardan ko‘ra konkret obraz va amaliy faoliyatning ustunligi ushbu metodning imkoniyatlarini oshiradi.

Masalan, “Fruit” mavzusida tarbiyachi olma, banan va apelsinni ko‘rsatib, ularning inglizcha nomlarini aytadi. Bolalar so‘zlarni takrorlaydilar. Keyinchalik “Show me the apple” yoki “Give me the banana” kabi topshiriqlar beriladi. Bunda

bola so‘zni eshitadi, predmetni ko‘radi, ma’nosini anglaydi va harakat orqali javob beradi.

Bunday mashg‘ulotda audiolingval va audiovizual metodlarning samarali elementlari birlashadi. Eshitish va takrorlash audiolingval yo‘nalishni, predmet va tasvirdan foydalanish esa audiovizual yo‘nalishni ifodalaydi. O‘yin va harakat esa mazkur metodlarni maktabgacha yoshdagi bolaning tabiiy faoliyatiga moslashtiradi.

Umuman olganda, audiolingval va audiovizual metodlarning rivojlanishi chet tilini o‘qitish metodikasida muhim bosqichni tashkil etadi. Audiolingval metod tilni tinglash, taqlid qilish, takrorlash va nutqiy namunalar asosida o‘zlashtirishga urg‘u bergan bo‘lsa, audiovizual metod eshitish va ko‘rish imkoniyatlarini birlashtirib, til materiali va uning mazmuni o‘rtasidagi bog‘lanishni kuchaytirdi.

Maktabgacha ta’limda esa ushbu metodlarning tarixiy shakllarini aynan takrorlash emas, balki ularning samarali elementlarini bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga moslashtirish muhimdir. Tinglash, takrorlash, taqlid qilish, rasm va predmetlardan foydalanish, harakatli topshiriqlar, audio va video materiallar, o‘yin hamda sodda dialoglarning uyg‘unligi chet tilini maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tabiiy va qiziqarli faoliyatga aylantirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ va zamonaviy metodlarning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati.

Chet tilini o‘qitish metodikasining tarixiy rivojlanishida kommunikativ yondashuvning shakllanishi muhim metodik bosqichlardan biri hisoblanadi. Avvalgi metodlarda grammatik bilim, tarjima, tinglash, takrorlash va nutqiy namunalarni o‘zlashtirishga alohida e’tibor qaratilgan bo‘lsa, kommunikativ yondashuvda tilning eng muhim vazifasi — muloqot vositasi sifatida qo‘llanishi markaziy o‘ringa chiqdi. Bunda tilni bilish faqat so‘z va grammatik qoidalarni o‘zlashtirish bilan emas, balki o‘z fikrini ifodalash, boshqalarning nutqini tushunish, savol berish, javob qaytarish va muayyan vaziyatda til vositalaridan maqsadli foydalanish qobiliyati bilan bog‘lanadi.

Kommunikativ metodning rivojlanishi chet tilini o‘qitish jarayonida o‘qituvchi va ta’lim oluvchi faoliyatiga bo‘lgan qarashlarni ham o‘zgartirdi. O‘qituvchi faqat

bilim beruvchi shaxs sifatida emas, balki kommunikativ muhitni tashkil etuvchi, faoliyatni boshqaruvchi va ta’lim oluvchini muloqotga undovchi pedagog sifatida qarala boshlandi. Ta’lim oluvchi esa tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki til vositalaridan faol foydalanadigan ishtirokchiga aylandi.

Maktabgacha ta’limda kommunikativ yondashuvning ahamiyati yanada kattadir. Chunki maktabgacha yoshdagi bola tilni abstrakt qoidalar orqali emas, balki faoliyat, o‘yin, taqlid, muloqot va kundalik vaziyatlar orqali faolroq o‘zlashtiradi. Shu sababli chet tilini o‘rgatish jarayonida bolaning tabiiy muloqot ehtiyojini qo‘llab-quvvatlash, sodda kommunikativ vaziyatlar yaratish va tilni real faoliyat bilan bog‘lash muhim metodik talab hisoblanadi.

Kommunikativ metodning shakllanishi va mohiyati. Kommunikativ metodning asosiy g‘oyasi chet tilini amaliy muloqot jarayonida o‘rgatishdan iborat. Bunda tilning grammatik va leksik birliklari alohida bilim sifatida emas, balki muayyan kommunikativ vazifani bajarishga xizmat qiluvchi vositalar sifatida qaraladi.

Masalan, bola “apple” so‘zini shunchaki yodlab olishi kommunikativ nuqtayi nazardan yetarli emas. Muhimi, u ushbu so‘zdan oddiy vaziyatda foydalana olishi, masalan, “What is it?” savoliga “Apple” yoki “It is an apple” tarzida javob bera olishi kerak. Xuddi shuningdek, “red” so‘zini bilish bilan birga “What color is it?” savoliga “Red” deb javob berish ham kommunikativ faoliyatning oddiy ko‘rinishidir.

Kommunikativ metodda til materiali bolaning yoshiga va real faoliyatiga mos vaziyatlarda taqdim etiladi. Maktabgacha ta’limda bunday vaziyatlar juda sodda bo‘lishi mumkin: salomlashish, o‘zini tanishtirish, rangni aytish, predmetni nomlash, o‘yinchoq so‘rash, rasmni tasvirlash, savolga javob berish yoki oddiy topshiriqni bajarish.

Shunday qilib, kommunikativ metodda asosiy e’tibor bolaning tilni bilishidan ko‘ra, til yordamida harakat qila olishiga qaratiladi. Bu esa maktabgacha ta’limda chet tilini o‘rgatishning amaliy yo‘nalishini kuchaytiradi.

Kommunikativ vaziyatlarning maktabgacha ta’limdagi o‘rni. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda kommunikativ vaziyatlarni bolaning

kundalik hayoti va qiziqishlari bilan bog‘lash maqsadga muvofiq. Bola uchun tanish bo‘lgan faoliyatlar asosida chet tilidagi muloqot tashkil etilganda til materiali tabiiyroq qabul qilinadi.

Masalan, “My toys” mavzusida tarbiyachi bolalarning o‘yinchoqlaridan foydalanib, quyidagi sodda muloqotni tashkil etishi mumkin:

— What is it?

— It is a car.

— What color is it?

— It is red.

Bunday muloqotda bola bir vaqtning o‘zida predmet nomini, rangni va savol-javob shaklini qo‘llaydi. Mashg‘ulot davomida rollarni almashtirish orqali bolalarning faol ishtiroki ta’minlanadi.

“Food” mavzusida esa:

— Do you like apples?

— Yes, I do.

kabi sodda dialoglardan foydalanish mumkin. Bunda asosiy maqsad bolaning murakkab grammatik qoidalarni tushuntirib berishi emas, balki tayyor nutqiy birlikni tegishli vaziyatda qo‘llay olishidir.

Kommunikativ vaziyatlar bolalarning o‘zaro muloqotini ham rivojlantiradi. Juftlikda yoki kichik guruhda tashkil etilgan faoliyat davomida bola tengdoshi bilan savol-javob qiladi, predmetni so‘raydi, javob beradi yoki topshiriqni birgalikda bajaradi. Shu tariqa chet tili faqat tarbiyachi bilan muloqot qilish vositasi bo‘lib qolmay, bolalar o‘rtasidagi sodda kommunikatsiya vositasiga ham aylanadi.

O‘yin kommunikativ metodning asosiy vositasi sifatida. Maktabgacha ta’limda kommunikativ metodni amalga oshirishda o‘yin alohida ahamiyatga ega. O‘yin bola uchun tabiiy faoliyat bo‘lib, unda u o‘zini erkinroq namoyon qiladi, harakat qiladi, muloqotga kirishadi va yangi tajribani faol o‘zlashtiradi.

Chet tilidagi o‘yinlar kommunikativ vazifaga ega bo‘lishi lozim. Masalan, “Find and say” o‘yinida tarbiyachi xonadagi ma’lum predmetni topishni so‘raydi va bola predmetni topib, uning nomini ingliz tilida aytadi. “What’s missing?” o‘yinida

bir nechta predmet ko‘rsatiladi, keyin ulardan biri yashiriladi va bolalardan qaysi predmet yo‘qligi so‘raladi.

“Guess the animal” o‘yinida bir bola hayvonni harakat orqali ifodalaydi, boshqa bolalar esa “Is it a cat?”, “Is it a dog?” kabi savollar orqali javobni topishga harakat qiladilar. Bunday faoliyatda til o‘yinning maqsadiga xizmat qiluvchi tabiiy vositaga aylanadi.

Rolli o‘yinlar ham kommunikativ metodning muhim shakllaridan biridir. Masalan, “Shop”, “Doctor”, “Cafe”, “Family” kabi syujetli-rolli o‘yinlarda bolalar kundalik hayotga yaqin vaziyatlarni modellashtiradilar va sodda chet tili birliklaridan foydalanadilar.

Bunda tarbiyachining vazifasi bolalarga tayyor va murakkab dialoglarni majburan yodlatish emas, balki ularning yoshiga mos kommunikativ vaziyatni yaratish va zarur til birliklarini faoliyat davomida qo‘llash uchun imkoniyat berishdan iborat.

Zamonaviy metodlarning shakllanishi. Kommunikativ yondashuvning rivojlanishi bilan bir qatorda chet tilini o‘qitishda turli zamonaviy metod va texnologiyalar shakllandi. Ularning umumiy xususiyati ta’lim oluvchining faol ishtirokini ta’minlash, tilni amaliy faoliyat bilan bog‘lash, individual xususiyatlarni hisobga olish va ta’lim jarayonini qiziqarli hamda mazmunli tashkil etishdan iborat.

Zamonaviy metodlar tarkibiga kommunikativ yondashuv bilan bir qatorda o‘yin asosida o‘qitish, loyiha faoliyati, vazifaga asoslangan ta’lim, CLIL elementlari, interaktiv metodlar, raqamli ta’lim vositalari va multimedia asosidagi ta’lim shakllarini kiritish mumkin.

Maktabgacha ta’limda ushbu metodlarning barchasi to‘liq va bir xil shaklda qo‘llanilmaydi. Ularni tanlashda bolaning yoshi, rivojlanish darajasi, tilga bo‘lgan qiziqishi, guruhdagi bolalar soni, mashg‘ulotning maqsadi va mavjud ta’lim vositalari hisobga olinishi kerak.

Sillabusda ham maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda tabiiy va o‘yin asosidagi faoliyatga, kuzatish, suhbat, o‘yin orqali baholash va individual yondashuvga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, kurs mazmunida o‘yinlar, rolli

o‘yinlar, kreativ ingliz tili, so‘z o‘yinlari va CLILga oid mavzularning mavjudligi zamonaviy metodik yondashuvlarning mazkur kursdagi o‘rnini ko‘rsatadi.

O‘yin asosida chet tilini o‘qitish. O‘yin asosida o‘qitish maktabgacha ta’lim sharoitida zamonaviy metodik yondashuvlarning eng muhim ko‘rinishlaridan biridir. Uning asosiy afzalligi shundaki, bola chet tilini alohida va majburiy o‘quv vazifasi sifatida emas, balki qiziqarli faoliyatning bir qismi sifatida qabul qiladi.

Masalan, “Color Hunt” o‘yinida tarbiyachi “Find something red!” deydi. Bolalar xonadan qizil rangdagi predmetni topadilar. “Touch something blue!” topshirig‘ida esa ko‘k rangdagi predmetni topib, unga tegadilar. Bunda bola chet tilidagi ko‘rsatmani tinglaydi, mazmunini anglaydi va jismoniy harakat orqali javob beradi.

Shuningdek, qo‘shiq va ritmik harakatlardan foydalanish ham til materialini o‘zlashtirishni qo‘llab-quvvatlaydi. Masalan, tana a’zolari mavzusida “Head”, “Shoulders”, “Hands”, “Feet” kabi so‘zlar qo‘shiq va harakat bilan birgalikda takrorlanadi. Bunday faoliyatda eshitish, ko‘rish, harakat va nutq bir-biri bilan uyg‘unlashadi.

Interaktiv va multimedia metodlarining imkoniyatlari. Zamonaviy maktabgacha ta’limda interaktiv va multimedia vositalari kommunikativ metodni amalga oshirish uchun qo‘shimcha imkoniyat yaratadi. Rasm, animatsiya, video, audio, interaktiv topshiriq va raqamli o‘yinlardan foydalanish bolalarning diqqatini jalb qilish va ta’lim materialini turli faoliyatlar orqali taqdim etishga yordam beradi.

Masalan, ekranda turli hayvonlar tasvirlangan bo‘lsa, tarbiyachi “Where is the cat?” deb so‘rashi mumkin. Bola ekrandagi mushukni topadi va “Cat!” deb javob beradi. Keyingi bosqichda “What does the cat say?” savoli orqali “Meow” kabi sodda javob olinadi.

Interaktiv topshiriqlarda bolaning faol ishtiroki muhim. Faqat video ko‘rsatish bilan cheklanib qolish kommunikativ metodning mohiyatiga to‘liq mos kelmaydi. Video yoki animatsiya namoyishidan keyin savol-javob, taqlid, rasm tanlash, predmetni topish, harakatni bajarish yoki kichik dialog tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, zamonaviy texnologiyalar kommunikativ metodning o‘rnini bosmaydi, balki uni amalga oshirish uchun qo‘shimcha vosita vazifasini bajaradi. Pedagog texnik vositani mashg‘ulot maqsadiga mos tanlashi va bolaning faol kommunikativ ishtirokini ta’minlashi lozim.

Vazifaga asoslangan faoliyat va CLIL elementlaridan foydalanish. Zamonaviy metodikada tilni alohida o‘rgatish bilan bir qatorda uni boshqa faoliyatlar bilan integratsiyalashga ham e’tibor qaratiladi. Maktabgacha ta’limda bunday yondashuv sodda va yoshga mos shaklda tashkil etilishi mumkin.

Masalan, matematika elementlari bilan integratsiyalashgan mashg‘ulotda tarbiyachi “One, two, three” sonlarini ingliz tilida aytadi va bolalar predmetlarni sanaydilar. Ranglar mavzusida esa bolalar rasm chizish jarayonida “red”, “blue”, “yellow” kabi so‘zlardan foydalanadilar.

Tabiat bilan bog‘liq mashg‘ulotda “sun”, “tree”, “flower”, “water” kabi sodda so‘zlar o‘rganilishi mumkin. Bunda chet tili mustaqil ravishda emas, bolaning boshqa faoliyati bilan integratsiyalashgan holda qo‘llanadi.

CLIL elementlaridan foydalanishda esa asosiy tamoyil til va boshqa mazmunning sodda uyg‘unligidir. Maktabgacha yoshda bu yondashuvni murakkab fan mazmunini chet tilida o‘rgatish shaklida emas, balki ayrim oddiy tushunchalarni chet tilidagi so‘zlar bilan faoliyat davomida mustahkamlash shaklida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Tarbiyachining kommunikativ va zamonaviy metodlarni tashkil etishdagi roli. Kommunikativ va zamonaviy metodlarning samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyachining metodik kompetensiyasiga bog‘liq. Tarbiyachi avvalo bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda mashg‘ulot maqsadini belgilashi kerak. Shundan keyin til materiali, faoliyat turi, o‘yin, ko‘rgazmali vosita yoki multimedia resursi tanlanadi.

Tarbiyachi mashg‘ulot davomida bolalarga yetarli darajada tinglash imkoniyatini yaratishi, sodda va aniq nutqiy namunalarni qo‘llashi, bolalarning javoblarini rag‘batlantirishi va xatolarni bolaning kommunikativ faolligini pasaytirmaydigan tarzda tuzatishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tilini o‘rganishga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirish ham muhim vazifadir. Shu sababli mashg‘ulotda haddan tashqari nazorat, uzoq grammatik tushuntirish yoki ko‘p miqdordagi yozma topshiriqlardan ko‘ra, faoliyat, o‘yin, muloqot va amaliy harakatlarga ko‘proq imkoniyat berilishi maqsadga muvofiq.

Tarbiyachi shuningdek, bir xil metoddan doimiy foydalanib qolmasligi kerak. Bir mashg‘ulotda o‘yin, boshqa mashg‘ulotda qo‘shiq, rasm, rolli o‘yin, interaktiv topshiriq yoki qisqa video qo‘llanishi mumkin. Bunda metodning shakli emas, uning ta’lim maqsadiga muvofiqligi asosiy mezon bo‘ladi.

Kommunikativ va zamonaviy metodlarning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati. Kommunikativ va zamonaviy metodlarning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati, avvalo, chet tilini bolaning tabiiy faoliyati bilan bog‘lash imkoniyati bilan belgilanadi. Bola tilni faqat tinglovchi sifatida emas, balki o‘yin, harakat, savol-javob, rasm, qo‘shiq va turli faoliyatlarda faol ishtirok etuvchi subyekt sifatida o‘zlashtiradi.

Kommunikativ metod bolaga chet tilini real muloqot vositasi sifatida his qilish imkonini beradi. O‘yin asosidagi metodlar til materialini qiziqarli faoliyat bilan birlashtiradi. Interaktiv va multimedia vositalari esa eshitish, ko‘rish va amaliy faoliyatni uyg‘unlashtirish imkonini kengaytiradi. Integrativ yondashuvlar esa chet tilini bolaning boshqa bilim va faoliyatlari bilan bog‘lashga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘rgatishda kommunikativ metodning asosiy afzalligi bolaning tilni alohida bilim sifatida emas, **muayyan faoliyatni bajarish vositasi sifatida** o‘zlashtirishiga imkon yaratishidir. Ya’ni bola yangi so‘zni shunchaki yodlamaydi, balki undan biror narsani so‘rash, javob berish, tanlash, ko‘rsatish, takrorlash, fikr bildirish yoki sherigi bilan muloqot qilish jarayonida foydalanadi.

Masalan, “apple” so‘zini o‘rgatishda tarbiyachi faqat “apple — olma” deb tarjima qilish bilan chegaralanmaydi. Bolalarga turli mevalar beriladi va:

— *What is it?*

— *It is an apple.*

— *Do you like apples?*

— *Yes, I do.*

kabi sodda muloqot tashkil etiladi.

Bu jarayonda so‘zning ma’nosi, talaffuzi va kommunikativ vazifasi bir vaqtda shakllanadi.

Zamonaviy kommunikativ yondashuvda xatoga munosabat ham muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bola gapirishga harakat qilayotgan vaqtda har bir xatosini darhol to‘xtatib tuzatish uning kommunikativ faolligini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun tarbiyachi bolaning fikrini avvalo tushunishga, keyin esa to‘g‘ri shaklni tabiiy tarzda namoyish etishga harakat qiladi.

Masalan, bola:

“He go school” desa, tarbiyachi:

“Yes, he goes to school.”

deb to‘g‘ri variantni tabiiy ravishda takrorlashi mumkin. Bu **bilvosita tuzatish** bolani muloqotdan uzib qo‘ymasdan til namunasini taqdim etadi.

Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy metodlarning asosiy vazifasi mavjud metodlarning barchasini bir vaqtning o‘zida qo‘llash emas, balki muayyan ta’lim maqsadi, bolaning yoshi, individual imkoniyatlari va mashg‘ulot mazmuniga mos metodik vositani tanlashdan iborat.

Umuman olganda, chet tilini o‘qitish metodlari tarixining rivojlanishi grammatik-tarjima va bevosita metodlardan audiolingval hamda audiovizual metodlarga, ulardan esa kommunikativ va zamonaviy yondashuvlarga tomon rivojlangan metodik qarashlarni namoyon etadi. Har bir bosqich o‘zidan avvalgi metodlarning ayrim jihatlarini saqlab qolgan holda yangi pedagogik imkoniyatlar bilan boyigan.

Maktabgacha ta’limda ushbu tarixiy tajribadan foydalanishning asosiy sharti metodlarni bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga moslashtirishdir. Chet tilini o‘rgatish jarayonida o‘yin, muloqot, tinglash, ko‘rish, harakat, qo‘shiq, rasm, rolli vaziyatlar va zamonaviy multimedia vositalarining maqsadli uyg‘unligi bolalarda

dastlabki chet tili kompetensiyalarini shakllantirish uchun qulay pedagogik sharoit yaratadi.

TEST

1. Bevosita metodning an’anaviy grammatika-tarjima metodidan asosiy farqi qaysi javobda to‘g‘ri ifodalangan?

A) Grammatik qoidalarni tushuntirishdan butunlay voz kechishi

B) Yozma nutqni og‘zaki nutqdan ustun qo‘yishi

C) Chet tilidagi birliklarni imkon qadar bevosita ma’no, predmet va vaziyat bilan bog‘lab o‘rgatishi

D) Ona tilidan foydalanishni ta’lim jarayonining asosiy vositasiga aylantirishi

2. Audiolingval metodda takroriy mashqlardan foydalanishning asosiy maqsadi nimaga qaratilgan?

A) O‘quvchining grammatik qoidalarni mustaqil tahlil qilishiga

B) Nutqiy namunalarni ko‘p takrorlash orqali ularni avtomatlashtirishga

C) Chet tilidagi matnlarni ona tiliga tez tarjima qilishga

D) Yangi so‘zlarning yozma shaklini mustahkamlashga

3. Tarbiyachi “What is it?” — “It is a ball” dialogini o‘yinchoqlar yordamida tashkil etdi. Ushbu faoliyatda qaysi metodik yondashuv eng yaqqol namoyon bo‘ladi?

A) Grammatik-tarjima metodida nazariy qoidani mustahkamlash

B) Audiolingval metodda faqat mexanik takrorlash

C) Bevosita metodda predmet nomini tarjimasiz berish

D) Kommunikativ metodda til birligini mazmunli muloqot vaziyatida qo‘llash

4. Quyidagi holatlarning qaysi birida audiovizual metodning mohiyati to‘liqroq aks etadi?

A) Tarbiyachi yangi so‘zlarni aytadi, bolalar ularni bir necha marta takrorlaydi

B) Tarbiyachi so‘zlarning tarjimasini tushuntirib, bolalarga yozdiradi

C) Tarbiyachi predmet tasviri, uning nomlanishi va ovozli materialni birgalikda qo‘llab, bolalarni faoliyatga jalb qiladi

D) Tarbiyachi grammatik qoidani tushuntirib, bolalardan mashqni yozma bajarishni so‘raydi

5. Maktabgacha ta’limda zamonaviy kommunikativ metodlarni qo‘llashda qaysi fikr metodik jihatdan eng asosli hisoblanadi?

A) Bir mashg‘ulotda imkon qadar ko‘proq raqamli vositalardan foydalanish kerak

B) An’anaviy metodlar zamonaviy metodlar paydo bo‘lgach, butunlay qo‘llanilmasligi kerak

C) Metod va vositalar bolaning yosh xususiyati, ta’lim maqsadi hamda muloqot ehtiyojiga mos ravishda uyg‘unlashtirilishi kerak

D) Kommunikativ metodda grammatik birliklarni o‘rgatish zarur emas, chunki asosiy maqsad faqat erkin suhbatdir

Mavzu bo‘yicha nazorat savollari

1. Chet tilini o‘qitish metodikasining shakllanishiga qanday ijtimoiy va pedagogik omillar ta’sir ko‘rsatgan?
2. Grammatik-tarjima va bevosita metodlarning asosiy farqlari nimada?
3. Audiolingval va audiovizual metodlarning maktabgacha ta’limdagi imkoniyatlarini qanday izohlash mumkin?
4. Kommunikativ yondashuvning asosiy maqsadi nimadan iborat?
5. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda o‘yin metodidan qanday foydalanish mumkin?
6. Zamonaviy tarbiyachi nima sababdan turli metod va vositalarni uyg‘unlashtirishi kerak?

CHET TIL O‘QITISH METODIKASIDA TA’LIM SHAKLLARI

Reja

1. Chet tilini o‘qitishda ta’lim shakllari tushunchasi va ularning metodik mohiyati.
2. Frontal, individual va juftlikda ishlash shakllarining xususiyatlari.
3. Kichik guruhlarda va plenum shaklida chet tilini o‘qitishni tashkil etish.
4. Maktabgacha ta’limda ta’lim shakllarini uyg‘unlashtirish va zamonaviy interaktiv shakllardan foydalanish.

Tayanch so‘zlar: Ta’lim shakli, frontal ta’lim, individual ish, juftlikda ishlash, guruhli ish, kichik guruh, plenum, interaktiv ta’lim, kommunikativ faoliyat, hamkorlik, mustaqil faoliyat, differensial yondashuv, pedagogik hamkorlik, raqamli ta’lim, kommunikativ kompetensiya.

Chet tilini o‘qitishda ta’lim shakllari tushunchasi va ularning metodik mohiyati.

Chet tilini o‘qitish metodikasida ta’limning mazmuni, maqsadi va metodlari bilan bir qatorda ta’limni qanday shaklda tashkil etish masalasi ham muhim metodik muammolardan biri hisoblanadi. Ta’lim shakli deganda o‘qituvchi va ta’lim oluvchilarning belgilangan maqsadga erishish uchun muayyan vaqt, makon va tashkiliy sharoitlarda amalga oshiradigan o‘zaro faoliyatini tashkil etish usuli tushuniladi. Shuning uchun ta’lim shakli metod yoki vosita bilan aynan bir tushuncha emas. Metod — ta’lim maqsadiga erishish yo‘li bo‘lsa, shakl — shu metod va mazmunni kimlar bilan, qanday tarkibda va qanday o‘zaro munosabat asosida amalga oshirishni belgilaydi.

Pedagogik adabiyotlarda ta’limni tashkil etishning frontal, guruhli va individual shakllari keng qo‘llanadi. Frontal shaklda butun guruh yoki sinf o‘qituvchi rahbarligida birgalikda faoliyat olib boradi; guruhli shaklda ta’lim oluvchilar kichik guruh yoki juftliklarda ishlaydi; individual shaklda esa har bir ta’lim oluvchi o‘ziga berilgan topshiriqni mustaqil bajaradi. Chet tilini o‘qitish metodikasida ushbu shakllar til faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari sababli yanada takomillashgan ko‘rinishlarda qo‘llanadi.

Chet tilini o‘qitishning o‘ziga xosligi shundaki, bunda ta’lim oluvchi faqat bilimni qabul qiluvchi emas, balki til faoliyatining bevosita ishtirokchisi bo‘lishi kerak. Tilni o‘zlashtirish tinglash, gapirish, o‘qish, yozish, o‘zaro muloqot va turli kommunikativ vazifalarni bajarish orqali amalga oshadi. Shu sababli ta’lim shaklini tanlash bolaning yoki o‘quvchining qancha vaqt gapirishi, kim bilan muloqot qilishi, qanday fikr almashishi va topshiriqni qay darajada mustaqil bajarishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy til ta’limida ta’lim shakllarini tanlash masalasi o‘quvchi faoliyatini markazga qo‘yish bilan yanada dolzarb bo‘ldi. Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan CEFR yondashuvida til o‘rganuvchi ijtimoiy faol subyekt sifatida qaraladi; til o‘rganish esa faqat kognitiv jarayon emas, balki o‘zaro ta’sir va hamkorlikni talab qiladigan ijtimoiy faoliyat sifatida talqin qilinadi.

Shu nuqtayi nazardan, chet tilini o‘qitishda faqat frontal shaklga tayanish yetarli emas. Frontal ish umumiy tushuntirish va ko‘rsatma berish uchun qulay bo‘lsa, juftlik va guruh ishlari kommunikativ faoliyatni kengaytiradi, individual ish esa bolaning shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olishga yordam beradi.

Ta’lim shaklining samaradorligi bir qator omillarga bog‘liq. Jumladan:

- mashg‘ulotning maqsadi;
- o‘rgatilayotgan til materiali;
- bolalarning yoshi va individual xususiyatlari;
- guruhdagi bolalar soni;
- topshiriqning murakkablik darajasi;
- ajratilgan vaqt;
- pedagogning metodik kompetensiyasi;
- mavjud didaktik va texnik vositalar;
- bolalarning kommunikativ faolligi.

Shu sababli “eng yaxshi” yoki barcha vaziyatlarga mos keladigan yagona ta’lim shakli mavjud emas. Muayyan vaziyatda frontal shakl maqsadga muvofiq bo‘lishi mumkin, boshqa vaziyatda esa juftlik yoki kichik guruhdagi faoliyat yuqoriroq pedagogik natija berishi mumkin.

Chet tilini o‘qitish metodikasiga oid o‘zbek tilidagi o‘quv-uslubiy manbalarda ham xorijiy til darslarida yakka holda, juftlikda, kichik guruh va plenumda ishlash alohida ijtimoiy-tashkiliy shakllar sifatida ko‘rsatiladi. Bunda guruh, juftlik va individual faoliyat kommunikativ metodikaning muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi.

Demak, ta’lim shakli chet tilini o‘qitish jarayonining tashkiliy tomoni bo‘lib, uning to‘g‘ri tanlanishi til materialining o‘zlashtirilishi, kommunikativ faoliyatning rivojlanishi va ta’lim oluvchilarning mashg‘ulotdagi ishtirokiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Frontal, individual va juftlikda ishlash shakllarining xususiyatlari

Frontal ta’lim shaklida o‘qituvchi butun guruh bilan bir vaqtda ishlaydi. Bunda barcha ta’lim oluvchilar uchun umumiy topshiriq, umumiy tushuntirish yoki umumiy faoliyat tashkil etiladi. Chet tilini o‘qitishda frontal shakl yangi so‘z va iboralarni taqdim etish, talaffuz namunasini ko‘rsatish, qo‘shiq yoki she’rni birgalikda o‘rganish, rasm asosida suhbat tashkil etish kabi vaziyatlarda qo‘llanishi mumkin.

Maktabgacha ta’limda frontal shakl ayniqsa mashg‘ulotning kirish va umumiy tashkil etish bosqichlarida qulaydir. Masalan, tarbiyachi barcha bolalar bilan salomlashadi:

“Good morning, children!”

Bolalar birgalikda:

“Good morning, teacher!”

deb javob beradilar.

Shundan so‘ng tarbiyachi bugungi mavzuni rasm, predmet yoki harakat yordamida taqdim etishi mumkin.

Frontal shaklning afzalligi shundaki, pedagog bir vaqtning o‘zida barcha bolalarga murojaat qiladi va mashg‘ulotning umumiy sur’atini boshqaradi. Biroq uning cheklovi ham mavjud: barcha bolalar bir xil darajada faol ishtirok etmasligi mumkin. Ayniqsa, og‘zaki nutqni rivojlantirishda faqat frontal ishga tayanilganda har bir bolaning individual gapirish vaqti qisqaradi.

Shu sababli frontal shaklni juftlik, kichik guruh yoki individual faoliyat bilan almashtirib turish metodik jihatdan maqsadga muvofiq.

Individual shaklda har bir bola alohida topshiriq bilan ishlaydi yoki pedagog bolaning individual ehtiyojiga mos yondashadi. Bu shakl differensial ta’limni tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Masalan, ayrim bola ingliz tilidagi rang nomlarini yaxshi o‘zlashtirgan bo‘lsa, boshqa bola ularni takrorlashga ko‘proq ehtiyoj sezishi mumkin. Pedagog individual topshiriqlar orqali bolaning mavjud bilim darajasini hisobga olishi mumkin.

Individual shaklning muhim afzalligi — pedagog bolaning individual rivojlanish sur’atini hisobga olishi mumkinligidir. Bunda kuchliroq bolaga murakkabroq, ko‘proq yordamga muhtoj bolaga esa soddaroq topshiriq berish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Juftlikda ishlashda ikki nafar ta’lim oluvchi bitta topshiriqni hamkorlikda bajaradi. Chet tilini o‘qitishda juftlik shakli ayniqsa dialogik nutqni rivojlantirish uchun qulay.

Masalan:

— What is your name?

— My name is Madina.

Yoki:

— What color is it?

— It is blue.

Juftlikdagi ishning muhim afzalligi shundaki, bola faqat o‘qituvchi bilan emas, tengdoshi bilan ham muloqot qiladi. Bu esa kommunikativ muhitni kengaytiradi.

Brown va Lee juftlik va guruh ishining til o‘rganuvchilarga ko‘proq og‘zaki mashq qilish imkonini berishini ta’kidlaydi. Ayniqsa, katta guruhda har bir o‘quvchining o‘qituvchi bilan alohida gaplashish vaqti cheklangan bo‘lsa, juftlikda ishlash nutqiy faoliyat uchun ko‘proq imkoniyat yaratadi.

Juftlikda ishlash qisqa va aniq kommunikativ vazifalar uchun ayniqsa qulay. Brown va Lee qisqa, til jihatidan sodda va tuzilishi aniq topshiriqlarni juftlikda bajarish maqsadga muvofiqligini ko‘rsatadi. Bunga dialog mashqlari, oddiy savol-

javob, qisqa brainstorming va bajarilgan ishni sherik bilan tekshirish kabi faoliyatlar kiradi.

Maktabgacha ta’limda juftlikda ishlashning samarali shakllaridan biri “Ask and answer” topshirig‘idir. Bir bola savol beradi, ikkinchisi javob beradi. Keyin ular rollarni almashtiradilar. Bunda pedagog bolalarga tayanch so‘zlar yoki rasmli kartochkalar orqali yordam berishi mumkin.

Kichik guruhlarda va plenum shaklida chet tilini o‘qitishni tashkil etish

Kichik guruhda ishlashda ta’lim oluvchilar odatda bir nechta ishtirokchidan iborat guruhlarga ajratiladi va umumiy yoki taqsimlangan topshiriqni hamkorlikda bajaradilar. Chet tilini o‘qitishda kichik guruh shakli kommunikativ, ijodiy va muammoli topshiriqlarni tashkil etish uchun qulay.

Maktabgacha ta’lim sharoitida guruhli faoliyatni bolalarning tabiiy o‘yin faoliyati bilan bog‘lash mumkin. Masalan, bir guruh “Animals”, ikkinchi guruh “Fruits”, uchinchi guruh “Colors” mavzusida rasmlarni ajratishi va tegishli inglizcha so‘zlarni aytishi mumkin.

Guruhli faoliyatda topshiriqni faqat bajarish emas, balki bolalar o‘rtasida hamkorlikni tashkil etish muhim. Har bir bolaning guruh ishida ma’lum vazifasi bo‘lishi mumkin: biri rasm tanlaydi, ikkinchisi so‘zni aytadi, uchinchisi predmetni ko‘rsatadi, boshqasi javobni tekshiradi.

Bunday tashkil etish bolani jamoaviy faoliyatga jalb qiladi va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

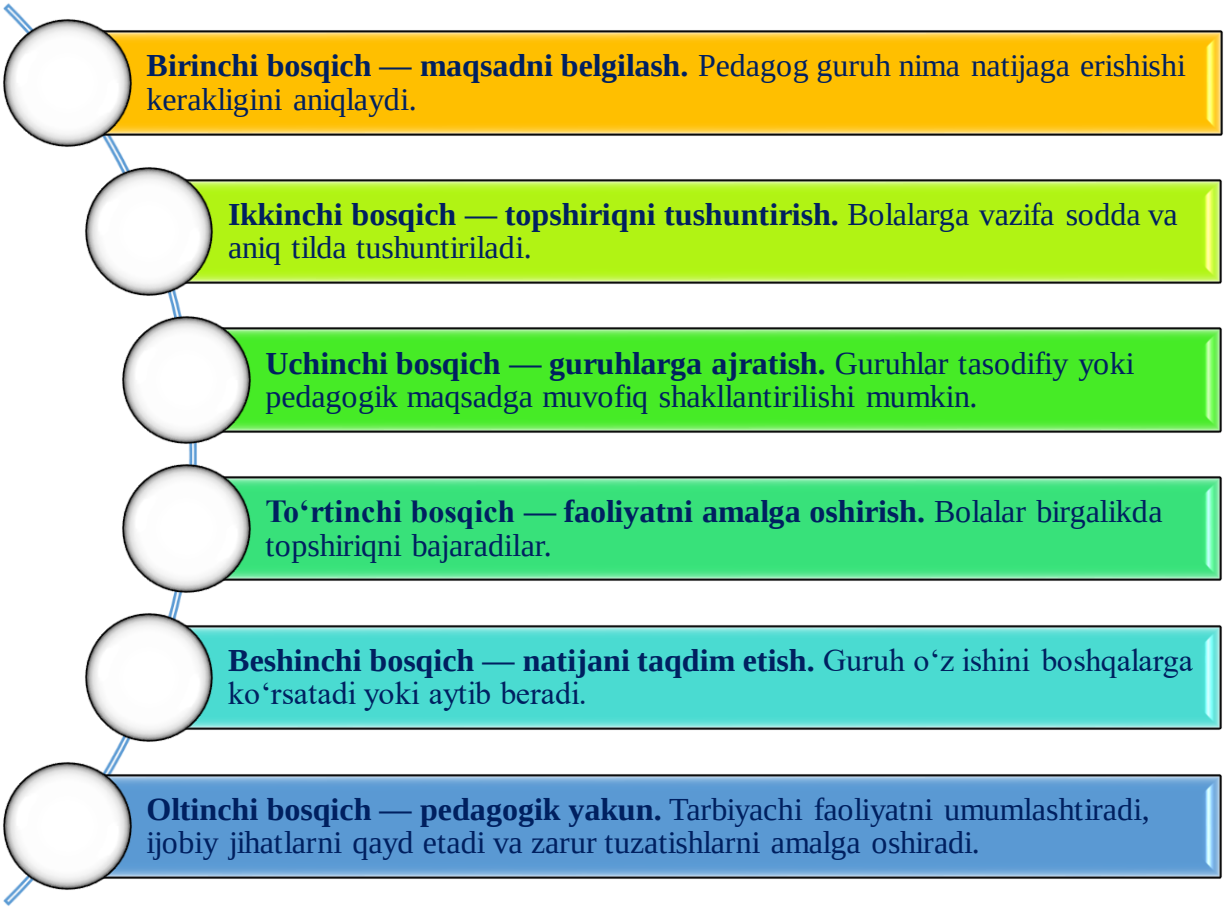
Brownning interaktiv til pedagogikasiga oid qarashlarida guruhli ish nafaqat nutqiy faollikni, balki o‘quvchilarning mas’uliyati va nisbatan mustaqil faoliyatini ham kuchaytirishi mumkinligi ko‘rsatiladi.

Biroq har qanday topshiriqni guruhda bajarish ham to‘g‘ri emas. Masalan, uzoq ma’ruza, individual tinglash yoki jim o‘qish kabi faoliyatlar kichik guruh shakliga har doim ham mos kelavermaydi. Guruhli ish uchun o‘zaro hamkorlikni talab qiladigan topshiriq tanlanishi kerak.

Chet tilini o‘qitishda kichik guruh faoliyatini quyidagi ketma-ketlikda tashkil etish mumkin:

Guruhli ishni tashkil etish bosqichlari.

2.1-jadval

Maktabgacha yoshdagi bolalarda guruhli ish juda murakkab bo‘lmasligi kerak. Guruh topshirig‘i bolaning yoshiga mos, qisqa, ko‘rgazmali va harakat bilan bog‘langan bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Plenum shaklida ishlash.

Plenum — barcha ta’lim oluvchilarning umumiy guruh sifatida birgalikda faoliyat olib borish shaklidir. U frontal faoliyatga yaqin bo‘lsa-da, kommunikativ metodikada plenum faqat o‘qituvchining monologi bilan cheklanmaydi. Unda guruh umumiy savolni muhokama qilishi, javoblarni tinglashi, guruhlar natijalarini taqdim etishi yoki umumiy xulosa chiqarishi mumkin.

Masalan, mashg‘ulot yakunida tarbiyachi:

“What animals did we learn today?”

deb so‘raydi.

Bolalar navbat bilan:

“Cat!”, “Dog!”, “Rabbit!”, “Lion!”

kabi javoblarni beradilar.

Plenumning muhim jihati — individual yoki guruhli faoliyatdan keyin umumiy maydonda natijalarni birlashtirish imkonini berishidir.

CEFRning zamonaviy action-oriented yondashuvida ham hamkorlikdagi faoliyat va individual refleksiv faoliyatning uyg‘unligi muhimligi ko‘rsatiladi.

Maktabgacha ta’limda ta’lim shakllarini uyg‘unlashtirish va zamonaviy interaktiv shakllardan foydalanish

Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish jarayonida frontal, individual, juftlik va guruhli shakllarning birortasini mutlaq ustun qo‘yish metodik jihatdan to‘g‘ri emas. Chunki har bir shakl muayyan pedagogik vazifani samarali hal qilish imkonini beradi.

Masalan, mashg‘ulotning dastlabki bosqichida frontal shaklda salomlashish, mavzuga kirish va yangi so‘zlarni taqdim etish mumkin. Keyingi bosqichda bolalar juftlikda savol-javob bajaradilar. So‘ng kichik guruhlarda o‘yin yoki ijodiy topshiriq amalga oshiriladi. Yakunda yana plenum shaklida umumiy muhokama tashkil qilinadi.

Bunday ketma-ketlik frontal → juftlik → guruh → plenum ko‘rinishida bo‘lishi mumkin. Ayrim bolalar bilan esa individual ishlash mashg‘ulotning turli bosqichlarida parallel ravishda olib boriladi.

Bu yondashuv ta’limni bir xil ritmda tashkil etishdan ko‘ra, faoliyat turlarini almashtirish orqali bolalarning diqqatini saqlash va kommunikativ faolligini qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi.

Interaktiv ta’lim shakllari. Zamonaviy chet tili ta’limida interaktiv shakllar ta’lim oluvchilarning o‘zaro hamkorligi va faol ishtirokiga asoslanadi. Bunda pedagogning vazifasi faqat ma’lumot berish emas, balki o‘quvchilarning o‘zaro muloqot qilishi va birgalikda faoliyat yuritishi uchun pedagogik muhit yaratishdir.

Maktabgacha ta’limda interaktiv shakllar quyidagilar orqali namoyon bo‘lishi mumkin:

- juftlikdagi savol-javob;

- kichik guruhli o‘yinlar;
- rolli o‘yinlar;
- “top va ayt” topshiriqlari;
- rasm asosida hamkorlikdagi hikoya tuzish;
- qo‘shiq va harakatli mashqlar;
- predmetlar bilan kommunikativ o‘yinlar;
- interaktiv doska yoki multimedia asosidagi topshiriqlar.

Bunda interaktivlik texnik vositaning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Masalan, interaktiv doska mavjud bo‘lsa-yu, bola faqat uni tomosha qilsa, faol kommunikativ interaction darajasi past bo‘lishi mumkin. Aksincha, oddiy rasmli kartochkalar yordamida ikki yoki uch bola faol savol-javob qilsa, yuqori darajadagi o‘zaro faoliyat yuzaga kelishi mumkin.

Maktabgacha ta’limda raqamli ta’lim shakllaridan foydalanish yoshga mos va pedagog nazorati ostida tashkil etilishi lozim. Masalan, interaktiv ekranda rasm tanlash, ovozni eshitib mos tasvirni topish, animatsiya asosida so‘zni takrorlash yoki qisqa videodan keyin savol-javob qilish mumkin.

Biroq raqamli shakl an’anaviy pedagogik faoliyatning o‘rnini to‘liq egallamasligi kerak. Ayniqsa maktabgacha yoshda real predmetlar, harakat, yuzma-yuz muloqot, o‘yin va ijtimoiy o‘zaro ta’sir muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim shakllarini tanlashning metodik mezonlari

Tarbiyachi ta’lim shaklini tanlashda quyidagi savollarga javob berishi lozim:

Birinchidan, mashg‘ulotning maqsadi nima? Agar maqsad yangi so‘zlarni umumiy taqdim etish bo‘lsa, frontal shakl qulay bo‘lishi mumkin. Agar maqsad dialogik nutqni rivojlantirish bo‘lsa, juftlik yoki kichik guruh maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, topshiriq qanday xarakterga ega? Qisqa savol-javob juftlikka, ijodiy hamkorlik topshirig‘i kichik guruhga, umumiy muhokama esa plenumga mos kelishi mumkin.

Uchinchidan, bolalarning individual imkoniyatlari qanday? Ayrim bolalar qo‘shimcha yordamga muhtoj bo‘lishi mumkin. Bunday vaziyatda individual yondashuv zarur.

To‘rtinchidan, mashg‘ulotning davomiyligi va bolalarning diqqat imkoniyati qanday? Maktabgacha yoshdagi bolalarda faoliyatni uzoq vaqt bir xil shaklda davom ettirish maqsadga muvofiq emas.

Beshinchidan, tanlangan shakl bolalarning real kommunikativ faolligini oshiradimi? Bu savol chet tilini o‘qitishda alohida ahamiyatga ega.

CEFRning zamonaviy yondashuvida ham ta’lim maqsadlari, o‘qitish va baholash o‘zaro uyg‘un bo‘lishi, hamkorlikdagi faoliyat va individual faoliyat bir-birini to‘ldirishi kerakligi ta’kidlanadi.

Maktabgacha ta’lim uchun namunaviy uyg‘unlashtirilgan mashg‘ulot

Masalan, “Animals” mavzusida quyidagi ta’lim shakllarini bir mashg‘ulot doirasida uyg‘unlashtirish mumkin.

Mashg‘ulotning boshlanishida tarbiyachi barcha bolalar bilan frontal shaklda salomlashadi va hayvonlar rasmlarini ko‘rsatadi. Keyin bolalar yangi so‘zlarni birgalikda takrorlaydilar.

Keyingi bosqichda bolalar juftlikka ajratiladi. Bir bola rasmni ko‘rsatadi, ikkinchisi hayvon nomini aytadi. So‘ng ular rollarni almashtiradilar.

Keyingi bosqichda kichik guruhlar tashkil qilinadi. Har bir guruhga hayvonlarning rasmlari beriladi. Bolalar rasmlarni tanlaydi, nomlaydi va hayvonning ovozini yoki harakatini ifodalaydi.

Mashg‘ulot oxirida plenum shaklida barcha bolalar yig‘iladi. Har bir guruh o‘zining hayvonini ko‘rsatadi va nomlaydi.

Ayrim bolalar bilan esa tarbiyachi individual tarzda qisqa savol-javob olib boradi:

“What is it?”

“It is a cat.”

Shu tariqa bitta mashg‘ulotning o‘zida bir nechta ta’lim shakli izchil qo‘llanadi.

Chet tilini o‘qitish metodikasida ta’lim shakllari pedagogik jarayonning tashkiliy va kommunikativ tomonini belgilovchi muhim komponent hisoblanadi. Frontal, individual, juftlik, kichik guruh va plenum shakllari o‘ziga xos

imkoniyatlarga ega bo‘lib, ularni tanlash ta’lim maqsadi, til materiali, ta’lim oluvchilarning yoshi va individual xususiyatlari bilan belgilanadi.

Shunday qilib, chet tilini o‘qitishda ta’lim shakllarining metodik jihatdan to‘g‘ri tanlanishi va uyg‘unlashtirilishi bolaning mashg‘ulotdagi faol ishtirokini, kommunikativ imkoniyatlarini va til materialini amaliy qo‘llashini qo‘llab-quvvatlaydi. Zamonaviy til ta’limida asosiy e’tibor faqat pedagog tomonidan axborot berishga emas, balki ta’lim oluvchining tinglashi, gapirishi, hamkorlik qilishi, mustaqil harakat qilishi va real kommunikativ vaziyatlarda tilni qo‘llashiga qaratilmoqda.

TEST

1. Chet tilini o‘qitishda ta’lim shaklini tanlashda eng muhim mezon qaysi?

A) Faqat guruhdagi bolalar soni

B) Faqat pedagogning xohishi

C) Ta’lim maqsadi, topshiriq xususiyati va ta’lim oluvchilarning imkoniyatlari

D) Faqat foydalaniladigan texnik vositalar

2. Juftlikda ishlashning kommunikativ jihatdan muhim afzalligi nimada?

A) Barcha bolalar bir xil vaqtda pedagogni tinglaydi

B) Har bir bola topshiriqni faqat mustaqil bajaradi

C) Ikki ishtirokchi o‘rtasida ko‘proq bevosita nutqiy almashinuv yuzaga keladi

D) Pedagogning tushuntirish vaqti uzayadi

3. Quyidagi faoliyatlarning qaysi biri kichik guruhda ishlashga ko‘proq mos keladi?

A) Tarbiyachining yangi so‘zni barcha bolalarga tushuntirishi

B) Har bir bolaning individual talaffuzini tekshirish

C) Birgalikda rasm tanlash, uni tasvirlash va guruh nomidan taqdim etish

D) Bolalarning yakka tartibda topshiriq bajarishi

4. Maktabgacha ta’limda ta’lim shakllarini almashtirib borishning asosiy metodik sababi nimada?

A) Mashg‘ulotni murakkablashtirish uchun

B) Har bir faoliyatni alohida metod sifatida qo‘llash uchun

C) Bolalarning faol ishtiroki va turli kommunikativ faoliyatlarini ta’minlash uchun

D) Pedagogning ish hajmini oshirish uchun

5. Tarbiyachi avval barcha bolalar bilan yangi so‘zlarni o‘rganib, keyin juftlikda savol-javob, so‘ng guruhli o‘yin va yakunda umumiy muhokama tashkil etdi. Bu holat nimani ifodalaydi?

A) Faqat frontal ta’lim shaklidan foydalanishni

B) Ta’lim shakllarining bir-birini almashtirishini, lekin kommunikativ maqsadning saqlanmasligini

C) Turli ta’lim shakllarini mashg‘ulot maqsadiga muvofiq uyg‘unlashtirishni

D) Individual ta’limning guruhli ta’limdan ustunligini

Mavzu bo‘yicha nazorat savollari

1. Chet tilini o‘qitishda ta’lim shakli tushunchasi qanday mazmunni anglatadi?
2. Frontal va individual ta’lim shakllarining metodik imkoniyatlari nimadan iborat?
3. Juftlikda ishlash chet tilidagi kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
4. Kichik guruhda ishlashni tashkil etishda pedagog nimalarga e’tibor berishi kerak?
5. Plenum va guruhli ishning o‘zaro farqi nimada?
6. Maktabgacha ta’limda turli ta’lim shakllarini uyg‘unlashtirish nima uchun zarur?

METODIKA — CHET TIL O‘QITISH NAZARIYASI

Reja

1. Chet tilini o‘qitish metodikasi fanining mohiyati, obyekti, predmeti va asosiy vazifalari.
2. Chet tilini o‘qitish nazariyasining asosiy kategoriyalari va ilmiy-metodik tamoyillari.
3. Chet tilini o‘qitish jarayonining tarkibiy qismlari va ularning o‘zaro bog‘liqligi.
4. Zamonaviy chet tilini o‘qitish metodikasining rivojlanish yo‘nalishlari.

Tayanch so‘zlar: Metodika, chet tilini o‘qitish nazariyasi, metodologiya, metod, usul, vosita, ta’lim maqsadi, ta’lim mazmuni, o‘qitish prinsipi, kommunikativ kompetensiya, nutq faoliyati, til materiali, o‘qituvchi faoliyati, ta’lim oluvchi faoliyati, kommunikativ yondashuv, interaktiv ta’lim.

Chet tilini o‘qitish metodikasi fanining mohiyati, obyekti, predmeti va asosiy vazifalari

Chet tilini o‘qitish metodikasi zamonaviy pedagogika va til ta’limining muhim ilmiy-amaliy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur fan chet tilini o‘rgatish jarayonining qonuniyatlarini o‘rganadi, ta’lim maqsadlariga erishishning samarali yo‘llarini belgilaydi hamda o‘qituvchi va ta’lim oluvchi faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish masalalarini tadqiq qiladi. Metodika nafaqat “qanday o‘qitish kerak?” degan savolga, balki “nimani o‘qitish kerak?”, “nima uchun o‘qitish kerak?”, “kimga o‘qitish kerak?” va “qanday sharoitda o‘qitish samarali bo‘ladi?” kabi savollarga ham javob izlaydi.

“Metodika” atamasi yunoncha *methodos* — “yo‘l”, “usul” ma’nolarini anglatuvchi tushuncha bilan bog‘liq. Biroq zamonaviy ilmiy talqinda metodika oddiy usullar yig‘indisi emas. U chet tilini o‘qitishning maqsadi, mazmuni, prinsiplari, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllari va natijalarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganuvchi ilmiy tizimdir.

Chet tilini o‘qitish metodikasi boshqa fanlardan, xususan, umumiy pedagogika, psixologiya, tilshunoslik, psixolingvistika, sotsiolingvistika va ta’lim

texnologiyalari bilan uzviy aloqada rivojlanadi. Chunki chet tilini o‘zlashtirish faqat til birliklarini yodlashdan iborat bo‘lmay, insonning bilish, idrok etish, xotira, tafakkur, muloqot va ijtimoiy faoliyati bilan chambarchas bog‘liq murakkab jarayondir.

Chet tilini o‘qitish metodikasining obyekti — ta’lim tashkilotlarida chet tilini o‘qitish va o‘rganish jarayonidir. Ushbu obyekt tarkibida o‘qituvchi faoliyati, ta’lim oluvchining faoliyati, o‘quv materiali, pedagogik sharoit, ta’lim vositalari va kutilayotgan natijalar mavjud.

Metodikaning predmeti esa chet tilini o‘qitish jarayonining qonuniyatlari, mazmuni, metodlari, prinsiplari, vositalari va tashkiliy shakllarini ilmiy asoslashdan iborat.

Shu jihatdan metodika quyidagi asosiy savollarni o‘rganadi:

- chet tilini nima maqsadda o‘qitish kerak;
- ta’lim mazmuniga qanday til materiali kiritilishi kerak;
- til materialini qanday ketma-ketlikda berish maqsadga muvofiq;
- qanday metod va usullar samarali hisoblanadi;
- ta’lim oluvchining yosh va individual xususiyatlari qanday hisobga olinadi;
- til ko‘nikma va malakalari qanday shakllantiriladi;
- kommunikativ kompetensiya qanday rivojlantiriladi;
- ta’lim natijalari qanday baholanadi.

Chet tilini o‘qitish metodikasining asosiy vazifalaridan biri ta’lim maqsadi va mazmunini aniqlashdir. Masalan, maktabgacha ta’limda chet tilini o‘rgatishning maqsadi maktab yoshidagi o‘quvchiga xos grammatik bilimlarning to‘liq tizimini shakllantirish emas, balki bolaning yosh imkoniyatlariga mos ravishda chet tilini eshitish, tushunish, oddiy so‘z va iboralarni qo‘llash, muloqotga kirishish va tilga ijobiy munosabatini shakllantirish bilan bog‘liq bo‘ladi.

Shuningdek, metodika ta’lim mazmunini tanlash bilan ham shug‘ullanadi. Ta’lim mazmuniga fonetik, leksik va grammatik material bilan bir qatorda nutqiy faoliyat turlari, kommunikativ vaziyatlar, mavzular va madaniy mazmun ham kiritiladi.

Metodikaning yana bir muhim vazifasi — o‘qitish metodlarini ilmiy asoslash. Tarixiy jihatdan grammatika-tarjima, bevosita, audiolingval, audiovizual va kommunikativ metodlar shakllangan bo‘lib, zamonaviy ta’limda ularning ayrim elementlari ta’lim maqsadiga qarab uyg‘unlashtirilishi mumkin.

Demak, metodika amaliyot uchun tayyor retseptlar beruvchi oddiy fan emas. U o‘qitish jarayonini ilmiy jihatdan tushuntiradi, mavjud metodlarni tahlil qiladi va ta’lim sharoitiga mos pedagogik qarorlarni asoslash imkonini beradi.

Chet tilini o‘qitish nazariyasining asosiy kategoriyalari va ilmiy-metodik tamoyillari

Chet tilini o‘qitish nazariyasini tushunishda uning asosiy kategoriyalarini farqlash muhim. Metodik kategoriyalar o‘qitish jarayonining mazmuni va tuzilishini izohlashga xizmat qiladi.

Birinchi muhim kategoriya — ta’lim maqsadi. Maqsad metodik tizimning boshqa barcha tarkibiy qismlarini belgilab beradi. Agar maqsad og‘zaki muloqotni rivojlantirish bo‘lsa, ta’lim jarayonida kommunikativ mashqlar, juftlik va guruhli faoliyat, dialoglar va rolli o‘yinlarga ko‘proq o‘rin beriladi. Agar maqsad o‘qib tushunish bo‘lsa, matn bilan ishlash strategiyalari ustuvor bo‘ladi.

Ikkinchi kategoriya — ta’lim mazmuni. Chet tilini o‘qitish mazmuni faqat so‘z va grammatik qoidalardan iborat emas. U til materiallari, nutq faoliyati, kommunikativ vazifalar, mavzular, ijtimoiy-madaniy mazmun va tegishli ko‘nikmalarni qamrab oladi.

Uchinchi kategoriya — metod. Metod ta’lim maqsadiga erishish uchun o‘qituvchi va ta’lim oluvchining ma’lum tartibdagi faoliyatini tashkil etuvchi yo‘l sifatida qaraladi. Metod tushunchasini alohida usul tushunchasidan farqlash kerak. Usul metodning tarkibiy elementi bo‘lib, muayyan o‘quv vazifasini bajarishga xizmat qiladi.

Masalan, kommunikativ metod doirasida savol-javob, rolli o‘yin, juftlikda ishlash, axborot almashish kabi turli usullardan foydalanish mumkin.

To‘rtinchi kategoriya — ta’lim vositalari. Ularga darslik, rasm, kartochka, audio va video materiallar, interaktiv doska, multimedia dasturlari, raqamli platformalar va boshqa didaktik materiallar kiradi.

Metodik nazariyada o‘qitish prinsiplari ham alohida o‘rin egallaydi. Prinsiplar ta’lim jarayonini tashkil etishda amal qilinadigan asosiy ilmiy-pedagogik qoidalarni ifodalaydi.

Chet tilini o‘qitishda quyidagi prinsiplar muhim hisoblanadi:

Kommunikativlik prinsipi. Til o‘rganishning asosiy vazifasi uni real yoki realga yaqin kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatini shakllantirish bilan bog‘lanadi.

Faollik prinsipi. Ta’lim oluvchi o‘quv jarayonining faol subyekti bo‘lishi kerak. U faqat tinglovchi emas, balki gapiruvchi, savol beruvchi, javob beruvchi, tanlov qiluvchi va topshiriq bajaruvchi sifatida ishtirok etadi.

Onglilik prinsipi. Ta’lim oluvchi o‘rganayotgan til birligining ma’nosi va qo‘llanish vaziyatini tushunishi muhim.

Ko‘rgazmalilik prinsipi. Ayniqsa maktabgacha yoshda til materialini rasm, predmet, harakat, imo-ishora, audio va video orqali taqdim etish muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

Izchillik va tizimlilik prinsipi. Yangi material avvalgi bilim va ko‘nikmalar bilan bog‘lanib, ma’lum ketma-ketlikda berilishi kerak.

Individual yondashuv prinsipi. Ta’lim oluvchilarning yosh, psixologik, til o‘rganish tajribasi va individual imkoniyatlari hisobga olinadi.

Yoshga moslik prinsipi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tanlanadigan til materiali, topshiriqlar va faoliyat turlari ularning psixologik va fiziologik xususiyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Zamonaviy chet tilini o‘qitish nazariyasida ushbu prinsiplar bir-biridan ajratilgan holda emas, balki o‘zaro bog‘liq tizim sifatida qaraladi. Masalan, kommunikativ topshiriq bir vaqtning o‘zida faollik, ko‘rgazmalilik va individual yondashuv prinsiplarini ham amalga oshirishi mumkin.

Shunday qilib, metodikaning nazariy apparati maqsad, mazmun, metod, usul, vosita, tashkiliy shakl va natija kabi kategoriyalarning o‘zaro aloqadorligiga asoslanadi.

Chet tilini o‘qitish jarayonining tarkibiy qismlari va ularning o‘zaro bog‘liqligi

Chet tilini o‘qitish jarayoni murakkab va ko‘p komponentli pedagogik tizimdir. Ushbu tizimda maqsad, mazmun, o‘qituvchi faoliyati, ta’lim oluvchi faoliyati, metod, vosita, tashkiliy shakl va baholash kabi komponentlar o‘zaro bog‘langan holda amal qiladi.

Birinchi komponent — maqsad. Maqsad butun metodik tizimning yo‘nalishini belgilaydi. Masalan, maktabgacha ta’limda bolaning oddiy inglizcha muloqotga kirishishini shakllantirish maqsad qilib olinsa, mashg‘ulot mazmuni ham, metodlari ham shu maqsadga xizmat qilishi kerak.

Ikkinchi komponent — mazmun. Mazmun bolaning o‘zlashtirishi kutilayotgan til materiallari va kommunikativ faoliyatni belgilaydi. Maktabgacha yoshda ranglar, oila, o‘yinchoqlar, hayvonlar, oziq-ovqat, tana a’zolari, kiyimlar va kundalik faoliyatga oid sodda so‘z va iboralar mavzuli mazmunning tarkibiga kirishi mumkin.

Uchinchi komponent — o‘qituvchi faoliyati. Chet tilini o‘rgatishda pedagogning roli faqat bilim berish bilan cheklanmaydi. U til namunasini beradi, kommunikativ vaziyat yaratadi, topshiriqni tushuntiradi, bolalarni rag‘batlantiradi, ularning faoliyatini kuzatadi va zarur hollarda yordam ko‘rsatadi.

To‘rtinchi komponent — ta’lim oluvchi faoliyati. Zamonaviy metodikada ta’lim oluvchi faol subyekt sifatida qaraladi. Bola tinglaydi, takrorlaydi, savol beradi, javob beradi, predmetni tanlaydi, harakatni bajaradi, juftlik yoki guruhda muloqot qiladi.

Beshinchi komponent — metod va usullar. Ular maqsadga erishishning amaliy mexanizmini tashkil qiladi.

Oltinchi komponent — ta’lim shakli. Frontal, individual, juftlik va guruhli faoliyatning tanlanishi bolalarning o‘zaro muloqoti va pedagog bilan aloqasiga ta’sir ko‘rsatadi.

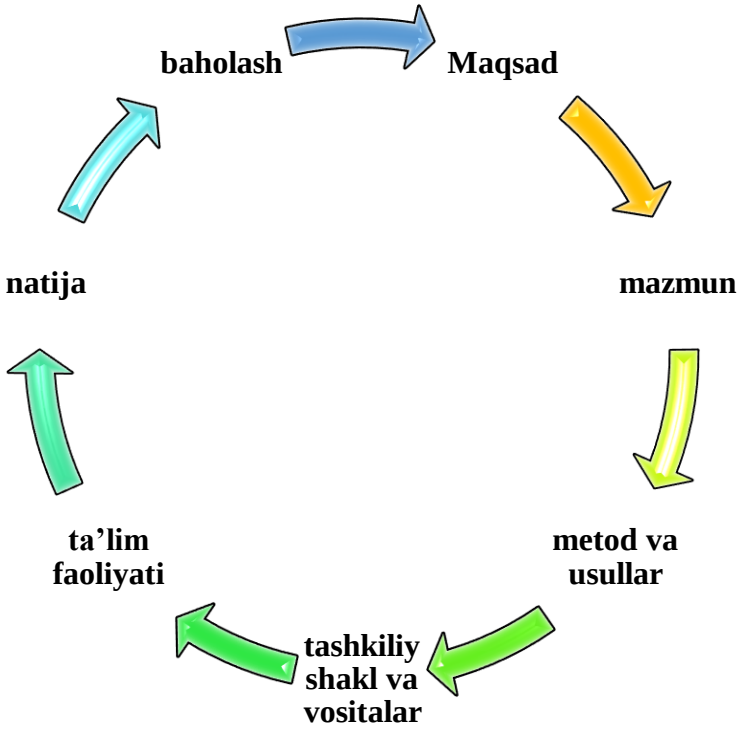
Yettinchi komponent — ta’lim vositalari. Maktabgacha ta’limda real predmetlar, rasmlar, o‘yinchoqlar, kartochkalar, qo‘shiqlar, audio va videolar hamda multimedia vositalaridan foydalanish mumkin.

Sakkizinchi komponent — natija va baholash. Natija bolaning rejalashtirilgan kompetensiya va ko‘nikmalarga qay darajada erishganini ko‘rsatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda baholash formal ball qo‘yishdan ko‘ra kuzatish, faoliyat natijasini tahlil qilish va rivojlanish dinamikasini aniqlash shaklida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Ushbu komponentlarning birortasi boshqalaridan butunlay ajratilgan holda qaralmaydi. Masalan, ta’lim maqsadi o‘zgarsa, mazmun ham o‘zgaradi; mazmun o‘zgarsa, metod va vositalar ham moslashtiriladi. Shuning uchun metodik tizimning samaradorligi uning tarkibiy qismlarining o‘zaro muvofiqligiga bog‘liq.

Chet tilini o‘qitish jarayonining tarkibiy komponentlari

3.1-jadval

Mazkur tizimda baholash natijasi keyingi ta’lim maqsadlarini aniqlash uchun qayta aloqa vazifasini bajaradi. Shu sababli ta’lim jarayoni yopiq emas, balki doimiy ravishda takomillashib boruvchi tizim hisoblanadi.

Zamonaviy chet tilini o‘qitish metodikasining rivojlanish yo‘nalishlari

XX asr va XXI asr boshlarida chet tilini o‘qitish metodikasi sezilarli darajada rivojlandi. Til ta’limida grammatik bilimlarni berishga yo‘naltirilgan yondashuvlardan tilni amaliy faoliyat va muloqot vositasi sifatida o‘rgatishga asoslangan yondashuvlarga bosqichma-bosqich o‘tish kuzatildi.

Zamonaviy metodikada kommunikativ yondashuv muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yondashuvda tilning asosiy vazifasi muloqot vositasi sifatidagi funksiyasi bilan bog‘lanadi. Ta’lim oluvchi til birliklarini faqat bilishi emas, balki ularni tegishli kommunikativ vaziyatda qo‘llay olishi kerak.

Kommunikativ yondashuvning rivojlanishi natijasida dialog, rolli o‘yin, juftlik va guruhli faoliyat, muammoli vaziyat, loyiha faoliyati kabi usullarning metodik ahamiyati oshdi.

Zamonaviy til ta’limining yana bir muhim yo‘nalishi — kompetensiyaviy yondashuvdir. Bunda faqat til bilimlarini egallash emas, balki olingan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati muhim hisoblanadi.

Til ta’limida action-oriented approach, ya’ni faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv ham rivojlanib bormoqda. Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan CEFR konsepsiyasida til o‘rganuvchi ijtimoiy faol subyekt sifatida qaraladi. Bu yondashuvda til o‘rganish real vazifalarni bajarish, hamkorlik qilish va mazmunli faoliyat bilan bog‘lanadi.

Maktabgacha ta’lim uchun ushbu yondashuv ayniqsa muhim. Chunki maktabgacha yoshdagi bola tilni ko‘pincha formal grammatik tahlil orqali emas, balki o‘yin, harakat, taqlid, takrorlash, tinglash va ijtimoiy o‘zaro ta’sir orqali faolroq o‘zlashtiradi.

Zamonaviy metodikaning yana bir yo‘nalishi — raqamli va multimedia texnologiyalaridan foydalanish. Audio, animatsiya, video, interaktiv topshiriqlar va raqamli ta’lim resurslari til materialini turli kanallar orqali taqdim etish imkonini

beradi. Biroq texnologiyaning o‘zi ta’lim maqsadi emas. U pedagogik maqsadga xizmat qiluvchi vosita sifatida tanlanishi lozim.

Shuningdek, o‘quvchiga yo‘naltirilgan ta’lim ham zamonaviy metodikaning muhim xususiyatidir. Bunda ta’lim oluvchining ehtiyojlari, qiziqishlari, qobiliyatlari, individual rivojlanish sur’ati va mavjud tajribasi hisobga olinadi.

Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitishning zamonaviy modeli quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanishi mumkin:

- bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga moslik;
- kommunikativ faoliyatga yo‘naltirilganlik;
- o‘yin asosida o‘qitish;
- ko‘rgazmalilik va harakatdan foydalanish;
- qisqa va takrorlanuvchi nutqiy vaziyatlar;
- individual va guruhli faoliyatning uyg‘unligi;
- multimedia vositalaridan maqsadli foydalanish;
- bolaning faol ishtirokini ta’minlash;
- ijobiy motivatsiyani shakllantirish;
- ta’lim natijalarini kuzatish va tahlil qilish.

Shu bilan birga, zamonaviy metodika avvalgi metodlarni mutlaq ravishda inkor etmaydi. Tarixiy metodlarning ayrim samarali elementlari yangi yondashuvlar tarkibida qayta talqin qilinishi mumkin. Masalan, audiolingval metoddagi takrorlash, bevosita metoddagi ko‘rgazmalilik yoki grammatika-tarjima metodidagi ayrim tahliliy usullar muayyan pedagogik vaziyatlarda maqsadga muvofiq qo‘llanishi mumkin. Chet tilini o‘qitish metodikasi — chet tilini o‘rgatish jarayonining maqsadi, mazmuni, prinsiplari, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllari va natijalarini ilmiy jihatdan o‘rganuvchi pedagogik-metodik fandir. Uning nazariy asoslari tilshunoslik, pedagogika, psixologiya va boshqa turdosh fanlar bilan uzviy aloqada shakllanadi. Metodikaning markazida chet tilini samarali o‘rgatish masalasi turadi. Bunda ta’lim maqsadi va mazmuni metod, vosita va tashkiliy shakllar bilan uzviy bog‘lanadi. Zamonaviy metodikada ta’lim oluvchining faol ishtiroki,

kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, real nutqiy vaziyatlardan foydalanish, hamkorlik va interaktiv faoliyatga katta e’tibor qaratilmoqda.

Maktabgacha ta’limda esa metodik tizim bolaning yosh xususiyatlariga moslashtirilishi lozim. Chet tilini o‘rgatish jarayoni o‘yin, harakat, qo‘shiq, rasm, predmet, qisqa dialog va sodda kommunikativ vaziyatlar bilan uyg‘unlashtirilganda bolaning tabiiy faoliyati bilan bog‘lanadi. Shunday qilib, metodika — faqat “qaysi usuldan foydalanish kerak?” degan savolga javob beradigan soha emas. U nima uchun, nimani, kimga, qanday sharoitda, qaysi metod va vositalar orqali hamda qanday natijaga erishish uchun o‘qitish kerakligini ilmiy asoslaydigan nazariy-amaliy tizimdir.

TEST

1. Chet tilini o‘qitish metodikasining predmetini eng to‘liq ifodalagan javobni aniqlang.

A) Faqat chet tilining grammatik va leksik tizimini o‘rganish

B) Chet tilini bilish darajasini aniqlash va baholash

C) Chet tilini o‘qitish jarayonining qonuniyatlari, mazmuni, prinsiplari, metodlari va vositalarini o‘rganish

D) Faqat o‘qituvchining dars jarayonidagi faoliyatini tadqiq qilish

2. Quyidagi holatlarning qaysi biri metod va usul o‘rtasidagi farqni to‘g‘ri aks ettiradi?

A) Metod va usul bir xil mazmunga ega bo‘lib, faqat nomlanishi bilan farqlanadi

B) Usul kengroq tushuncha bo‘lib, metod uning tarkibiy qismi hisoblanadi

C) Metod umumiy o‘qitish yo‘lini belgilaydi, usul esa muayyan vazifani bajarishga xizmat qiluvchi amaliy harakatdir

D) Metod faqat vositalar bilan, usul esa faqat mazmun bilan bog‘liq

3. Tarbiyachi bolalarga “red”, “blue”, “green” so‘zlarini o‘rgatishda rangli predmetlardan foydalanib, keyin bolalarni juftlikda savol-javobga jalb qildi. Bu faoliyatda qaysi metodik tamoyillar uyg‘unlashgan?

A) Faqat onglilik va tizimlilik

B) Faqat individuallashtirish va nazorat

C) Faqat ko‘rgazmalilik va takrorlash

D) Ko‘rgazmalilik, faollik va kommunikativlik

4. Agar mashg‘ulotning maqsadi bolalarning oddiy og‘zaki muloqotini rivojlantirish bo‘lsa, quyidagi qarorlardan qaysi biri metodik jihatdan maqsadga muvofiqroq?

A) Grammatik qoidalarni batafsil tushuntirishga ko‘proq vaqt ajratish

B) Yangi so‘zlarning yozma shaklini ko‘p marta ko‘chirtirish

C) Til birliklarini qisqa dialoglar, o‘yinlar va realga yaqin kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash

D) So‘zlarning ona tilidagi tarjimasini ketma-ket yodlatish

5. Zamonaviy chet tilini o‘qitish metodikasiga nisbatan qaysi fikr eng asosli?

A) Yangi metodlar paydo bo‘lishi bilan avvalgi metodlarning barcha elementlari pedagogik ahamiyatini yo‘qotadi

B) Bitta universal metod barcha yosh va ta’lim sharoitlari uchun yetarli hisoblanadi

C) Kommunikativ yondashuvda tilning grammatik tomonini o‘rgatish umuman talab qilinmaydi

D) Metod va usullar ta’lim maqsadi, yosh xususiyatlari, mazmun va pedagogik sharoitga muvofiq tanlanishi kerak

Mavzu bo‘yicha nazorat savollari

1. Chet tilini o‘qitish metodikasi fanining obyekti va predmeti nimadan iborat?
2. “Metod”, “usul” va “ta’lim vositasi” tushunchalari o‘rtasidagi farq nimada?
3. Chet tilini o‘qitish metodikasining asosiy kategoriyalarini sanab bering.
4. Kommunikativlik va faollik prinsiplarining mazmunini izohlang.

IKKINCHI TILNI O‘QITISHNING METODIK ASOSLARI

Reja

1. Ikkinchi til tushunchasi va uni o‘qitishning nazariy-metodik asoslari.
2. Ikkinchi tilni o‘zlashtirish jarayonining psixologik va lingvistik xususiyatlari.
3. Ikkinchi tilni o‘qitish metodlari, tamoyillari va vositalari.
4. Maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘qitishni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari.

Tayanch so‘zlar: Ikkinchi til, ona tili, chet tili, bilingvizm, til muhiti, til interferensiyasi, til kompetensiyasi, kommunikativ kompetensiya, nutq faoliyati, til ko‘nikmasi, til materiali, kommunikativ yondashuv, faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv, o‘yinli ta’lim, immersiya, interaktiv ta’lim, individual yondashuv.

Ikkinchi til tushunchasi va uni o‘qitishning nazariy-metodik asoslari

Bugungi globallashuv va madaniyatlararo aloqalar sharoitida bir nechta tilni bilish shaxsning ta’limiy, ijtimoiy va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim omillardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, bolalik davrida qo‘shimcha tilni o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqish va ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli ikkinchi tilni o‘qitish metodikasini ilmiy jihatdan o‘rganish zamonaviy til ta’limining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Ikkinchi til tushunchasi, odatda, shaxsning ona tilidan keyin o‘zlashtirayotgan tilini anglatadi. Biroq “ikkinchi til” va “chet tili” tushunchalari har doim ham bir xil ma’noda qo‘llanmaydi. Ikkinchi til ko‘pincha shaxs yashayotgan ijtimoiy muhitda amaliy kommunikatsiya vositasi sifatida mavjud bo‘lgan tilni anglatadi. Chet tili esa ta’lim muhitida o‘rganilayotgan, lekin kundalik ijtimoiy muhitda asosiy kommunikatsiya vositasi bo‘lmagan til bo‘lishi mumkin.

Masalan, bola oilada bir tilda muloqot qilib, jamiyatda boshqa tildan muntazam foydalansa, ikkinchi tilning tabiiy kommunikativ muhitda shakllanish imkoniyati yuqori bo‘ladi. Agar bola boshqa tilni faqat ta’lim tashkilotida o‘rgansa, bu jarayon ko‘proq chet tilini o‘qitish sharoitiga yaqinlashadi.

Shu sababli ikkinchi tilni o‘qitish metodikasi tilning faqat grammatik va leksik birliklarini o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Uning asosiy vazifalaridan biri — ta’lim

oluvchiga ikkinchi tildan real kommunikativ vaziyatlarda foydalanish imkoniyatini yaratishdir.

Ikkinchi tilni o‘qitish metodikasi umumiy til o‘qitish metodikasining tarkibiy qismi bo‘lsa-da, uning o‘ziga xos jihatlari mavjud. Birinchidan, ta’lim oluvchi allaqachon bir til tizimiga ega bo‘ladi. Ikkinchidan, mavjud til tajribasi yangi tilni o‘zlashtirishga yordam berishi ham, ayrim hollarda qiyinchilik tug‘dirishi ham mumkin. Uchinchidan, ikkinchi tilni o‘zlashtirish jarayonida shaxsning ijtimoiy va kommunikativ muhiti muhim rol o‘ynaydi.

Ikkinchi tilni o‘qitishning metodik asoslari bir nechta fanlar bilan bog‘liq. Jumladan:

- pedagogika;
- psixologiya;
- tilshunoslik;
- psixolingvistika;
- sotsiolingvistika;
- lingvodidaktika;
- kommunikatsiya nazariyasi.

Tilshunoslik ikkinchi tilning fonetik, leksik, grammatik va sintaktik tizimini tushuntirishga xizmat qilsa, psixologiya tilni idrok etish, xotirada saqlash, eslab qolish va qo‘llash jarayonlarini izohlaydi. Pedagogika esa ushbu bilimlarni ta’lim jarayonida qanday tashkil etish masalasini belgilaydi.

Ikkinchi tilni o‘qitishning asosiy metodik maqsadi ta’lim oluvchida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish bilan bog‘liq. Kommunikativ kompetensiya faqat so‘z boyligini bilish yoki grammatik qoidalarni eslab qolishdan iborat emas. U til birliklarini tegishli vaziyatda tushunish va qo‘llash, suhbatdoshni tinglash, fikrni sodda shaklda ifodalash va muloqot jarayonida moslashish qobiliyatlarini ham qamrab oladi.

Maktabgacha ta’lim sharoitida ikkinchi tilni o‘qitish yanada o‘ziga xos xususiyatga ega. Chunki maktabgacha yoshdagi bola abstrakt grammatik

tushunchalarni tizimli ravishda o‘rganishdan ko‘ra, tilni eshitish, taqlid qilish, takrorlash, o‘yin, harakat va bevosita muloqot orqali tabiiyroq o‘zlashtiradi.

Shu sababli ikkinchi tilni maktabgacha yoshda o‘qitishda bolaning tabiiy kommunikativ ehtiyojlari asos qilib olinadi. Masalan, “Salomlashish”, “O‘yinchoqlar”, “Ranglar”, “Oila”, “Mevalar”, “Hayvonlar”, “Kiyimlar” kabi mavzular orqali sodda so‘z va iboralarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash mumkin.

Ikkinchi tilni o‘qitishda muhim metodik talab — tilni faoliyat bilan bog‘lash. Bola yangi so‘zni faqat eshitib yoki takrorlab qolmasdan, uni muayyan harakat yoki vaziyat bilan bog‘laganda til birligi mazmunliroq o‘zlashtiriladi. Masalan, “stand up”, “sit down”, “open”, “close”, “give me”, “take it” kabi iboralarni real harakatlar bilan birga o‘rgatish mumkin.

Demak, ikkinchi tilni o‘qitish metodikasi til materialini tanlash, uni taqdim etish, mustahkamlash va amaliy kommunikatsiyada qo‘llashning ilmiy asoslarini ishlab chiqadi.

Ikkinchi tilni o‘zlashtirish jarayonining psixologik va lingvistik xususiyatlari

Ikkinchi tilni o‘zlashtirish murakkab psixologik va lingvistik jarayon hisoblanadi. Shaxs birinchi tilni allaqachon ma’lum darajada egallaganligi sababli, yangi tilni o‘zlashtirish mavjud til tajribasi bilan o‘zaro munosabatda kechadi.

Bunda birinchi tilning ta’siri alohida ahamiyatga ega. Ta’lim oluvchi yangi tilning tovushlari, so‘zlari yoki grammatik tuzilmalari bilan tanishganda, ularni ko‘pincha o‘ziga tanish bo‘lgan birinchi til tizimi orqali anglashga harakat qiladi.

Birinchi tilning ikkinchi tilga ta’siri ikki xil bo‘lishi mumkin. Agar ikki tilda o‘xshashlik mavjud bo‘lsa, avvalgi bilim yangi materialni o‘zlashtirishni yengillashtirishi mumkin. Bunday holat ijobiy transfer deb qaraladi.

Agar ikki til o‘rtasidagi farqlar xatolarga olib kelsa, interferensiya yuzaga kelishi mumkin. Masalan, bola birinchi tilidagi talaffuz yoki gap tuzish modelini ikkinchi tilga ko‘chirishi mumkin.

Shu sababli ikkinchi til o‘qituvchisi bolalarning birinchi til tajribasini hisobga olishi kerak. Bu, ayniqsa, talaffuz, so‘z tartibi, grammatik shakllar va ayrim ma’no farqlarini o‘rgatishda muhimdir.

Ikkinchi tilni o‘zlashtirishda eshitish va tushunish alohida o‘rin tutadi. Bola yangi tilni dastlab ko‘proq tinglash orqali qabul qiladi. Shu sababli maktabgacha ta’limda yangi tilni o‘rgatishni haddan tashqari yozma mashqlar bilan boshlashdan ko‘ra, eshitish va og‘zaki muloqotga asoslash maqsadga muvofiq.

Bola avval tilning tovushlari, ohangi, ritmi va ayrim takrorlanuvchi iboralarini farqlashni boshlaydi. Keyinchalik u ushbu birliklarni ma’lum predmet, harakat yoki vaziyat bilan bog‘laydi.

Bu jarayonda takrorlash muhim metodik vosita hisoblanadi. Ammo takrorlash mexanik xarakterda bo‘lib qolmasligi kerak. Bir xil so‘zni turli vaziyatlarda qo‘llash orqali bola uning ma’nosi va funksiyasini chuqurroq o‘zlashtiradi.

Masalan, “apple” so‘zini faqat takrorlatish o‘rniga:

“Look! An apple.”

“This is an apple.”

“Give me the apple.”

“Is it an apple?”

kabi turli kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash mumkin.

Ikkinchi tilni o‘zlashtirishda motivatsiya ham muhim omil hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bola tilni “imtihondan o‘tish” uchun emas, balki qiziqarli faoliyat, o‘yin, muloqot va ijtimoiy o‘zaro ta’sir orqali o‘rganadi. Shuning uchun til materialining bolaning qiziqishlari bilan bog‘lanishi muhim.

Masalan, hayvonlarni yaxshi ko‘radigan bola uchun “Animals” mavzusidagi topshiriqlar, qo‘shiq yoki rolli o‘yin tilga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirishi mumkin.

Ikkinchi tilni o‘zlashtirishda xato qilish tabiiy jarayon sifatida qaraladi. Bola yangi tilni o‘rganayotganida talaffuz, so‘z tanlash yoki grammatik shakllarda xatolarga yo‘l qo‘yishi mumkin. Pedagogning vazifasi har bir xatoni keskin to‘xtatish emas, balki bolaning muloqot qilish istagini saqlagan holda zarur tuzatishni amalga oshirishdir.

Ayniqsa maktabgacha ta’limda xatolarni tuzatish bolaning psixologik holatini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Pedagog bolaning noto‘g‘ri javobini bevosita tanqid qilish o‘rniga, to‘g‘ri variantni tabiiy ravishda takrorlab berishi mumkin.

Masalan, bola:

“Two cat.”

desa, tarbiyachi:

“Yes, two cats!”

deb to‘g‘ri shaklni tabiiy ravishda qaytarishi mumkin.

Shuningdek, ikkinchi tilni o‘zlashtirishda individual farqlar mavjud. Bolalar bir xil tezlikda yangi tilni o‘zlashtirmaydi. Ayrim bolalar tez gapira boshlashi, boshqalari esa dastlab uzoq vaqt tinglovchi pozitsiyasida bo‘lishi mumkin. Bu holatni ta’lim jarayonini tashkil etishda hisobga olish zarur.

Demak, ikkinchi tilni o‘qitish jarayonida pedagog bolaning avvalgi til tajribasi, psixologik xususiyatlari, motivatsiyasi, individual rivojlanish sur’ati va kommunikativ ehtiyojlarini hisobga olishi kerak.

Ikkinchi tilni o‘qitish metodlari, tamoyillari va vositalari

Ikkinchi tilni o‘qitish metodini tanlash ta’limning maqsadi, mazmuni, ta’lim oluvchilarning yoshi va tilni o‘rganish sharoitiga bog‘liq.

An’anaviy metodlardan biri grammatika-tarjima metodi hisoblanadi. Ushbu metodda grammatik qoidalarni o‘rganish, matnlarni tarjima qilish va yozma mashqlar muhim o‘rin tutadi. Mazkur metod ayrim nazariy va yozma vazifalarni hal qilishda foydali bo‘lishi mumkin, biroq maktabgacha yoshdagi bolalarda og‘zaki kommunikativ faoliyatni rivojlantirish uchun uni asosiy metod sifatida qo‘llash cheklangan imkoniyatga ega.

Bevosita metodda ikkinchi tilni imkon qadar bevosita, tarjimasiz o‘rgatishga e’tibor qaratiladi. Predmet, rasm, harakat va vaziyat yordamida yangi so‘zning ma’nosi ochib beriladi. Maktabgacha ta’limda ushbu yondashuvning ayrim elementlaridan samarali foydalanish mumkin.

Audiolingval metodda tinglash va og‘zaki takrorlash, namunaviy gaplarni qayta-qayta qo‘llash muhim o‘rin tutadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan qo‘shiq, ritmik takrorlash va qisqa dialoglar tashkil etishda ushbu metodning ayrim elementlari qo‘llanishi mumkin.

Kommunikativ yondashuv esa tilni real yoki realga yaqin muloqot vositasi sifatida o‘rgatishga asoslanadi. Bunda asosiy e’tibor bolaning til birliklarini kommunikativ vaziyatlarda qo‘llay olishiga qaratiladi.

Masalan, “What is this?” — “It is a ball” kabi sodda dialog bolaning so‘zni shunchaki yodlashidan ko‘ra, uni muloqotda qo‘llash imkonini beradi.

Maktabgacha ta’limda o‘yinli metod alohida ahamiyatga ega. Didaktik, harakatli, rolli va syujetli o‘yinlar ikkinchi til materialini tabiiy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

Masalan, “Shop” o‘yinida:

“Hello!”

“Can I have an apple?”

“Here you are.”

“Thank you.”

kabi sodda nutqiy birliklardan foydalanish mumkin.

Ikkinchi tilni o‘qitishda ko‘rgazmalilik prinsipi ham muhim. Rasmlar, o‘yinchoqlar, real predmetlar, kartochkalar, mimika va harakatlar til materialini tushunishga yordam beradi.

Faollik prinsipi bolaning o‘qituvchi nutqini passiv tinglovchi bo‘lib qolmasligini nazarda tutadi. Bola imkon qadar ko‘proq tinglashi, gapirishi, harakat qilishi, tanlashi va muloqot qilishi kerak.

Kommunikativlik prinsipi til materialining muloqot bilan bog‘lanishini talab qiladi. So‘z yoki grammatik birlik faqat alohida holda emas, balki tegishli vaziyatda qo‘llanadi.

Yoshga moslik prinsipi maktabgacha ta’lim uchun ayniqsa muhim. Topshiriqning davomiyligi, murakkabligi, til materiali va foydalaniladigan vositalar bolaning yosh imkoniyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Ikkinchi tilni o‘qitishda quyidagi vositalardan foydalanish mumkin:

- real predmetlar;
- o‘yinchoqlar;
- rasmlar;
- mavzuli kartochkalar;
- qo‘g‘irchoqlar;
- audio materiallar;
- qo‘shiqlar;
- videolar;
- animatsiyalar;
- interaktiv topshiriqlar;
- raqamli ta’lim resurslari.

Biroq vositaning ko‘pligi o‘z-o‘zidan ta’lim sifatini ta’minlamaydi. Har bir vosita aniq metodik maqsadga xizmat qilishi kerak.

Maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘qitishni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari

Maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘qitish bolaning tabiiy rivojlanish xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishi lozim. Bu davrda bola atrof-muhitni faol kuzatadi, predmetlar bilan harakat qiladi, o‘ynaydi, taqlid qiladi va kattalar hamda tengdoshlari bilan muloqot qiladi. Shuning uchun ikkinchi til ta’limi ham ushbu faoliyatlar bilan bog‘langan holda tashkil etilganda mazmunli bo‘ladi.

Zamonaviy yondashuvlardan biri — kommunikativ-faoliyat yondashuvi. Bunda bola tilni alohida o‘quv predmeti sifatida emas, balki ma’lum faoliyatni bajarish jarayonida o‘zlashtiradi.

Masalan, bola rangli kublardan uy qurayotgan bo‘lsa, tarbiyachi:

“Give me a red block.”

“Take a blue block.”

“Put it here.”

kabi sodda iboralarni faoliyat jarayonida qo‘llashi mumkin.

Bunda til faoliyatdan ajralmaydi. Bola so‘zning ma’nosini bevosita harakat orqali anglaydi.

Yana bir muhim yondashuv — o‘yin asosida o‘qitish. O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyatlaridan biri bo‘lganligi sababli, ikkinchi tilni o‘rgatishda tabiiy pedagogik muhit yaratadi.

Masalan, “Find the color” o‘yinida tarbiyachi:

“Find something red!”

deydi. Bolalar guruh xonasidan qizil predmetni topadilar. Shu orqali rang nomi eshitish, tushunish va harakat bilan bog‘lanadi.

Harakatga asoslangan ta’lim ham maktabgacha yosh uchun samarali metodik imkoniyat yaratadi. Bola tilni eshitadi va unga mos harakatni bajaradi. Bu usul ayniqsa buyruq va kundalik faoliyatga oid iboralarni o‘rgatishda qo‘llanishi mumkin.

Multimodal yondashuvda til materiali bir nechta axborot kanallari orqali taqdim etiladi. Masalan, bola so‘zni eshitadi, rasmni ko‘radi, predmetni ushlab ko‘radi va tegishli harakatni bajaradi. Bunday tashkil etish til birliklarini turli tajriba bilan bog‘lashga imkon beradi.

Interaktiv ta’limda bolalar o‘zaro hamkorlik qiladi. Juftlik va kichik guruhlardagi faoliyat orqali sodda dialoglar, savol-javoblar va kommunikativ o‘yinlar tashkil etiladi.

Differensial yondashuv esa bolalarning individual farqlarini hisobga olishga imkon beradi. Masalan, bir bola so‘zlarni mustaqil ayta olsa, boshqa bola rasm yoki pedagogning namunasi yordamida javob berishi mumkin.

Maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘qitish jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Avvalo bola tilni tinglaydi va tushunishga harakat qiladi. Keyinchalik alohida so‘zlarni takrorlaydi, so‘ng qisqa iboralar va sodda kommunikativ vaziyatlarda ishtirok eta boshlaydi.

Masalan:

1-bosqich: “Apple.”

2-bosqich: “Red apple.”

3-bosqich: “This is an apple.”

4-bosqich: “What is this?” — “It is an apple.”

Bu jarayonda bola til materialini asta-sekin murakkablashtirib o‘zlashtiradi.

Pedagogning nutqi ham maktabgacha ta’limda muhim metodik vositadir. Tarbiyachi bolaning tushunish darajasiga mos, aniq, qisqa va takrorlanuvchi nutqiy namunalarni qo‘llashi kerak. Zarur hollarda imo-ishora, rasm va predmetlardan foydalaniladi.

Shuningdek, til muhiti yaratish ikkinchi tilni o‘qitishning muhim shartlaridan biridir. Guruh xonasida ayrim buyumlarning nomlarini ikkinchi tilda berish, salomlashish, xayrlashish, kundalik faoliyatga oid qisqa iboralarni muntazam qo‘llash til bilan tabiiy tanishuvni kuchaytirishi mumkin.

Masalan:

“Good morning!”

“Come here.”

“Sit down.”

“Let’s play.”

“Thank you.”

“Goodbye!”

kabi iboralar kundalik faoliyatga singdirib yuborilishi mumkin.

Ikkinchi tilni o‘qitishda ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim. Uy sharoitida bolani murakkab grammatik mashqlar bilan ortiqcha yuklash emas, balki qo‘shiq, rasm, oddiy so‘zlar va kundalik iboralar orqali tilga ijobiy munosabatni qo‘llab-quvvatlash maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘qitish o‘yin, muloqot, harakat, ko‘rgazmalilik, takrorlash, hamkorlik va kundalik faoliyat bilan integratsiyalashgan holda tashkil etilishi kerak.

Ikkinchi tilni o‘qitish metodikasi shaxsning avvalgi til tajribasini hisobga olgan holda yangi tilni o‘zlashtirish jarayonini ilmiy va amaliy jihatdan tashkil etishga xizmat qiladi. Uning nazariy asoslari pedagogika, psixologiya, tilshunoslik, psixolingvistika va lingvodidaktika bilan chambarchas bog‘liq.

Ikkinchi tilni o‘zlashtirishda birinchi tilning ta’siri, til muhiti, motivatsiya, individual farqlar, eshitish va nutqiy faoliyat muhim ahamiyatga ega. Shu sababli o‘qituvchi yangi til materialini tanlash va taqdim etishda ta’lim oluvchining avvalgi til tajribasini hisobga olishi zarur.

Maktabgacha ta’limda esa ikkinchi tilni o‘qitishning metodik asoslari bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda belgilanadi. O‘yin, harakat, qo‘shiq, rasm, real predmet, qisqa dialog va kundalik kommunikativ vaziyatlar tilni tabiiy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

Zamonaviy metodikada asosiy e’tibor til birliklarini mexanik yodlatishga emas, balki bolaning ularni tushunishi, amaliy faoliyatda qo‘llashi va sodda muloqotga kirishishi uchun sharoit yaratishga qaratiladi.

TEST

1. Ikkinchi tilni o‘zlashtirishni chet tilini o‘rganishdan ajratib turuvchi muhim jihat qaysi?

A) Ikkinchi til faqat yozma shaklda o‘rganiladi

B) Ikkinchi tilni o‘rganishda grammatikaga ehtiyoj bo‘lmaydi

C) Ikkinchi til ko‘pincha shaxs yashayotgan ijtimoiy muhitda amaliy kommunikatsiya vositasi sifatida ham qo‘llanadi

D) Ikkinchi til faqat maktabgacha yoshda o‘zlashtiriladi

2. Bola birinchi tilidagi gap tuzish modelini ikkinchi tilga ko‘chirib, xato gap tuzdi. Ushbu holat metodik nuqtayi nazardan nimani ko‘rsatadi?

A) Kommunikativ kompetensiyaning to‘liq shakllanganini

B) Birinchi tilning ikkinchi tilga interferensiya tarzidagi ta’sirini

C) Ikkinchi tilning birinchi tildan osonroq ekanini

D) Bolaning yangi tilga qiziqishi yo‘qligini

3. Tarbiyachi “red” so‘zini faqat tarjima qilib yodlatish o‘rniga qizil predmetni ko‘rsatib, “red” deydi va boladan shu rangdagi predmetni topishni so‘raydi. Qaysi metodik tamoyil ayniqsa yaqqol namoyon bo‘ladi?

A) Grammatik tahlil

B) Yozma nazorat

C) Bevosita ma’no anglatish, ko‘rgazmalilik va faoliyatga bog‘lash

D) Tarjima orqali o‘qitish

4. Maktabgacha yoshdagi bolaga yangi tilni o‘rgatishda qaysi faoliyat metodik jihatdan eng mazmunli hisoblanadi?

A) Uzoq vaqt davomida grammatik qoidalarni yodlash

B) Yangi so‘zlarni yozma ravishda ko‘p marta ko‘chirish

C) So‘zlarning lug‘aviy tarjimasini ketma-ket yod olish

D) Yangi so‘z va iboralarni o‘yin, harakat va sodda muloqot vaziyatlarida qo‘llash

5. Bola savolga javob berishda uzoq vaqt ikkilanadi, ammo topshiriqni tushunganini harakati bilan ko‘rsatadi. Pedagogning qaysi yondashuvi maqsadga muvofiqroq?

A) Bolani darhol javob berishga majburlash

B) Xato qilmasligi uchun uning o‘rniga javob berish

C) Qo‘shimcha vizual yoki nutqiy tayanch berib, bolaning mustaqil javob berishiga imkon yaratish

D) Javob bera olmagani sababli topshiriqdan chiqarib qo‘yish

Mavzu bo‘yicha nazorat savollari

1. Ikkinchi til tushunchasi qanday mazmunni anglatadi va u chet tilidan qanday farqlanishi mumkin?
2. Ikkinchi tilni o‘zlashtirishda birinchi til qanday rol o‘ynaydi?
3. Til interferensiyasi va ijobiy transfer tushunchalarini izohlang.
4. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o‘rgatishda qaysi metod va vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq?
5. Maktabgacha ta’limda ikkinchi tilni o‘qitishda til muhitini qanday tashkil etish mumkin?

TILNI O‘ZLASHTIRISHDA TURLI YOSH OMILI. TA’LIMNI ERTA BOSHLASH EFFEKTI

Reja:

1. Tilni o‘zlashtirishda yosh omilining mohiyati va ilmiy-nazariy asoslari.
2. Turli yosh davrlarida chet tilini o‘zlashtirishning psixologik va lingvistik xususiyatlari.
3. Chet tilini erta o‘qitishning afzalliklari va ta’limni erta boshlash effekti.
4. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini erta o‘rgatishning metodik shartlari.

Tayanch so‘zlar: Yosh omili, tilni o‘zlashtirish, erta til ta’limi, erta boshlash effekti, til muhiti, yosh xususiyatlari, yoshga mos metodika.

Tilni o‘zlashtirishda yosh omilining mohiyati va ilmiy-nazariy asoslari

Til insonning tafakkuri, muloqoti va ijtimoiy tajribasini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bola tilni o‘zlashtirish jarayonida atrofidagi insonlarning nutqini tinglaydi, eshitgan birliklarini takrorlaydi, ularning ma’nosini vaziyat orqali anglaydi va asta-sekin o‘z nutqida qo‘llay boshlaydi. Tilni o‘zlashtirish jarayoni bolaning yoshi, individual rivojlanish xususiyatlari, til muhiti, ta’lim sharoiti va muloqot ehtiyojlari bilan chambarchas bog‘liq.

Chet tilini o‘qitish metodikasida yosh omili deganda ta’lim oluvchining biologik, psixologik, kognitiv, nutqiy va ijtimoiy rivojlanish darajasining chet tilini o‘zlashtirish jarayoniga ta’siri tushuniladi. Boshqacha aytganda, bir xil metod yoki topshiriq turli yoshdagi bolalarda bir xil natija bermasligi mumkin. Chunki bolaning diqqati, xotirasi, tafakkuri, taqlid qilish qobiliyati, muloqotga ehtiyoji va o‘quv faoliyatiga munosabati yoshga qarab o‘zgarib boradi.

Yosh omili ayniqsa maktabgacha ta’limda muhim ahamiyatga ega. Chunki maktabgacha yoshdagi bola hali abstrakt grammatik tushunchalarni uzoq vaqt davomida nazariy jihatdan o‘rganishga tayyor emas. U tilni ko‘proq tabiiy vaziyat, o‘yin, harakat, qo‘shiq, rasm, predmet, takrorlash va bevosita muloqot orqali

o‘zlashtiradi. Shu sababli maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishi lozim.

Tilni o‘zlashtirishda yosh omili haqida gapirganda, “qancha erta boshlansa, shuncha yaxshi” degan fikrni mutlaq qoida sifatida qabul qilish to‘g‘ri emas. Erta boshlashning o‘zi yetarli emas. Ta’limning mazmuni, metodlari, davomiyligi, til muhiti, pedagogning kasbiy kompetensiyasi va bolaning individual xususiyatlari ham natijaga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun erta boshlash va samarali tashkil etilgan erta ta’lim tushunchalarini bir-biridan farqlash zarur.

Yosh omili masalasi chet tilini o‘qitish metodikasida psixologiya, pedagogika, tilshunoslik, psixolingvistika va lingvodidaktika bilan uzviy aloqada o‘rganiladi. Psixologiya bolaning yoshga xos bilish jarayonlarini, psixolingvistika tilni idrok etish va ishlab chiqarish mexanizmlarini, tilshunoslik til tizimining xususiyatlarini, pedagogika esa ta’limni tashkil etish qonuniyatlarini o‘rganadi. Ushbu fanlararo yondashuv yosh bolalarga chet tilini o‘rgatishning ilmiy asoslarini belgilashga imkon beradi.

Maktabgacha ta’limda yosh omilini hisobga olishning asosiy maqsadi bolaga murakkab lingvistik bilimlarni yuklash emas, balki chet tilini eshitish, tushunish, taqlid qilish, sodda so‘z va iboralarni qo‘llash hamda muloqotga kirishish uchun tabiiy sharoit yaratishdan iborat.

Turli yosh davrlarida chet tilini o‘zlashtirishning psixologik va lingvistik xususiyatlari

Turli yoshdagi ta’lim oluvchilarning chet tilini o‘zlashtirish jarayoni bir-biridan farq qiladi. Kichik yoshdagi bolalarda taqlid qilish, eshitish orqali qabul qilish, ritm va ohangni ilg‘ash, harakat orqali o‘rganish hamda o‘yin faoliyatiga bo‘lgan ehtiyoj yuqori bo‘ladi. Katta yoshdagi o‘quvchilarda esa ongli tahlil qilish, qoidalarni tushunish, grammatik umumlashtirish va mustaqil o‘qish imkoniyatlari kengayadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning asosiy faoliyati o‘yin bilan bog‘liq bo‘lganligi sababli chet tilini o‘qitishda ham o‘yin faoliyati muhim metodik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, tarbiyachi “Apple”, “Ball”, “Cat” kabi so‘zlarni shunchaki yodlatish o‘rniga predmet yoki rasmdan foydalanib, bolaning uni topishi,

koʻrsatishi, olib kelishi yoki nomini takrorlashi uchun vaziyat yaratishi mumkin. Bunda bola til birliklarini alohida nazariy obyekt sifatida emas, balki muayyan faoliyatning bir qismi sifatida qabul qiladi.

Kichik yoshdagi bolalarda eshitish orqali qabul qilish va taqlid qilish qobiliyati chet tilidagi tovushlar, urgʻu, ritm va intonatsiyani oʻzlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachi yoki pedagogning nutqi aniq, tabiiy va tushunarli boʻlishi kerak. Boladan har bir tovushni darhol mukammal talaffuz qilishni talab qilish oʻrniga, uni muntazam eshitish va tabiiy takrorlashga jalb etish samaraliroq hisoblanadi.

Bolaning diqqati ham yoshga bogʻliq ravishda oʻzgaradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uzoq vaqt davomida bir xil topshiriq bilan shugʻullanishda qiynalishi mumkin. Shu sababli chet tili mashgʻulotlarida faoliyat turlarini almashtirib borish maqsadga muvofiq: tinglash, harakatli oʻyin, rasm bilan ishlash, qoʻshiq aytish, savol-javob, predmetlarni guruhlash va rolli oʻyin kabi faoliyatlar navbatma-navbat tashkil etiladi.

Xotiraning yosh xususiyatlari ham metodik yondashuvni belgilaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mexanik takrorlashdan koʻra mazmunli, obrazli va emotsional materiallar samaraliroq boʻlishi mumkin. Masalan, “red”, “blue”, “green” soʻzlarini alohida roʻyxat sifatida yodlatish oʻrniga turli rangdagi predmetlarni topish, ranglarga mos harakat qilish yoki “Find something red” kabi oʻyin tashkil etish bolaning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Kattaroq yoshdagi oʻquvchilarda esa chet tilini ongli ravishda tahlil qilish imkoniyati ortadi. Ular grammatik qoidalarni tushuntirish, soʻz shakllarini taqqoslash, matn bilan ishlash va yozma mashqlarni bajarishga koʻproq tayyor boʻladilar. Demak, yosh ortishi bilan ta’limning mazmuni va metodlari ham bosqichma-bosqich murakkablashib borishi kerak.

Bunda muhim jihat shundaki, yosh faqat biologik koʻrsatkich sifatida qaralmasligi kerak. Bir xil yoshdagi bolalarning til qobiliyati, rivojlanish sur’ati, qiziqishi, xotirasi va muloqot faolligi turlicha boʻlishi mumkin. Shuning uchun

maktabgacha ta’limda yosh omili individual yondashuv bilan birgalikda hisobga olinadi.

Chet tilini erta o‘qitishning afzalliklari va ta’limni erta boshlash effekti

Chet tilini erta o‘qitish masalasi zamonaviy maktabgacha ta’lim metodikasining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ta’limni erta boshlash effekti deganda bolaning chet tili bilan nisbatan erta yoshdan muntazam va yoshiga mos ravishda tanishtirilishi natijasida tilni eshitish, tushunish, talaffuz qilish va sodda muloqot birliklarini o‘zlashtirish uchun qulay imkoniyatlarning shakllanishi tushuniladi.

Erta ta’limning muhim jihatlaridan biri — bolaning chet tiliga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirishdir. Maktabgacha yoshdagi bola chet tilini alohida “qiyin fan” sifatida emas, balki o‘yin, qo‘shiq, ertak, rasm va muloqot bilan bog‘liq faoliyat sifatida qabul qilishi mumkin. Bu esa keyingi ta’lim bosqichlarida til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyani qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Erta yoshda til bilan muntazam aloqada bo‘lish bolaning chet tilidagi nutqni eshitishga ko‘nikishini rivojlantiradi. Masalan, mashg‘ulotlarning boshida “Good morning!”, “How are you?”, “Let’s play!”, “Sit down”, “Stand up” kabi oddiy iboralarning muntazam qo‘llanilishi vaqt o‘tishi bilan bolaga ularning ma’nosini vaziyat orqali anglash imkonini beradi.

Erta boshlashning yana bir muhim jihati — fonetik ko‘nikmalarning shakllanishidir. Bola chet tilidagi tovushlar, urg‘u va intonatsiyani muntazam eshitib borgan sari ushbu nutq xususiyatlariga quloq o‘rganadi. Biroq bu jarayon avtomatik ravishda mukammal talaffuzni kafolatlamaydi. Natija ta’lim sifati, til muhiti va bolaning individual xususiyatlariga ham bog‘liq.

Erta ta’limning samarasi til materialining miqdorini ko‘paytirish bilan emas, balki uning muntazam, tabiiy va mazmunli qo‘llanishi bilan belgilanadi. Maktabgacha yoshdagi bolaga juda ko‘p yangi so‘zlarni qisqa muddatda berish o‘rniga, kamroq miqdordagi til birliklarini turli vaziyatlarda qayta-qayta qo‘llash maqsadga muvofiq.

Masalan, “family” mavzusida “mother”, “father”, “sister”, “brother” so‘zlarini o‘rgatishda faqat lug‘atni takrorlash bilan cheklanmasdan, oilaviy rasmlar, rolli o‘yin, “Who is this?”, “This is my mother” kabi sodda nutqiy modellar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish mumkin. Bunda bola so‘zning nafaqat shaklini, balki uning kommunikativ vazifasini ham anglay boshlaydi.

Ta’limni erta boshlashning yana bir muhim natijasi — chet tilini o‘rganish uchun til tajribasi shakllanishidir. Bola chet tilini qancha ko‘p mazmunli vaziyatlarda eshitsa va qo‘llasa, uning tilni qabul qilish tajribasi shunchalik boyiydi. Biroq bu yerda “erta boshlash”ni “erta akademiklashtirish” bilan aralashtirmaslik kerak. Maktabgacha ta’limda chet tilini erta boshlash bolaning yoshiga mos bo‘lmagan grammatik qoidalar, yozma mashqlar yoki katta hajmdagi yodlashni erta kiritish degani emas.

Shu sababli ta’limni erta boshlash effekti quyidagi mantiq asosida qaraladi:

erta boshlash → muntazam til bilan aloqa → tabiiy va o‘yinli faoliyat → ijobiy motivatsiya → tilni tushunish va qo‘llash tajribasi → keyingi bosqichga tayyorgarlik.

Demak, erta boshlashning samarasi faqat bolaning necha yoshida til o‘rganishni boshlaganiga emas, balki shu yoshga mos ta’lim muhiti qanday tashkil etilganiga bog‘liq.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini erta o‘rgatishning metodik shartlari

Maktabgacha ta’limda chet tilini erta o‘qitish samarali bo‘lishi uchun, avvalo, ta’lim bolaning rivojlanish xususiyatlariga moslashtirilishi kerak. Bunda asosiy e’tibor bolaning kommunikativ faoliyatiga, qiziqishiga va tabiiy ehtiyojlariga qaratiladi.

Birinchi metodik shart — kommunikativ yo‘naltirilganlik. Bola tilni faqat so‘zlarni yodlash uchun emas, balki biror narsani so‘rash, javob berish, predmetni nomlash, o‘z istagini bildirish yoki o‘yin jarayonida sherigi bilan muloqot qilish uchun qo‘llashi kerak. Masalan, “Give me the ball”, “What is it?”, “It is a ball”, “I

like red” kabi sodda nutqiy birliklar real yoki modellashtirilgan vaziyatlarda qo‘llanadi.

Ikkinchi shart — o‘yin asosida tashkil etish. Maktabgacha yoshdagi bola uchun o‘yin ta’limning tabiiy shakllaridan biridir. Harakatli, didaktik, rolli, musiqali va so‘zli o‘yinlar chet tilini o‘rganishni qiziqarli jarayonga aylantiradi. Masalan, “Find the colour”, “Touch your nose”, “What is missing?”, “Guess the animal” kabi o‘yinlar orqali lug‘at, tinglab tushunish va sodda nutqiy reaksiyalar rivojlantiriladi.

Uchinchi shart — multimodal va ko‘rgazmali ta’lim. Maktabgacha yoshdagi bolalar axborotni bir vaqtning o‘zida eshitish, ko‘rish va harakat orqali qabul qilishlari mumkin. Shu sababli rasmlar, predmetlar, kartochkalar, qo‘g‘irchoqlar, audio materiallar, qo‘shiqlar, qisqa videolar va interaktiv vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish mumkin. Bunda texnologiyaning o‘zi maqsad emas, balki tilni tushunish va muloqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi vosita bo‘lishi kerak.

To‘rtinchi shart — takrorlash va bosqichma-bosqich murakkablashtirish. Yangi so‘z yoki ibora bir marta berilishi bilan bola uni to‘liq o‘zlashtirib qolmaydi. Til materiali turli vaziyatlarda takroran qo‘llanishi lozim. Masalan, “apple” so‘zi meva mavzusida, ranglar mavzusida, sanashda, do‘koncha o‘yinida va rasm asosida suhbatda yana uchrashi mumkin.

Beshinchi shart — ijobiy psixologik muhit. Bola xato qilishdan qo‘rqmasligi kerak. Maktabgacha yoshdagi ta’limda xatoni darhol keskin tuzatish o‘rniga, to‘g‘ri variantni tabiiy ravishda qayta modellashtirish maqsadga muvofiq. Masalan, bola “It red” desa, pedagog “Yes, it is red” deb to‘g‘ri shaklni tabiiy tarzda takrorlashi mumkin.

Oltinchi shart — individual yondashuv. Bir guruhdagi bolalarning chet tilini o‘zlashtirish tezligi bir xil bo‘lmaydi. Ayrim bolalar yangi so‘zlarni tez takrorlaydi, boshqalari esa avval uzoq vaqt tinglab, keyin faol nutqqa kirishadi. Shuning uchun pedagog barcha bolalardan bir xil tezlikda va bir xil hajmda nutqiy natija talab qilmasligi kerak.

Yettinchi shart — ota-ona va ta’lim tashkiloti hamkorligi. Agar bolaning uy sharoitida ham chet tiliga nisbatan ijobiy munosabati qo‘llab-quvvatlansa, ta’lim

jarayoni yanada izchil bo‘lishi mumkin. Biroq ota-onadan professional til o‘qituvchisi vazifasini bajarish talab qilinmaydi. Uyda qisqa qo‘shiq tinglash, rasmli kitob ko‘rish yoki bolaning o‘rgangan oddiy so‘zlarini kundalik vaziyatda eslatishning o‘zi yetarli bo‘lishi mumkin.

Shunday qilib, maktabgacha yoshda chet tilini erta boshlash bolaning tabiiy rivojlanish imkoniyatlariga mos tashkil etilgandagina pedagogik jihatdan samarali bo‘ladi. Ta’limning asosiy maqsadi bolani erta yoshdan grammatik jihatdan mukammal gapirishga majburlash emas, balki unda chet tilini tinglash, tushunish, taqlid qilish, sodda muloqotga kirishish va tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishdir.

Tilni o‘zlashtirishda yosh omili chet tilini o‘qitish metodikasining muhim masalalaridan biridir. Turli yosh davrlarida bolaning idrok etishi, diqqati, xotirasi, tafakkuri, taqlid qilish qobiliyati va muloqot ehtiyoji turlicha namoyon bo‘ladi. Shu sababli chet tilini o‘qitish metodlari ham yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlanishi kerak.

Maktabgacha yoshda ta’limni erta boshlash bolaning chet tilidagi nutqni eshitish, sodda birliklarni tushunish, talaffuzga ko‘nikish, muloqotga kirishish va tilga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirish uchun imkoniyat yaratadi. Biroq erta boshlashning o‘zi yuqori natijani kafolatlamaydi. Natija ta’limning mazmuni, metodikasi, davomiyligi, muntazamligi, til muhiti va bolaning individual xususiyatlari bilan belgilanadi.

Shuning uchun maktabgacha ta’limda chet tilini erta o‘qitishning asosiy metodik tamoyili quyidagicha ifodalanishi mumkin: erta boshlash + yoshga mos metodika + muntazam til muhiti + kommunikativ faoliyat + o‘yin va emotsional qulaylik = samarali dastlabki til tajribasi.

Qo‘shimcha metodik shartlar

1. Til materialini to‘g‘ri tanlash. Bolaga kundalik hayoti va qiziqishlari bilan bog‘liq so‘z va iboralar berilishi kerak. Masalan, oila, o‘yinchoqlar, ranglar, hayvonlar, mevalar va tana a’zolari.

2. Tinglab tushunishga e’tibor berish. Bola dastlab tilni eshitish, kuzatish va harakat orqali tushunadi. Shuning uchun undan darhol gapirishni talab qilish shart emas.

3. Nutqiy namuna berish. Pedagog qisqa, sodda va tabiiy iboralardan foydalanishi lozim. Masalan: *Come here, Look at me, Let’s play, Good job.*

4. Qisqa va muntazam mashg‘ulotlar. Faoliyatlarni tez-tez almashtirish bolaning diqqatini saqlashga yordam beradi: qo‘shiq → o‘yin → rasm → harakat → dialog.

5. Oldingi materialni qayta qo‘llash. O‘rganilgan so‘zlar yangi mavzularda ham takrorlanishi kerak. Masalan, *red* so‘zi ranglardan tashqari *red apple, red ball* kabi birikmalarda qo‘llanadi.

6. Natijani keng baholash. Bolaning faqat gapirishi emas, balki ko‘rsatmani tushunishi, rasmni tanishi, so‘zni takrorlashi va o‘yinda undan foydalanishi ham til o‘zlashtirish natijasi hisoblanadi.

7. Bolaning tashabbusini qo‘llab-quvvatlash. Bolaga tanlash, savol berish va o‘z xohishini sodda chet tili birliklari orqali bildirish imkoniyati yaratilishi kerak.

TEST

1. Tilni o‘zlashtirishda yosh omili deganda nima tushuniladi?

A) Bolaning faqat biologik yoshining til o‘rganishga ta’siri

B) Bolaning yoshiga xos psixologik, kognitiv, nutqiy va ijtimoiy xususiyatlarining til o‘zlashtirishga ta’siri

C) Bolaning chet tilida nechta so‘z bilishi

D) Faqat bolaning grammatik qoidalarni o‘zlashtirish darajasi

2. Ta’limni erta boshlash effekti eng to‘g‘ri qaysi javobda ifodalangan?

A) Bolaga imkon qadar ko‘p grammatik qoidalarni erta yoshdan o‘rgatish

B) Bolani maktab dasturiga oldindan tayyorlash uchun yozma topshiriqlarni ko‘paytirish

C) Chet tili bilan erta yoshdan muntazam va yoshga mos tarzda tanishtirish orqali tilni idrok etish va qo‘llash tajribasini shakllantirish

D) Erta yoshda barcha til birliklarini ongli ravishda yodlatish

3. Nima sababdan maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda o‘yin muhim metodik vosita hisoblanadi?

A) O‘yin orqali barcha grammatik qoidalarni tez o‘zlashtirish mumkinligi sababli

B) O‘yin ta’lim mazmunini qisqartirish imkonini bergani uchun

C) O‘yin bolaning yosh xususiyatlariga mos tabiiy faoliyat bo‘lib, tilni harakat, muloqot va emotsional tajriba orqali o‘zlashtirishga imkon bergani uchun

D) O‘yin faqat bolaning diqqatini chalg‘itish uchun xizmat qilgani sababli

4. “Erta boshlash” bilan “erta akademiklashtirish” o‘rtasidagi asosiy farq nimada?

A) Erta boshlash faqat maktabda, akademiklashtirish esa MTTda amalga oshiriladi

B) Erta akademiklashtirish bolaning tilni tezroq o‘zlashtirishini kafolatlaydi

C) Erta boshlash yoshga mos tabiiy til tajribasini yaratishni anglatadi, erta akademiklashtirish esa yoshga mos bo‘lmagan murakkab o‘quv talablarini erta kiritishni anglatadi

D) Ular mazmunan bir xil tushunchalar hisoblanadi

5. Maktabgacha yoshda chet tilini erta o‘qitishning samaradorligi nimaga ko‘proq bog‘liq?

A) Bolaning imkon qadar erta yoshda o‘qishni boshlashiga

B) Har bir mashg‘ulotda yangi so‘zlar sonining ko‘pligiga

C) Erta boshlashning yoshga mos metodika, muntazam til muhiti, kommunikativ faoliyat va ijobiy psixologik muhit bilan uyg‘unligiga

D) Grammatik qoidalarni imkon qadar tez o‘rgatishga

Nazorat savollari

1. Tilni o‘zlashtirish jarayonida yosh omili qanday namoyon bo‘ladi?
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarning chet tilini o‘zlashtirish xususiyatlari katta yoshdagi o‘quvchilardan nimasi bilan farq qiladi?
3. “Ta’limni erta boshlash effekti” tushunchasi qanday mazmunni anglatadi?

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O‘QITISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Reja:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishi va chet tilini o‘zlashtirish.
2. Diqqat, xotira, idrok va tafakkurning chet tilini o‘rganishdagi ahamiyati.
3. Chet tilini o‘rganishda motivatsiya, emotsiya va muloqotning roli.
4. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlariga mos ta’limni tashkil etish.

Tayanch so‘zlar: Psixologik rivojlanish, yosh xususiyatlari, idrok, diqqat, xotira, tafakkur, motivatsiya.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishi va chet tilini o‘zlashtirish

Maktabgacha yosh davri bolaning jismoniy, psixologik, aqliy, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bola atrof-muhitni faol o‘rganadi, yangi bilim va tajribalarni egallaydi, kattalar hamda tengdoshlari bilan muloqot qilish orqali ijtimoiy tajribasini kengaytiradi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatish jarayoni ularning tabiiy psixologik rivojlanish qonuniyatlariga mos tashkil etilishi lozim.

Chet tilini o‘zlashtirish faqat til birliklarini yodlash jarayoni emas. Bola yangi tilni eshitadi, uning tovushlarini farqlaydi, so‘z va iboralarning ma’nosini vaziyat bilan bog‘laydi, ularni takrorlaydi va asta-sekin muloqotda qo‘llay boshlaydi. Bu jarayon idrok, diqqat, xotira, tafakkur, tasavvur, emotsiya va motivatsiya kabi psixologik jarayonlarning ishtirokida amalga oshadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning psixologik rivojlanishida obrazlilik muhim o‘rin tutadi. Bola ko‘pincha mavhum tushunchalarga qaraganda aniq predmet, rasm, harakat, tovush va vaziyat orqali berilgan ma’lumotni osonroq qabul qiladi. Shuning uchun chet tilini o‘qitishda yangi so‘zlarni bevosita predmet, rasm, qo‘g‘irchoq, harakat yoki o‘yin bilan bog‘lash maqsadga muvofiq.

Masalan, “apple” so‘zini faqat bir necha marta takrorlatish o‘rniga, tarbiyachi olmani ko‘rsatib, “This is an apple” deydi, bolalarga uni ushlab ko‘rish yoki rasmlar orasidan topishni taklif qiladi. Keyinchalik “Give me the apple” yoki “Where is the apple?” kabi sodda topshiriqlar orqali so‘zning kommunikativ qo‘llanilishi ta’minlanadi. Bunday yondashuv bolaning psixologik imkoniyatlariga mos keladi.

Maktabgacha yoshdagi bola uchun o‘yin asosiy faoliyatlardan biri bo‘lganligi sababli chet tilini o‘qitishda o‘yin faoliyatidan foydalanish alohida ahamiyatga ega. O‘yin bolaning tabiiy qiziqishini qo‘llab-quvvatlaydi, uni faol harakatga undaydi va til materialini emotsional vaziyatda o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Shuningdek, bu yoshda bolaning taqlid qilish qobiliyati ham muhim ahamiyatga ega. Bola kattalarning talaffuzi, intonatsiyasi, harakati va nutqiy namunalarini kuzatib, ularni takrorlashga harakat qiladi. Shu sababli pedagogning chet tilidagi nutqi aniq, tabiiy va bolaga tushunarli bo‘lishi kerak.

Psixologik jihatdan qulay ta’lim muhiti bolaning chet tilini o‘zlashtirishga bo‘lgan munosabatiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Agar bola o‘zini erkin his qilsa, xato qilishdan qo‘rqmasa va pedagog tomonidan qo‘llab-quvvatlansa, u yangi til birliklarini faolroq qo‘llashga intiladi.

Demak, maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishning psixologik asosini bolaning yoshiga xos rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, ta’limni o‘yin, muloqot va faoliyat bilan bog‘lash hamda ijobiy emotsional muhit yaratish tashkil etadi.

Diqqat, xotira, idrok va tafakkurning chet tilini o‘rganishdagi ahamiyati

Chet tilini o‘zlashtirish jarayonida bolaning bilish jarayonlari muhim rol o‘ynaydi. Ulardan diqqat, idrok, xotira va tafakkur til materialini qabul qilish, qayta ishlash va amaliy qo‘llashni ta’minlaydi.

Diqqat bolaning ma’lum bir obyekt yoki faoliyatga e’tiborini yo‘naltirish va saqlash imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqatini uzoq vaqt davomida bir xil faoliyatga qaratib turish qiyin bo‘lishi mumkin. Shu sababli chet tili mashg‘ulotlarida faoliyat turlarini almashtirib borish muhimdir.

Masalan, mashg‘ulotning birinchi bosqichida bolalar yangi so‘zlarni tinglashi, keyin rasmlar bilan ishlashi, undan so‘ng harakatli o‘yin o‘ynashi va yakunda qo‘shiq yoki qisqa dialogda qatnashishi mumkin. Bunday almashinuv bolaning diqqatini qayta faollashtirishga yordam beradi.

Idrok bolaning atrof-muhitdagi predmet va hodisalarni sezgi organlari orqali qabul qilish jarayonidir. Chet tilini o‘rganishda ayniqsa eshitish idroki muhim. Bola chet tilidagi tovushlarni eshitadi, ularni bir-biridan farqlaydi va ma’noli birliklar bilan bog‘laydi.

Eshitish orqali idrok etishni rivojlantirish uchun qisqa qo‘shiq, she’r, dialog, ertak yoki pedagog nutqidan foydalanish mumkin. Masalan, “Stand up”, “Sit down”, “Clap your hands” kabi iboralar harakat bilan birgalikda berilganda bola ularning ma’nosini vaziyat orqali anglay boshlaydi.

Xotira yangi so‘zlar, iboralar, nutqiy namunalar va ularning ma’nolarini saqlash hamda keyinchalik qayta tiklash imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda xotirani rivojlantirishda takrorlash, obrazlilik va emotsional ta’sir muhim ahamiyatga ega.

Masalan, “cat”, “dog”, “bird” so‘zlarini alohida yodlatish o‘rniga hayvonlarning rasmlarini ko‘rsatish, ularning ovoziga taqlid qilish, harakatlarini bajarish va “What is it?” savolini berish orqali bir nechta psixologik kanallarni birlashtirish mumkin. Natijada yangi so‘zlar bolaning faol tajribasi bilan bog‘lanadi.

Tafakkur bolaning predmet va hodisalar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni anglashiga yordam beradi. Maktabgacha yoshda tafakkur ko‘proq aniq-obrazli xarakterga ega bo‘lib, bola predmetlarni taqqoslash, guruhlash, ajratish va ular o‘rtasidagi oddiy bog‘lanishlarni aniqlash orqali bilimlarini kengaytiradi.

Chet tilini o‘qitishda bunga mos topshiriqlarni tashkil etish mumkin. Masalan, bolalarga meva rasmlari berilib, “Find the fruits” deyiladi yoki katta-kichik predmetlar ajratilib, “big” va “small” so‘zlari o‘zlashtiriladi. Bunda til materiali bolaning mavjud kognitiv faoliyati bilan bog‘lanadi.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda bilish jarayonlarini alohida-alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirish

maqsadga muvofiq. Bola eshitadi, ko‘radi, eslab qoladi, taqqoslaydi, harakat qiladi va natijada til birliklarini faoliyat davomida qo‘llaydi.

Chet tilini o‘rganishda motivatsiya, emotsiya va muloqotning roli

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda motivatsiya alohida ahamiyatga ega. Motivatsiya bolaning muayyan faoliyatga qiziqishi va unda ishtirok etishga bo‘lgan ichki ehtiyojini ifodalaydi. Kichik yoshdagi bolalarda chet tilini o‘rganishga bo‘lgan motivatsiya ko‘pincha baho yoki uzoq muddatli akademik maqsadlar bilan emas, balki o‘yin, qiziqarli topshiriq, muloqot va ijobiy emotsiya bilan bog‘liq bo‘ladi.

Shu sababli pedagog bolaning “Nima uchun ingliz tilini o‘rganishim kerak?” degan mavhum savoliga emas, balki “Men bu o‘yinda qatnashishni xohlayman”, “Men bu qo‘shiqni aytishni xohlayman”, “Men tarbiyachining savoliga javob bera olaman” kabi bevosita faoliyat motivlariga tayanishi kerak.

Motivatsiyani shakllantirishda bolaning qiziqishlari hisobga olinadi. Hayvonlar, o‘yinchoqlar, ranglar, transport, oila, tabiat, ertak qahramonlari kabi mavzular maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qiziqarli bo‘lishi mumkin. Bunday mazmun til materialini o‘zlashtirish uchun tabiiy motivatsion asos yaratadi.

Emotsiya ham til o‘zlashtirish jarayoniga ta’sir qiluvchi muhim psixologik omildir. Ijobiy emotsional holat bolaning mashg‘ulotda faol qatnashishiga yordam beradi. Aksincha, qo‘rquv, kuchli bosim, doimiy tanbeh yoki muvaffaqiyatsizlik hissi bolaning nutqiy faolligini pasaytirishi mumkin.

Shuning uchun maktabgacha ta’limda pedagog bolaning xatosiga pedagogik jihatdan to‘g‘ri munosabatda bo‘lishi kerak. Bola noto‘g‘ri talaffuz qilgan yoki iborani to‘liq ayta olmagan vaziyatda uni keskin tanqid qilish o‘rniga to‘g‘ri nutqiy namunani takrorlash va qo‘llab-quvvatlash maqsadga muvofiq.

Masalan, bola “It red” desa, pedagog “Yes, it is red” deb to‘g‘ri modelni tabiiy ravishda qaytarishi mumkin. Bunda bola o‘z xatosini salbiy emotsional holat orqali emas, balki to‘g‘ri nutqiy namuna orqali anglaydi.

Muloqot ham chet tilini o‘zlashtirishning muhim psixologik shartidir. Til muloqot vositasi bo‘lganligi sababli bola uni real yoki modellashtirilgan

kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashi kerak. Maktabgacha ta’limda bunday vaziyatlar o‘yinlar, rolli o‘yinlar, juftlikdagi topshiriqlar va pedagog bilan qisqa suhbatlar orqali yaratiladi.

Masalan, “Do‘kon” rolli o‘yinida bir bola sotuvchi, boshqalari xaridor bo‘lishi mumkin. “Apple, please”, “Here you are”, “Thank you” kabi sodda iboralar o‘yin vaziyatida tabiiy ravishda qo‘llanadi. Bunday faoliyat bolaga tilni faqat takrorlash emas, balki maqsadga muvofiq ishlatish imkonini beradi.

Demak, maktabgacha yoshdagi bolalarning chet tilini o‘zlashtirishida motivatsiya, emotsiya va muloqot bir-biri bilan chambarchas bog‘liq. Qiziqarli faoliyat ijobiy emotsiyani yuzaga keltiradi, ijobiy emotsiya esa bolaning faol ishtirokini kuchaytiradi; faol muloqot esa til materialining amaliy o‘zlashtirilishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlariga mos ta’limni tashkil etish

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda psixologik asoslarni amaliyotga tatbiq etish pedagogdan ta’lim jarayonini bolaning rivojlanish imkoniyatlariga mos tashkil etishni talab qiladi. Bunda ta’limning mazmuni, metodlari, vositalari va tashkiliy shakllari bolaning psixologik xususiyatlari bilan uyg‘unlashtiriladi.

Birinchi navbatda, mashg‘ulotlar bolalarning yoshiga mos davomiylik va faoliyat almashinuvi asosida tashkil etilishi lozim. Bir xil topshiriqni uzoq vaqt davomida bajarish o‘rniga tinglash, harakat, o‘yin, rasm, qo‘shiq va muloqot faoliyatlarini navbatlashtirish samaraliroq bo‘ladi.

Ikkinchidan, pedagog yangi til materialini oddiydan murakkabga qarab taqdim etishi kerak. Dastlab alohida so‘zlar va sodda buyruqlar, keyinchalik qisqa iboralar, savol-javoblar va sodda kommunikativ modellar berilishi mumkin.

Uchinchidan, bolaga ko‘proq tabiiy til muhiti yaratilishi zarur. Pedagog mashg‘ulot davomida imkon qadar maqsadli va takrorlanuvchi chet tili birliklaridan foydalanadi. Masalan, salomlashish, xayrlashish, o‘yin boshlash, predmetni so‘rash,

minnatdorchilik bildirish kabi kundalik vaziyatlarda bir xil nutqiy modellar muntazam takrorlanadi.

To‘rtinchidan, individual farqlarni hisobga olish muhim. Ayrim bolalar yangi so‘zlarni tez takrorlashi mumkin, boshqalari esa avval uzoq vaqt tinglab, keyin faol nutqqa qo‘shiladi. Pedagog barcha bolalardan bir xil tezlikda natija talab qilmasligi, balki bolaning individual rivojlanish sur’atini hisobga olishi kerak.

Beshinchidan, pedagog bolaning mustaqil faolligini qo‘llab-quvvatlashi lozim. Bola faqat pedagog aytgan so‘zni takrorlovchi tinglovchi emas, balki o‘yin, tanlash, savol-javob, harakat va ijodiy topshiriqlar orqali til faoliyatining faol ishtirokchisi bo‘lishi kerak.

Oltinchidan, ta’limda multimodal vositalardan foydalanish mumkin. Rasm, predmet, musiqa, audio, qisqa video, qo‘g‘irchoq va harakatlar birgalikda qo‘llanilganda bola til materialini turli kanallar orqali qabul qiladi. Biroq har qanday vosita pedagogik maqsadga xizmat qilishi va bolaning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi kerak.

Psixologik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan chet tili mashg‘ulotining asosiy belgisi — bolaning unda faol, erkin va qiziqish bilan ishtirok etishidir. Bola tilni majburiy yodlash obyekti sifatida emas, balki o‘yin, muloqot va faoliyat vositasi sifatida qabul qilganda ta’limning psixologik samaradorligi oshadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘qitishning psixologik asoslari bolaning yosh va individual xususiyatlarini, bilish jarayonlarini, motivatsiyasi, emotsional holati hamda muloqot ehtiyojlarini hisobga olishga asoslanadi. Chet tilini o‘zlashtirish jarayonida idrok, diqqat, xotira va tafakkur bir-biri bilan bog‘liq holda faoliyat ko‘rsatadi.

Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish samaradorligi ko‘p jihatdan bolaning psixologik jihatdan qulay muhitda bo‘lishiga, ta’limning o‘yin va muloqot bilan bog‘lanishiga, til materialining yoshga mos tanlanishiga hamda pedagogning individual yondashuviga bog‘liq.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolaga chet tilini o‘rgatishda asosiy e’tibor bolaning tabiiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, unda tilga qiziqish

uyg‘otish va chet tilidan dastlabki kommunikativ tajriba hosil qilishga qaratilishi lozim.

TEST

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘qitishda psixologik yondashuvning asosiy mazmuni nimadan iborat?

A) Bolaga imkon qadar ko‘p til materialini qisqa muddatda yodlatishdan

B) Bolaning yosh, individual va psixologik xususiyatlarini hisobga olib, ta’limni uning tabiiy rivojlanishiga mos tashkil etishdan

C) Chet tilini asosan grammatik qoidalar asosida o‘rgatishdan

D) Barcha bolalarga bir xil topshiriq va bir xil talablarni qo‘llashdan

2. Maktabgacha yoshdagi bolaning chet tilidagi yangi so‘zlarni samarali o‘zlashtirishiga qaysi holat ko‘proq yordam beradi?

A) So‘zlarni alohida ro‘yxat shaklida ko‘p marta yozdirish

B) Yangi so‘zlarni faqat grammatik izoh orqali tushuntirish

C) So‘zni predmet, rasm, harakat yoki o‘yin vaziyati bilan bog‘lab, turli faoliyatlarda takroran qo‘llash

D) Bir mashg‘ulotda imkon qadar ko‘p yangi so‘zlarni berish

3. Nima uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning chet tilini o‘rganishida ijobiy emotsional muhit muhim hisoblanadi?

A) Ijobiy muhit bolani xatolarsiz gapirishga majbur qiladi

B) Ijobiy muhit grammatik qoidalarni avtomatik ravishda o‘zlashtirishni ta’minlaydi

C) Ijobiy emotsional muhit bolaning o‘zini erkin his qilishi, faol ishtirok etishi va tilni qo‘llashdan qo‘rqmasligiga yordam beradi

D) Ijobiy muhit faqat mashg‘ulotni qiziqarli o‘tkazish uchun kerak bo‘ladi

4. Maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqat xususiyatini hisobga olgan holda chet tili mashg‘ulotini qanday tashkil etish maqsadga muvofiq?

A) Bir xil mashqni mashg‘ulot oxirigacha davom ettirish

B) Bolalarning diqqatini saqlash uchun faqat yozma topshiriqlardan foydalanish

C) Tinglash, harakat, o‘yin, rasm va muloqot kabi faoliyatlarni navbatlashtirib borish

D) Har bir mashg‘ulotda faqat yangi so‘zlarni takrorlash bilan cheklanish

5. Chet tilini o‘rganishda motivatsiya, emotsiya va muloqotning o‘zaro bog‘liqligi qaysi javobda to‘g‘ri ifodalangan?

A) Motivatsiya faqat baholash orqali shakllanadi, emotsiya esa ta’lim natijasiga ta’sir qilmaydi

B) Muloqot faqat til materialini o‘zlashtirgandan keyin tashkil etilishi kerak

C) Qiziqarli va kommunikativ faoliyat ijobiy emotsiyani kuchaytiradi, ijobiy emotsiya esa bolaning faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlaydi

D) Emotsional holat muhim emas, chunki til o‘zlashtirish faqat xotira faoliyatiga bog‘liq

Nazorat savollari

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari chet tilini o‘qitish metodikasiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
2. Diqqat, idrok, xotira va tafakkurning chet tilini o‘zlashtirishdagi vazifalarini izohlang.
3. Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tilini o‘rganishga motivatsiyani qanday shakllantirish mumkin?
4. Ijobiy emotsional muhitning chet tilini o‘zlashtirishdagi ahamiyati nimada?
5. Nima uchun maktabgacha yoshdagi bolalarni chet tilida muloqotga jalb etish muhim?
6. Bolalarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda chet tili mashg‘ulotini qanday tashkil etish mumkin?

MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILI O‘QITISH LEKSIK KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Reja:

1. Leksik ko‘nikma tushunchasi va uning chet tilini o‘zlashtirishdagi ahamiyati.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tili lug‘atini shakllantirish xususiyatlari.
3. Leksik ko‘nikmalarni shakllantirish metodlari va bosqichlari.
4. Maktabgacha ta’limda leksik ko‘nikmalarni rivojlantirishning samarali vositalari.

Tayanch so‘zlar: Leksik ko‘nikma, lug‘at boyligi, faol lug‘at, passiv lug‘at, so‘z ma’nosi, leksik birlik, kontekst, kommunikativ faoliyat.

Leksik ko‘nikma tushunchasi va uning chet tilini o‘zlashtirishdagi ahamiyati

Chet tilini o‘rganish jarayonida leksik birliklarni bilish va ulardan nutqiy faoliyatda to‘g‘ri foydalanish muhim o‘rin tutadi. Tilning kommunikativ imkoniyatlari, avvalo, so‘z va iboralarning ma’nosini tushunish hamda ularni muayyan vaziyatda qo‘llay olish bilan bog‘liq. Shu sababli maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitishning muhim vazifalaridan biri bolalarda dastlabki leksik ko‘nikmalarni shakllantirishdir.

Leksik ko‘nikma — o‘rganilgan so‘z va boshqa leksik birliklarni nutqni qabul qilish hamda nutqni hosil qilish jarayonida ma’nosiga, vaziyatga va kommunikativ maqsadga mos ravishda qo‘llay olish qobiliyatidir. Demak, leksik ko‘nikma faqat so‘zning tarjimasini bilish bilan cheklanmaydi. Bola so‘zni eshitganda uning ma’nosini tushunishi, kerakli vaziyatda eslay olishi va nutqda qo‘llay olishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun leksik materialni tanlashda ularning kundalik hayoti, qiziqishlari va faoliyatlari hisobga olinadi. Oila, o‘yinchoqlar, ranglar, mevalar, sabzavotlar, hayvonlar, kiyim-kechak, tana a’zolari, oziq-ovqat, tabiat, ob-havo va kundalik harakatlar bilan bog‘liq so‘zlar boshlang‘ich bosqich uchun tabiiy leksik mavzular hisoblanadi.

Lug‘atni o‘zlashtirishda faol va passiv lug‘at tushunchalarini farqlash muhim. Passiv lug‘at bolaning eshitganda yoki ko‘rganda tanishi va ma’nosini tushunishi mumkin bo‘lgan so‘zlarni qamrab oladi. Faol lug‘at esa bolaning mustaqil ravishda nutqida qo‘llay oladigan so‘zlaridan tashkil topadi. Maktabgacha ta’limda barcha o‘rganilgan so‘zlar darhol faol lug‘atga o‘tishi shart emas.

Masalan, bola “elephant” so‘zini eshitganda uning rasmini ko‘rsatishi mumkin, ammo mustaqil ravishda ushbu so‘zni aytmasligi mumkin. Bunday holatda so‘z bolaning passiv lug‘atida mavjud bo‘ladi. Keyinchalik turli o‘yin va kommunikativ vaziyatlarda so‘zning qayta-qayta qo‘llanishi uni faol lug‘atga o‘tkazishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilidagi so‘zlarni o‘rgatishda so‘zning alohida holda yodlanishidan ko‘ra uning muayyan vaziyatdagi ma’nosini anglash muhimdir. Masalan, “open”, “close”, “come”, “go”, “sit down”, “stand up” kabi birliklar harakat bilan bog‘langanda bola ularning ma’nosini bevosita faoliyat orqali tushunadi.

Shuningdek, leksik ko‘nikma boshqa nutqiy ko‘nikmalar bilan chambarchas bog‘liq. Bola so‘zlarni tinglash orqali taniydi, ularni talaffuz qilish orqali nutqida qo‘llaydi va muloqot davomida ularning kommunikativ vazifasini anglaydi. Shu sababli lug‘atni o‘rgatish tinglash, gapirish va muloqot faoliyatidan ajratib qo‘yilmasligi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tili lug‘atini shakllantirish xususiyatlari

Maktabgacha yoshdagi bolaning lug‘at boyligini shakllantirish uning psixologik rivojlanish xususiyatlari bilan bevosita bog‘liq. Bola yangi so‘zlarni, avvalo, aniq predmet, harakat, rasm, tovush yoki vaziyat bilan bog‘lash orqali osonroq o‘zlashtiradi. Shu sababli abstrakt tushunchalarga qaraganda konkret va bolaga tanish mavzularga oid leksik birliklardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Leksik materialni tanlashda yoshga moslik asosiy mezonlardan biridir. Bolaga juda ko‘p yangi so‘zlarni qisqa vaqt ichida berish samarali emas. Aksincha,

cheklangan miqdordagi so‘zlarni turli vaziyatlarda qayta-qayta qo‘llash orqali ularning mustahkam o‘zlashtirilishiga erishish mumkin.

Masalan, “fruits” mavzusida apple, banana, orange kabi bir nechta so‘z berilgach, ular faqat takrorlatib qo‘yilmaydi. Bolalar mevalarning rasmini topadi, rangini aytadi, sanaydi, “What is it?” savoliga javob beradi yoki “Give me an apple” topshirig‘ini bajaradi. Shu tariqa bitta leksik birlik turli faoliyatlarda mustahkamlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda eshitish va taqlid qilish leksik birliklarni o‘zlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagog yangi so‘zni aniq talaffuz qiladi, bola uni eshitadi va takrorlaydi. Bunda so‘zning talaffuzi, urg‘usi va intonatsiyasi ham asta-sekin shakllanadi.

Leksik materialni o‘zlashtirishda ko‘rgazmalilik ham muhimdir. Rasmlar, predmetlar, o‘yinchoqlar, kartochkalar, qo‘g‘irchoqlar va multimedia vositalari yangi so‘zning ma’nosini bevosita tushunishga yordam beradi. Masalan, “ball” so‘zini tarjima qilishdan ko‘ra, to‘pni ko‘rsatib “This is a ball” deyish va bolalarga to‘p bilan harakat bajarishni taklif etish samaraliroq bo‘lishi mumkin.

Leksik birliklarni shakllantirishda kontekst ham katta ahamiyatga ega. Bola so‘zni alohida yodlashdan ko‘ra, uni ma’lum vaziyatda eshitganda ma’nosini yaxshiroq anglaydi. Masalan, “hungry”, “eat”, “water”, “drink” so‘zlarini ovqatlanish jarayoni yoki uning modellashtirilgan o‘yini orqali o‘rgatish mumkin.

Bunda so‘zlarning mavzuviy jihatdan bir-biri bilan bog‘lanishi ham muhim. Masalan, “Animals” mavzusida cat, dog, rabbit, bird kabi so‘zlar, “Clothes” mavzusida dress, shirt, shoes, hat kabi birliklar bir mavzuviy guruhda beriladi. Bu bolaning yangi leksik birliklar o‘rtasidagi ma’no aloqalarini shakllantirishiga yordam beradi.

Maktabgacha ta’limda lug‘atni shakllantirishning yana bir xususiyati — so‘zlarni real hayot va bolaning kundalik faoliyati bilan bog‘lashdir. Agar bola “wash your hands”, “open the door”, “take the book”, “come here” kabi iboralarni real faoliyatda muntazam eshitsa, ularning ma’nosini vaziyat orqali tabiiy ravishda o‘zlashtiradi.

Leksik koʻnikmalarni shakllantirish metodlari va bosqichlari

Leksik koʻnikmalarni shakllantirish izchil va bosqichma-bosqich tashkil etiladi. Birinchi bosqichda bola yangi leksik birlik bilan tanishtiriladi. Keyingi bosqichlarda uning ma'nosi mustahkamlanadi, tanib olish va tushunish rivojlantiriladi, soʻngra soʻz nutqiy vaziyatda qoʻllanadi.

Birinchi bosqich — leksik birlikni taqdim etish

Yangi soʻz bolaning bevosita idrok etishi uchun qulay shaklda beriladi. Bunda predmet, rasm, harakat, qoʻgʻirchoq, audio yoki boshqa koʻrgazmali vositadan foydalanish mumkin.

Masalan, pedagog olmani koʻrsatib:

"Apple. This is an apple."

deydi. Bolalar soʻzni tinglaydi, predmetni koʻradi va keyin uni takrorlaydi. Bu bosqichda asosiy maqsad soʻzning tovush shakli va ma'nosi oʻrtasida dastlabki bogʻlanishni yaratishdir.

Ikkinchi bosqich — leksik birlikni mustahkamlash

Yangi soʻz turli mashq va oʻyinlarda takrorlanadi. Masalan, "Show me an apple", "Find an apple", "Where is the apple?" kabi topshiriqlar orqali bola soʻzni turli vaziyatlarda eshitadi va taniydi.

Bu bosqichda didaktik oʻyinlardan samarali foydalanish mumkin. "What is missing?", "Find the picture", "Guess the word", "Touch and say" kabi oʻyinlar bolalarning qiziqishini saqlagan holda leksik materialni takrorlash imkonini beradi.

Uchinchi bosqich — leksik birlikni nutqda qoʻllash

Bu bosqichda bola oʻrganilgan soʻzni sodda nutqiy birliklar tarkibida qoʻllashga jalb etiladi. Masalan:

"It is a cat."

"I like apples."

"This is my ball."

kabi sodda modellar asosida muloqot tashkil etiladi.

Bunda bolaning yoshi va nutqiy imkoniyatlarini hisobga olish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalardan murakkab grammatik tuzilmalarni talab qilish

o‘rniga, ular uchun tushunarli va takrorlanuvchi sodda nutqiy modellarni qo‘llash maqsadga muvofiq.

Leksik ko‘nikmalarni shakllantirishda bir qator metodlardan foydalanish mumkin. Ko‘rgazmali metod predmet, rasm, kartochka va boshqa vositalar orqali so‘z ma’nosini ochib berishga xizmat qiladi. Amaliy metod so‘zni harakat yoki faoliyat bilan bog‘laydi. O‘yin metodi esa bolani emotsional va kommunikativ jihatdan faol ishtirok etishga undaydi.

Shuningdek, savol-javob, takrorlash, taqlid, rolli o‘yin, qo‘shiq va she’rlar ham leksik ko‘nikmalarni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Muhimi, metodlar bolaning yoshiga va o‘rganilayotgan leksik materialning xususiyatiga mos tanlanishi kerak.

Leksik ko‘nikmalarni shakllantirishda takrorlash alohida ahamiyatga ega. Biroq takrorlash bir xil shaklda amalga oshirilmasligi kerak. Bir so‘zni ketma-ket ko‘p marta ayttirish bolaning qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun takrorlash turli o‘yin, harakat, savol-javob, rasm va kommunikativ vaziyatlar orqali amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta’limda leksik ko‘nikmalarni rivojlantirishning samarali vositalari

Maktabgacha ta’limda leksik ko‘nikmalarni shakllantirish uchun turli pedagogik va didaktik vositalardan foydalanish mumkin. Ularning asosiy vazifasi yangi so‘zning ma’nosini tushunarli qilish, uni takrorlash va bolaning nutqiy faoliyatida qo‘llash uchun sharoit yaratishdan iborat.

Rasmlar va kartochkalar eng ko‘p qo‘llaniladigan vositalardan biridir. Masalan, hayvonlar mavzusida turli hayvonlarning rasmlari ko‘rsatiladi va ularning nomlari ingliz tilida aytiladi. Keyinchalik pedagog “Show me the dog” deb topshiriq beradi. Bola kerakli kartochkani topish orqali so‘zni tushunganini namoyish etadi.

Predmetlar bilan ishlash ham samarali hisoblanadi. Real predmet bolaning ko‘rish, ushlab ko‘rish va harakat qilish imkoniyatlarini birlashtiradi. Masalan, “pencil”, “book”, “bag”, “ball” kabi so‘zlarni bevosita predmetlar yordamida o‘rgatish mumkin.

Qo‘shiq va she’rlar leksik birliklarni ritm va intonatsiya asosida takrorlashga yordam beradi. Musiqiy materiallar bolalarning emotsional faolligini oshirib, yangi so‘zlarning yodda qolishiga yordam berishi mumkin. Bunda qo‘shiqning mazmuni va til darajasi bolalarning yoshiga mos bo‘lishi kerak.

Multimedia vositalari ham leksik ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun qo‘llanishi mumkin. Qisqa animatsiya, audio, interaktiv rasm yoki videolardan foydalanish orqali bola so‘zni bir vaqtning o‘zida eshitishi va ko‘rishi mumkin. Biroq multimedia vositasi o‘qituvchining pedagogik faoliyatini almashtirmasligi, balki uni qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Rolli o‘yinlar leksik birliklarni kommunikativ vaziyatda qo‘llash uchun ayniqsa qulaydir. Masalan, “Shop”, “Family”, “Doctor”, “Zoo” kabi o‘yinlarda bolalar o‘rgangan so‘z va iboralarni amaliy ravishda qo‘llaydilar. Bunda lug‘at oddiy yodlash obyektidan muloqot vositasiga aylanadi.

Leksik ko‘nikmalarni rivojlantirishda kommunikativ vaziyat yaratish eng muhim vositalardan biridir. Bola so‘zdan ma’lum maqsadda foydalanishi kerak. Masalan, “water” so‘zini shunchaki takrorlashdan ko‘ra, “Water, please” kabi sodda kommunikativ vaziyatda qo‘llash so‘zning amaliy qiymatini oshiradi.

Pedagog leksik materialni baholashda ham bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Maktabgacha ta’limda baholash ko‘proq kuzatish, o‘yin, suhbat va amaliy topshiriqlar orqali amalga oshiriladi. Bola so‘zni mustaqil ayta olishi, eshitganda tanishi, rasm yoki predmetni ko‘rsatishi va sodda vaziyatda qo‘llashi uning leksik rivojlanishini aniqlashga yordam beradi.

Shunday qilib, maktabgacha ta’limda leksik ko‘nikmalarni shakllantirish jarayoni tanishtirish → tushunish → mustahkamlash → esga tushirish → nutqda qo‘llash izchilligida tashkil etilishi mumkin. Bu jarayonda o‘yin, ko‘rgazmalilik, takrorlash, muloqot va yoshga mos multimedia vositalarining uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta’limda chet tili o‘qitishning muhim vazifalaridan biri bolalarda leksik ko‘nikmalarni shakllantirishdir. Leksik ko‘nikma so‘zning ma’nosini bilish

bilangina cheklanmay, uni tinglab tushunish, eslab qolish va tegishli kommunikativ vaziyatda qo‘llay olishni ham nazarda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda lug‘atni shakllantirishda yoshga moslik, ko‘rgazmalilik, kontekst, takrorlash, o‘yin va kommunikativ faoliyat asosiy metodik ahamiyatga ega. Yangi so‘zlar bolaning kundalik hayoti va qiziqishlari bilan bog‘langan holda taqdim etilganda ularni o‘zlashtirish jarayoni tabiiylashadi.

Leksik ko‘nikmalarni shakllantirishda pedagog so‘zlarni shunchaki yodlatish bilan cheklanmasligi, balki ularni turli vaziyatlarda qo‘llash uchun imkoniyat yaratishi kerak. Ana shunda lug‘at boyligi bolaning real kommunikativ faoliyatining tarkibiy qismiga aylanadi.

TEST

1. Leksik ko‘nikma tushunchasining mazmuni qaysi javobda eng to‘g‘ri ifodalangan?

A) Chet tilidagi so‘zlarning tarjimasini yoddan ayta olish

B) Yangi so‘zlarni yozma ravishda to‘g‘ri ko‘chira olish

C) Leksik birliklarni ma’nosi, vaziyati va kommunikativ maqsadga mos ravishda tushunish va qo‘llay olish

D) Bir mavzuga oid imkon qadar ko‘p so‘zlarni eslab qolish

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarga yangi leksik birlikni o‘rgatishda qaysi yondashuv samaraliroq?

A) So‘zning tarjimasini berib, uni ko‘p marta yodlatish

B) So‘zlarni alifbo tartibida berib borish

C) So‘zni predmet, rasm, harakat yoki kommunikativ vaziyat bilan bog‘lab o‘rgatish

D) Avval so‘zning grammatik xususiyatlarini batafsil tushuntirish

3. Quyidagi holatlardan qaysi biri bolaning so‘zni passiv lug‘atida o‘zlashtirganini ko‘rsatadi?

A) Bola so‘zni mustaqil gapda faol qo‘llaydi

B) Bola so‘zni yozma ravishda mustaqil qo‘llaydi

C) Bola so‘zni eshitganda taniydi va unga mos rasm yoki predmetni ko‘rsata oladi, ammo uni mustaqil aytishda qiynaladi

D) Bola so‘zning grammatik shakllarini izohlay oladi

4. Leksik ko‘nikmalarni shakllantirishning qaysi ketma-ketligi metodik jihatdan maqsadga muvofiq?

A) Yozish → tarjima qilish → grammatik tahlil → muloqot

B) Tanishtirish → tushunish → mustahkamlash → esga tushirish → nutqda qo‘llash

C) Yodlash → yozma nazorat → grammatik tahlil → tinglash

D) Tarjima → yodlash → diktant → mustaqil yozish

5. Nima uchun maktabgacha yoshdagi bolalarda leksik birliklarni turli vaziyatlarda takrorlash muhim?

A) Har bir so‘zning grammatik shakllarini to‘liq yodlash uchun

B) Bolaga bir xil mashqni ko‘p marta bajartirish uchun

C) So‘zning ma’nosi va qo‘llanishini turli faoliyatlar bilan bog‘lash hamda uni passiv lug‘atdan faol lug‘atga o‘tkazishga yordam berish uchun

D) Yangi so‘zlarni imkon qadar ko‘p miqdorda o‘rgatish uchun

Nazorat savollari

1. Leksik ko‘nikma tushunchasini izohlang va uning chet tilini o‘zlashtirishdagi ahamiyatini tushuntiring.
2. Faol va passiv lug‘at o‘rtasidagi farq nimadan iborat?
3. Maktabgacha yoshdagi bolalarga leksik birliklarni o‘rgatishda qanday psixologik va metodik xususiyatlar hisobga olinadi?
4. Leksik ko‘nikmalarni shakllantirish qanday bosqichlarda amalga oshiriladi?
5. O‘yin, ko‘rgazmali vositalar va multimedia leksik ko‘nikmalarni rivojlantirishga qanday yordam beradi?
6. Leksik birliklarni kommunikativ vaziyatda qo‘llash nima uchun muhim?

MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILIDA GAPIRISHNI O‘RGATISH

Reja:

1. Chet tilida gapirish ko‘nikmasining mohiyati va maktabgacha ta’limdagi ahamiyati.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tilida gapirishni shakllantirishning psixologik va metodik xususiyatlari.
3. Chet tilida gapirishga o‘rgatish metodlari va bosqichlari.
4. Maktabgacha ta’limda gapirish ko‘nikmasini rivojlantirishning samarali usullari va vositalari.

Tayanch so‘zlar: Gapirish ko‘nikmasi, og‘zaki nutq, kommunikativ kompetensiya, nutqiy namuna, dialogik nutq, monologik nutq, kommunikativ vaziyat.

Chet tilida gapirish ko‘nikmasining mohiyati va maktabgacha ta’limdagi ahamiyati

Chet tilini o‘rganishning asosiy maqsadlaridan biri o‘rganuvchining til vositalaridan muloqot jarayonida foydalana olish qobiliyatini shakllantirishdir. Ayniqsa, maktabgacha ta’limda chet tilida gapirishga o‘rgatish bolaning dastlabki kommunikativ tajribasini shakllantirish bilan bog‘liq. Bola chet tilidagi so‘zlarni bilishi bilan bir qatorda, ularni muayyan vaziyatda o‘z fikri, istagi, ehtiyoji yoki munosabatini ifodalash uchun qo‘llay olishi kerak.

Gapirish ko‘nikmasi — o‘rganilgan til birliklaridan foydalanib, muayyan kommunikativ maqsadga muvofiq ravishda og‘zaki fikr bildirish va suhbatda ishtirok etish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshda bu ko‘nikma murakkab va uzoq nutqiy bayonlardan emas, balki sodda so‘z, ibora, gap va qisqa dialoglardan boshlanadi.

Masalan, bola dastlab “apple”, “red”, “cat” kabi alohida so‘zlarni aytishi mumkin. Keyinchalik “It is a cat”, “I like apples”, “This is red” kabi sodda gaplarni qo‘llashga o‘tadi. Keyingi bosqichda esa “What is it?” — “It is a ball” kabi qisqa dialoglarda ishtirok etadi.

Gapirishni o‘rgatishda bolaning faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishiga e’tibor qaratish yetarli emas. Eng muhimi, bola til vositasidan kommunikativ maqsadda foydalanishi kerak. Masalan, “Water, please” iborasini bola suv so‘rash uchun qo‘llasa, u ushbu til birligining kommunikativ vazifasini anglagan bo‘ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda gapirish ko‘nikmasini shakllantirishning o‘ziga xos jihati shundaki, bu jarayon bolaning tabiiy faoliyati bilan bog‘lanishi kerak. O‘yin, harakat, rasm, qo‘shiq, ertak, rolli vaziyat va kundalik faoliyatlar gapirish uchun tabiiy kommunikativ muhit yaratadi.

Masalan, “Do‘kon” o‘yinida bir bola sotuvchi, boshqa bola xaridor rolini bajarishi mumkin. “Apple, please”, “Here you are”, “Thank you” kabi sodda iboralar o‘yin jarayonida tabiiy ravishda qo‘llanadi. Bola bunda tilni mashq sifatida emas, o‘yin maqsadini amalga oshirish vositasi sifatida ishlatadi.

Chet tilida gapirishni o‘rgatish bolaning boshqa nutqiy faoliyatlari bilan ham bog‘liq. Bola avval nutqni tinglaydi, uning ma’nosini tushunadi, nutqiy namunani eslab qoladi va keyinchalik uni o‘z nutqida qo‘llaydi. Shu sababli gapirish ko‘nikmasini shakllantirish tinglab tushunish, leksik va fonetik ko‘nikmalar bilan uzviy bog‘liq holda olib boriladi.

Maktabgacha ta’limda gapirishni o‘rgatishning yana bir muhim vazifasi — bolaning chet tilida muloqot qilishga bo‘lgan psixologik tayyorgarligini shakllantirishdir. Bola xato qilishdan qo‘rqmasligi, pedagog va tengdoshlari bilan sodda nutqiy aloqa o‘rnatishga intilishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tilida gapirishni shakllantirishning psixologik va metodik xususiyatlari

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlari chet tilida gapirishni o‘rgatish metodikasini belgilovchi muhim omillardan biridir. Bu davrda bolaning tafakkuri ko‘proq aniq-obrazli xarakterga ega bo‘lib, u real predmet, rasm, harakat va vaziyat bilan bog‘langan nutqiy materialni osonroq qabul qiladi.

Shuning uchun pedagog yangi nutqiy birliklarni bevosita faoliyat bilan bog‘lab taqdim etishi kerak. Masalan, “Jump!”, “Run!”, “Clap your hands!”, “Open the

book!” kabi buyruqlarni harakat bilan birgalikda berish bolaning ularni tushunishi va keyinchalik qo‘llashiga yordam beradi.

Gapirishni o‘rgatishda taqlid muhim o‘rin tutadi. Bola pedagog yoki boshqa bolalarning nutqiy namunasini tinglaydi va takrorlashga harakat qiladi. Shu sababli pedagogning talaffuzi, intonatsiyasi, nutq tezligi va gap tuzishi bolaga namuna bo‘lib xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bola uzoq vaqt davomida murakkab grammatik tushuntirishlarni tinglashga ehtiyoj sezmaydi. Shuning uchun grammatik qoidalarni nazariy tushuntirishdan ko‘ra, tayyor va sodda nutqiy modellarni turli vaziyatlarda qo‘llash samaraliroqdir.

Masalan, “This is a...” modelini o‘rgatishda pedagog turli predmetlarni ko‘rsatib:

“This is a book.”

“This is a ball.”

“This is a doll.”

kabi gaplarni qo‘llaydi. Keyinchalik bolalar o‘zlari predmet tanlab, shu model asosida gap tuzadilar.

Bunda bolaning nutqiy faolligi bosqichma-bosqich oshiriladi. Dastlab bola pedagogdan keyin takrorlaydi, keyin savolga qisqa javob beradi, undan so‘ng mustaqil ravishda sodda gap tuzadi. Shu tariqa reproduktiv nutqdan nisbatan mustaqil nutqqa o‘tish amalga oshiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda gapirish ko‘nikmasini shakllantirishda emotsional qulaylik ham muhim. Agar bola xato qilganida doimiy ravishda tanqid qilinsa, uning gapirishga bo‘lgan ishonchi pasayishi mumkin. Shuning uchun pedagog xatolarni yumshoq tarzda tuzatishi va bolaning har qanday kommunikativ urinishini qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Bundan tashqari, bolalarning individual xususiyatlari ham hisobga olinadi. Ba’zi bolalar yangi so‘zlarni tez takrorlaydi va faol gapirishga kirishadi, boshqalari esa avval tinglab, kuzatib, keyinchalik nutqiy faoliyatga qo‘shiladi. Shu sababli

barcha bolalardan bir xil tezlikda gapirishni talab qilish metodik jihatdan to‘g‘ri emas.

Chet tilida gapirishga o‘rgatish metodlari va bosqichlari

Maktabgacha ta’limda chet tilida gapirishga o‘rgatish izchil va bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Har bir bosqich bolaning mavjud til tajribasiga tayanadi va keyingi nutqiy faoliyat uchun asos yaratadi.

Birinchi bosqich — nutqiy namunani tinglash va tushunish. Pedagog yangi so‘z yoki iborani tabiiy vaziyatda qo‘llaydi. Bola uning ma’nosini predmet, rasm, harakat yoki vaziyat orqali anglaydi.

Ikkinchi bosqich — taqlid va takrorlash. Bola pedagogning nutqiy namunasini takrorlaydi. Bu bosqich talaffuz, intonatsiya va nutqiy modelni dastlabki shakllantirishga yordam beradi.

Uchinchi bosqich — savol-javob asosida gapirish. Bola o‘rganilgan nutqiy birliklardan foydalanib, pedagogning sodda savollariga javob beradi.

“What is it?”

“It is a dog.”

“What colour is it?”

“It is red.”

Bu bosqichda bola tayyor modelni mustaqil ravishda qo‘llashga o‘rgana boshlaydi.

To‘rtinchi bosqich — juftlik va kichik guruhlarda muloqot. Bolalar bir-biriga sodda savollar beradi va javob qaytaradi. Bu bosqich kommunikativ faoliyatni kuchaytiradi.

Masalan:

“What is your name?”

“My name is Ali.”

“What do you like?”

“I like apples.”

Beshinchi bosqich — kommunikativ vaziyatda nisbatan mustaqil gapirish. Bola o‘rganilgan so‘z va iboralardan foydalanib, rasm, o‘yin yoki hayotiy vaziyat asosida mustaqil fikr bildiradi.

Masalan, bola o‘zining sevimli o‘yinchog‘i haqida:

“This is my doll. It is big. It is nice.”

kabi sodda gaplarni aytishi mumkin.

Gapirishni o‘rgatishda kommunikativ metod, o‘yin metodi, rolli o‘yin, savol-javob, rasm asosida suhbat, dialogik mashqlar va harakatli mashqlar samarali hisoblanadi.

Dialogik nutq maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ayniqsa qulay. Chunki bola uzoq monolog tuzishdan ko‘ra qisqa savol-javoblarda faolroq ishtirok etishi mumkin. Shu bilan birga, sodda monologik nutq ham bosqichma-bosqich shakllantiriladi.

Masalan, “My family” mavzusida dastlab “Who is this?” — “Mother” shaklidagi dialog tashkil etiladi. Keyinchalik bola “This is my mother. She is nice” kabi ikki yoki uchta sodda gapdan iborat kichik bayon yaratishi mumkin.

Maktabgacha ta’limda gapirish ko‘nikmasini rivojlantirishning samarali usullari va vositalari

Maktabgacha ta’limda gapirish ko‘nikmasini rivojlantirish uchun, avvalo, bolaga gapirish uchun ehtiyoj va vaziyat yaratish kerak. Bola shunchaki “gapir” topshirig‘i bilan emas, balki biror maqsadga erishish uchun tildan foydalanishi samaraliroqdir.

O‘yinlar bunday vaziyatni yaratishning eng qulay vositalaridan biridir. “Shop”, “Family”, “Doctor”, “Zoo”, “Birthday” kabi rolli o‘yinlarda bolalar o‘rgangan so‘z va iboralarni turli kommunikativ vaziyatlarda qo‘llaydilar.

Masalan, “Birthday” o‘yinida bolalar:

“Happy birthday!”

“Thank you!”

“Here is a present.”

“I like it.”

kabi sodda iboralardan foydalanishlari mumkin.

Rasm asosida gapirtirish ham samarali usullardan biridir. Pedagog bolalarga tanish mavzudagi rasmni ko‘rsatadi va sodda savollar beradi:

“What is it?”

“Who is this?”

“What colour is it?”

“What is he doing?”

Dastlab bola bir so‘z yoki qisqa ibora bilan javob beradi. Keyinchalik javoblar kengaytirilib, sodda gaplar hosil qilinadi.

Harakatli o‘yinlar gapirishni o‘rgatishda ham muhim ahamiyatga ega. “Simon Says” kabi o‘yinlar orqali buyruqlarni tushunish bilan birga ularni qo‘llash ham rivojlantiriladi.

Qo‘shiq va she’rlar bolaning talaffuzi, ritmi, intonatsiyasi va nutqiy faolligini rivojlantiradi. Biroq qo‘shiq yoki she’r faqat yodlatish vositasi bo‘lib qolmasligi kerak. Undagi so‘z va iboralar keyingi kommunikativ faoliyatda ham qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Juftlikdagi mashqlar ham bolalarni muloqotga jalb etish imkonini beradi. Masalan, bir bola “What is it?” deb so‘raydi, ikkinchi bola “It is a car” deb javob beradi. Keyin ular rollarini almashtiradilar.

Multimedia vositalari orqali ham gapirishga undovchi vaziyatlar yaratish mumkin. Masalan, qisqa video ko‘rsatilgach, pedagog “Who is this?”, “What is he doing?” kabi savollar beradi. Bunda multimedia bolaning nutqiy faoliyatini faollashtiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Gapirish ko‘nikmasini baholashda maktabgacha yoshdagi bolalarga mos mezonlardan foydalanish zarur. Bunda bolaning so‘zlarni tushunishi, savolga javob berishi, sodda gap tuzishi, tanish iboralarni kommunikativ vaziyatda qo‘llashi va muloqotga kirishish faolligi kuzatiladi.

Muhimi, pedagog bolaning grammatik xatolariga haddan tashqari e’tibor qaratib, uning kommunikativ faolligini pasaytirmasligi kerak. Dastlabki bosqichlarda bolaning muloqotga kirishish istagi va fikrini yetkazishga urinishi

muhim natija sifatida qaraladi. Grammatik va fonetik aniqlik esa bosqichma-bosqich takomillashtiriladi.

Maktabgacha ta’limda chet tilida gapirishni o‘rgatish bolaning dastlabki kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning muhim yo‘nalishidir. Gapirish ko‘nikmasi so‘zlarni bilish bilangina emas, balki ularni muayyan vaziyatda mustaqil va maqsadga muvofiq qo‘llay olish bilan belgilanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda gapirishni shakllantirishda o‘yin, muloqot, rasm, harakat, qo‘shiq, rolli vaziyat va savol-javob kabi faol metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Ta’lim jarayonida avval nutqiy namunani tinglash va tushunish, keyin takrorlash, savol-javob, juftlikdagi muloqot va nisbatan mustaqil gapirishga bosqichma-bosqich o‘tish maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, maktabgacha ta’limda chet tilida gapirishni o‘rgatishning asosiy tamoyili “tilni bilishdan — tildan foydalanishga” bosqichma-bosqich o‘tishni ta’minlashdan iborat.

TEST

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilida gapirishni o‘rgatishning asosiy maqsadi nimadan iborat?

A) Bolaga imkon qadar ko‘p grammatik qoidalarni yodlatish

B) Chet tilidagi barcha so‘zlarni yozma shaklda o‘zlashtirish

C) O‘rganilgan til birliklaridan sodda kommunikativ vaziyatlarda foydalana olish qobiliyatini shakllantirish

D) Bolani maktabdagi grammatik mavzularni oldindan o‘zlashtirishga tayyorlash

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda gapirish ko‘nikmasini shakllantirishda qaysi ketma-ketlik metodik jihatdan maqbul?

A) Mustaqil gapirish → grammatik qoida → takrorlash → tinglash

B) Yozish → tarjima → mustaqil gapirish → dialog

C) Tinglash va tushunish → taqlid va takrorlash → savol-javob → muloqot → nisbatan mustaqil gapirish

D) Grammatik tahlil → yodlash → diktant → dialog

3. Nima uchun maktabgacha yoshdagi bolalarga gapirishni o‘rgatishda tayyor nutqiy modellar samarali hisoblanadi?

A) Bola grammatik qoidalarni o‘rganmasdan tilni mukammal egallashi uchun

B) Nutqiy modellar faqat talaffuzni tekshirish uchun xizmat qilgani sababli

C) Bola murakkab grammatik izohlarsiz tayyor namunalarni vaziyatda takrorlash va keyinchalik moslashtirish orqali nutqiy faoliyatga kirishishi uchun

D) Tayyor modellar bolaning mustaqil fikrlashini to‘liq almashtirgani uchun

4. Quyidagi faoliyatlardan qaysi biri bolaning chet tilida real kommunikativ ehtiyojini yaxshiroq yuzaga keltiradi?

A) Yangi so‘zlarni ketma-ket 10 marta takrorlash

B) So‘zlarni daftariga ko‘chirib yozish

C) “Do‘kon” rolli o‘yinida “Apple, please”, “Here you are”, “Thank you” kabi iboralardan vaziyatga muvofiq foydalanish

D) Grammatik qoidani og‘zaki yoddan aytish

5. Maktabgacha yoshdagi bolalarning gapirishidagi xatolarga pedagog qanday munosabatda bo‘lishi maqsadga muvofiq?

A) Har bir xatoni darhol to‘xtatib, bolaning gapirishini davom ettirmaslik

B) Xatolarni umuman tuzatmaslik va nutqning to‘g‘riligiga e’tibor bermaslik

C) Bolaning kommunikativ faolligini saqlagan holda to‘g‘ri nutqiy namunani tabiiy tarzda takrorlash va zarur hollarda yumshoq tuzatish

D) Faqat grammatik jihatdan mukammal javoblarni qabul qilish

Nazorat savollari

1. Chet tilida gapirish ko‘nikmasi tushunchasini izohlang.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda gapirish ko‘nikmasini shakllantirishning qanday psixologik xususiyatlari mavjud?
3. Gapirishga o‘rgatishning asosiy bosqichlarini izohlang.
4. Dialogik va monologik nutqni shakllantirish o‘rtasidagi farq nimada?
5. Maktabgacha yoshdagi bolalarning gapirishini baholashda nimalarga e’tibor berish kerak?

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI O‘QITISH VA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QITISH O‘RTASIDAGI MUHIM FARQLAR

Reja

1. Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limning maqsad va vazifalaridagi farqlar.
2. Bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarining ta’lim jarayoniga ta’siri.
3. Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda metod, shakl va vositalardan foydalanishdagi farqlar.
4. Maktabgacha ta’limdan boshlang‘ich ta’limga o‘tishda uzviylikni ta’minlash.

Tayanch so‘zlar: Maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, yosh xususiyati, o‘yin faoliyati, o‘quv faoliyati, kommunikativ yondashuv, uzviylik.

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limning maqsad va vazifalaridagi farqlar

Maktabgacha ta’lim va boshlang‘ich ta’lim yagona uzluksiz ta’lim tizimining o‘zaro bog‘liq bosqichlari hisoblanadi. Ularning har ikkisi bolaning intellektual, ijtimoiy, axloqiy, jismoniy va kommunikativ rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mazkur ta’lim bosqichlarining maqsadi, mazmuni, tashkil etilish shakli, pedagogik metodlari va bolaning faoliyatiga qo‘yiladigan talablar jihatidan muhim farqlar mavjud.

Maktabgacha ta’limning asosiy xususiyati bolaning maktab ta’limiga bevosita tayyorgarligini ta’minlash bilan birga, uning tabiiy rivojlanishi uchun qulay pedagogik muhit yaratishdan iborat. Bu bosqichda bola bilimlarni faqat tayyor ma’lumot sifatida qabul qilmaydi, balki o‘yin, muloqot, kuzatish, tajriba, ijodiy faoliyat va amaliy harakatlar orqali egallaydi. Shuning uchun maktabgacha ta’limda bolaning qiziqishi, ehtiyoji va individual rivojlanish sur’ati muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich ta’limda esa bolaning faoliyati asta-sekin tizimli o‘quv faoliyatiga yo‘naltiriladi. Bola dars vaqtiga rioya qilish, topshiriqni tinglash, uni mustaqil bajarish, o‘z faoliyatini nazorat qilish va natijani baholash kabi o‘quv harakatlarini egallay boshlaydi. Demak, maktabgacha ta’limda rivojlantirish va

o‘qishga qiziqtirish ustuvor bo‘lsa, boshlang‘ich ta’limda tizimli bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga bo‘lgan talab kuchayadi.

Chet tilini o‘qitish nuqtayi nazaridan ham bu farq yaqqol namoyon bo‘ladi. Maktabgacha yoshdagi bola chet tilini, avvalo, tabiiy muloqot, qo‘shiq, harakatli o‘yin, rasm, predmet, qisqa dialog va takroriy nutqiy vaziyatlar orqali o‘zlashtiradi. Masalan, tarbiyachi ingliz tilida “What is this?” deb so‘rab, bolaning qo‘lidagi o‘yinchoqni ko‘rsatishi va “It is a ball” kabi sodda javob namunasini berishi mumkin. Bu jarayonda asosiy maqsad grammatik qoidani tushuntirish emas, balki bolaning tilni muloqot vositasi sifatida qabul qilishiga sharoit yaratishdir.

Boshlang‘ich sinflarda esa chet tilini o‘rganish jarayoni asta-sekin rejalashtirilgan o‘quv topshiriqlari, lug‘at ustida ishlash, grammatik birliklarni o‘zlashtirish, o‘qish va yozish faoliyatlari bilan boyib boradi. Shunday qilib, maktabgacha bosqichda shakllantirilgan dastlabki kommunikativ tajriba boshlang‘ich ta’limda tizimlashtiriladi va kengaytiriladi.

Bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarining ta’lim jarayoniga ta’siri

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda ularning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish alohida ahamiyatga ega. Bu davrda bolaning diqqati hali uzoq vaqt davomida bir xil faoliyatga yo‘naltirilgan holda saqlanib turmaydi. Shu sababli ta’lim jarayoni qisqa, mazmunan xilma-xil va faoliyat almashinuvi asosida tashkil etilishi samarali hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning idroki ko‘proq konkret va obrazli xarakterga ega. Bola predmetni ko‘rish, ushlash, eshitish, harakat qilish orqali ma’lumotni yaxshiroq qabul qiladi. Shuning uchun chet tilini o‘qitishda rasm, o‘yinchoq, rangli kartochka, harakat, musiqa, qo‘shiq va real predmetlardan foydalanish muhimdir.

Masalan, hayvonlar nomlarini o‘rgatishda tarbiyachi faqat “cat”, “dog”, “rabbit” so‘zlarini aytib, bolalardan takrorlashni talab qilishi bilan cheklanmasligi kerak. Hayvonning rasmini ko‘rsatish, uning ovoziga taqlid qilish, harakatini bajarish yoki “Who is it?” savoli asosida kichik o‘yin tashkil etish orqali so‘zning ma’nosi bola uchun ancha tushunarli bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida esa ixtiyoriy diqqat, mantiqiy tafakkur, xotirani boshqarish va topshiriqni maqsadga muvofiq bajarish imkoniyatlari rivojlanib boradi. Natijada o‘quvchi murakkabroq topshiriqlarni ketma-ket bajarishga, ma’lumotlarni taqqoslashga, umumlashtirishga va mustaqil xulosa chiqarishga ko‘proq tayyor bo‘ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning emotsional holati ham ta’lim samaradorligiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Bola o‘zini erkin va xavfsiz his qilgan muhitda faolroq ishtirok etadi. Shu sababli xato qilgan bolani keskin tanqid qilish yoki boshqa bolalar bilan taqqoslash maqsadga muvofiq emas. Chet tilidagi noto‘g‘ri talaffuz yoki javobni tarbiyachi muloyim tarzda to‘g‘rilashi, to‘g‘ri variantni qayta namuna sifatida berishi mumkin.

Boshlang‘ich sinfda esa o‘quvchining ta’lim natijasiga bo‘lgan mas’uliyati asta-sekin ortadi. U topshiriqni belgilangan vaqtda bajarish, o‘z ishini tekshirish va natijasini tahlil qilishga o‘rgatiladi.

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda metod, shakl va vositalardan foydalanishdagi farqlar

Ta’lim metodlarini tanlashda bolaning yoshi va rivojlanish darajasi asosiy mezonlardan biridir. Maktabgacha ta’limda o‘yin metodi yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi. Chunki o‘yin bola uchun tabiiy faoliyat bo‘lib, u orqali bola yangi bilim va tajribalarni emotsional jihatdan qulay sharoitda egallaydi.

Chet tilini o‘rgatishda didaktik va harakatli o‘yinlardan foydalanish ayniqsa samarali. Masalan, “Find the colour” o‘yinida tarbiyachi ma’lum bir rang nomini aytadi, bolalar esa guruhdagi shu rangga mos predmetni topadilar. “Touch your nose”, “Clap your hands”, “Stand up” kabi harakatli topshiriqlar orqali esa bola til birliklarini bevosita harakat bilan bog‘laydi.

Maktabgacha ta’limda multimedia vositalaridan foydalanish ham bolaning yoshiga mos bo‘lishi lozim. Qisqa animatsiya, qo‘shiq, interaktiv o‘yin, audio material yoki predmetlarning tasvirini namoyish etish bolalarning qiziqishini oshirishi mumkin. Biroq texnologiya bolaning real faoliyatini to‘liq

almashtirmasligi kerak. Multimedia vositasi pedagogik maqsadga xizmat qiluvchi vosita sifatida qo‘llanadi.

Boshlang‘ich sinflarda esa multimedia va raqamli vositalardan foydalanish yanada tizimli shaklga ega bo‘ladi. O‘quvchilar elektron topshiriqlarni bajarish, raqamli resurslardan ma’lumot olish, interaktiv mashqlarni bajarish va ayrim hollarda mustaqil ravishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishga o‘rgatiladi.

Ta’lim shakllarida ham farq mavjud. Maktabgacha ta’limda kichik guruh, juftlik, umumiy guruh va individual faoliyatlar tez-tez almashib turadi. Tarbiyachi bolaning faoliyatini kuzatib, zarur holatda topshiriqni soddalashtirishi yoki murakkablashtirishi mumkin.

Boshlang‘ich sinfda esa darsning tuzilishi nisbatan aniqroq bo‘ladi. Tashkiliy qism, yangi bilimni o‘zlashtirish, mustahkamlash, mustaqil ish va yakuniy baholash kabi bosqichlar tizimli ravishda tashkil etiladi. Shunga qaramay, boshlang‘ich sinflarda ham o‘yin, interaktiv metod va kommunikativ mashqlardan foydalanish bolaning faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Baholash masalasida ham muhim farq mavjud. Maktabgacha ta’limda bolaning rivojlanishi asosan kuzatish, suhbat, faoliyat natijalarini tahlil qilish va individual rivojlanish dinamikasini aniqlash orqali o‘rganiladi. Chet tilida esa bolaning so‘zlarni tushunishi, sodda iboralarni qo‘llashi, savollarga javob berishi va muloqotga kirishishi kuzatiladi.

Boshlang‘ich ta’limda esa baholash ancha tizimli xarakterga ega bo‘lib, o‘quvchining muayyan bilim va ko‘nikmalarni qay darajada egallagani aniqlanadi.

Maktabgacha ta’limdan boshlang‘ich ta’limga o‘tishda uzviylikni ta’minlash

Maktabgacha ta’lim va boshlang‘ich ta’lim o‘rtasidagi farqlar ularning bir-biridan uzilganligini anglatmaydi. Aksincha, samarali ta’lim jarayonida mazkur bosqichlar o‘zaro uzviy bog‘langan bo‘lishi kerak. Maktabgacha ta’lim bolaning keyingi maktab ta’limi uchun zarur bo‘lgan dastlabki tayyorgarligini shakllantiradi.

Chet tilini o‘qitishda ham uzviylik alohida ahamiyatga ega. Maktabgacha ta’limda bola chet tilidagi oddiy so‘z va iboralarni eshitish, tushunish va qo‘llashga

o‘rganadi. U oddiy salomlashish, o‘zini tanishtirish, ranglar, sonlar, oila a’zolari, o‘yinchoqlar, hayvonlar, meva va sabzavotlar kabi kundalik mavzularga oid leksik birliklarni o‘zlashtirishi mumkin. Boshlang‘ich sinfda ushbu bilimlar yangi mazmun va murakkabroq kommunikativ topshiriqlar asosida kengaytiriladi.

Bunda eng muhim talab — maktabgacha yoshdagi bolani boshlang‘ich sinf o‘quvchisi kabi o‘qitishga urinmaslikdir. Ya’ni maktabgacha ta’limda uzoq vaqt davomida yozma topshiriqlar bajarish, murakkab grammatik qoidalarni yodlatish yoki faqat natijaga yo‘naltirilgan mashqlarni ko‘paytirish bolaning yosh xususiyatlariga mos kelmasligi mumkin.

Aksincha, maktabgacha bosqichda bolada chet tiliga ijobiy munosabat, eshitish va tushunish, taqlid qilish, sodda nutqiy birliklarni qo‘llash, muloqotga kirishish va til bilan bog‘liq o‘yinlarda faol qatnashish kabi dastlabki kompetensiyalar shakllantiriladi. Boshlang‘ich ta’lim esa ushbu poydevor asosida til ko‘nikmalarini izchil rivojlantiradi.

Shunday qilib, maktabgacha va boshlang‘ich ta’limning farqi, avvalo, bolaning rivojlanish bosqichi va ta’lim faoliyatining xarakteri bilan belgilanadi. Maktabgacha ta’limda o‘yin, muloqot, tajriba va ijodiy faoliyat ustuvor bo‘lsa, boshlang‘ich ta’limda tizimli o‘quv faoliyati, mustaqil topshiriq bajarish va bilimlarni izchil egallashga bo‘lgan talab ortadi. Shu bilan birga, har ikki bosqichda bolaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish, faoliyatga qiziqtirish va ta’limni amaliy hayot bilan bog‘lash muhimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni o‘qitish boshlang‘ich sinfdagi ta’limning kichik shakli emas, balki o‘ziga xos maqsad, mazmun va metodlarga ega bo‘lgan mustaqil pedagogik jarayondir. Maktabgacha ta’limda bola, avvalo, faoliyat, o‘yin va muloqot orqali rivojlanadi. Boshlang‘ich ta’limda esa ushbu tabiiy rivojlanish negizida tizimli o‘quv faoliyati shakllantiriladi.

Chet tilini o‘qitishda bu farqlar yanada yaqqol ko‘rinadi. Maktabgacha yoshda tinglash, taqlid qilish, harakat, o‘yin, qo‘shiq va sodda muloqotga asoslangan metodlar ustuvor bo‘lsa, boshlang‘ich sinflarda o‘qish, yozish, lug‘at va grammatik birliklarni tizimli o‘zlashtirish, mustaqil topshiriqlarni bajarish kabi faoliyatlar

bosqichma-bosqich kengayadi. Shu sababli pedagog maktabgacha ta’lim metodlarini boshlang‘ich sinf metodlaridan farqlay olishi va ikki bosqich o‘rtasidagi uzviylikni to‘g‘ri ta’minlashi zarur.

TEST

1. Maktabgacha yoshdagi bolaga chet tilini o‘rgatishda qaysi yondashuv yosh xususiyatlariga ko‘proq mos keladi?

A) Grammatik qoidalarni yodlatish va yozma mashqlarni ko‘paytirish

B) Faqat darslikdagi topshiriqlarni ketma-ket bajarish

C) O‘yin, harakat, tinglash va sodda muloqot orqali til birliklarini o‘zlashtirish

D) Murakkab grammatik tushunchalarni nazariy jihatdan tushuntirish

2. Maktabgacha ta’lim va boshlang‘ich ta’lim o‘rtasidagi eng muhim metodik farqlardan biri qaysi?

A) Maktabgacha ta’limda umuman ta’lim berilmaydi

B) Boshlang‘ich ta’limda o‘yinlardan foydalanish taqiqlanadi

C) Maktabgacha ta’limda o‘yin va tabiiy faoliyat yetakchi bo‘lsa, boshlang‘ich ta’limda tizimli o‘quv faoliyati kuchayadi

D) Har ikki bosqichda bir xil metodlardan foydalanish talab etiladi

3. Tarbiyachi bolaga ingliz tilidagi “apple” so‘zini o‘rgatmoqda. Qaysi faoliyat maktabgacha yosh uchun eng maqsadga muvofiq?

A) “Apple” so‘zining grammatik xususiyatlarini tushuntirish

B) So‘zni besh marta yozdirish

C) Olmani ko‘rsatish, nomini aytish, takrorlatish va shu predmet asosida o‘yin tashkil etish

D) So‘zning lug‘aviy ta’rifini yodlatish

4. Maktabgacha ta’limdan boshlang‘ich ta’limga uzviy o‘tish deganda nimani tushunish to‘g‘riroq?

A) Maktabgacha ta’limdagi barcha metodlarni boshlang‘ich sinfga aynan ko‘chirish

B) Bolani maktab dasturini oldindan to‘liq o‘zlashtirishga majbur qilish

C) Maktabgacha bosqichda shakllangan dastlabki ko‘nikmalarni boshlang‘ich ta’limda tizimli ravishda rivojlantirish

D) Maktabgacha ta’limdagi o‘yin faoliyatini butunlay to‘xtatish

5. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda multimedia vositasining eng to‘g‘ri vazifasi qaysi?

A) Tarbiyachining barcha faoliyatini to‘liq almashtirish

B) Bolalarni uzoq vaqt ekran qarshisida ushlab turish

C) Ta’limiy maqsadga xizmat qilib, bolaning qiziqishi, idroki va faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlash

D) Faqat ko‘ngilochar materiallarni namoyish etish

Nazorat savollari

1. Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limning maqsadlarida qanday asosiy farqlar mavjud?
2. Bolalarning yosh va psixologik xususiyatlari ta’lim metodlarini tanlashga qanday ta’sir qiladi?
3. Nima sababdan o‘yin maktabgacha ta’limda muhim metod hisoblanadi?
4. Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda chet tilini o‘rgatish jarayoni qanday farqlanadi?
5. Maktabgacha ta’limda multimedia vositalaridan foydalanishda nimalarga e’tibor berish kerak?
6. Maktabgacha ta’limdan boshlang‘ich ta’limga o‘tishda uzviylikni qanday ta’minlash mumkin?

O‘YIN CHET TILI O‘QITISH JARAYONINI TASHKIL ETISH SHAKLI SIFATIDA

Reja

1. O‘yinning maktabgacha yoshdagi bolalar hayotidagi pedagogik va psixologik ahamiyati.
2. Chet tilini o‘rgatishda o‘yindan foydalanishning metodik imkoniyatlari.
3. Chet tilini o‘rgatishda o‘yinlarni tashkil etish shakllari va bosqichlari.
4. O‘yinlarni tanlash va tashkil etishga qo‘yiladigan metodik talablar.

Tayanch so‘zlar: O‘yin faoliyati, didaktik o‘yin, kommunikativ o‘yin, rolli o‘yin, harakatli o‘yin, til materiali, o‘yin muhiti.

O‘yinning maktabgacha yoshdagi bolalar hayotidagi pedagogik va psixologik ahamiyati

O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyatlaridan biri bo‘lib, uning jismoniy, aqliy, ijtimoiy-emotsional va nutqiy rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Bola o‘yin jarayonida atrof-muhitni anglaydi, turli ijtimoiy rollarni sinab ko‘radi, tengdoshlari bilan muloqot qiladi, muammoli vaziyatlarni hal etishga harakat qiladi va yangi tajribalarni egallaydi. Shu sababli maktabgacha ta’limda o‘yindan foydalanish faqat bolani ko‘ngil ochirish vositasi emas, balki ta’limiy maqsadlarga erishishning samarali pedagogik shakli hisoblanadi.

Chet tilini o‘rgatishda o‘yinning ahamiyati yanada ortadi. Chunki maktabgacha yoshdagi bola chet tilidagi yangi so‘z va iboralarni faqat nazariy tushuntirish orqali emas, balki faol harakat, taqlid, takrorlash, predmetlar bilan ishlash va muloqot jarayonida osonroq o‘zlashtiradi. O‘yin bolaga til materialini tabiiy kommunikativ vaziyatda qo‘llash imkonini beradi.

Masalan, tarbiyachi bolalarga “Colours” mavzusini o‘rgatayotgan bo‘lsa, ranglarning nomlarini shunchaki takrorlatish o‘rniga “Find red!”, “Find blue!” kabi o‘yin topshiriqlaridan foydalanishi mumkin. Bolalar xonadan tegishli rangdagi predmetni topadilar. Bunda bola so‘zni eshitadi, uning ma’nosini tushunadi, predmet bilan bog‘laydi va harakat orqali namoyon etadi.

O‘yin jarayonida bolaning emotsional faolligi ham yuqori bo‘ladi. Bola xato qilishdan qo‘rqmaydi, chunki uning asosiy e’tibori topshiriqni bajarish va o‘yinda ishtirok etishga qaratiladi. Bu esa chet tilida gapirishga bo‘lgan psixologik to‘siqlarni kamaytiradi.

O‘yin bolaning tabiiy ehtiyojlari bilan ta’lim maqsadlarini birlashtiradi. Natijada ta’lim jarayoni bolaga majburiy faoliyat sifatida emas, balki qiziqarli va mazmunli faoliyat sifatida namoyon bo‘ladi.

Chet tilini o‘rgatishda o‘yindan foydalanishning metodik imkoniyatlari

Chet tilini o‘rgatishda o‘yin bir vaqtning o‘zida bir necha metodik vazifani bajarishi mumkin. Birinchidan, o‘yin yangi til materialini kiritish vositasi sifatida qo‘llanadi. Ikkinchidan, avval o‘rganilgan so‘z va iboralarni mustahkamlashga yordam beradi. Uchinchidan, bolalarni real kommunikativ vaziyatlarga yaqinlashtiradi. To‘rtinchidan, bolaning tinglash, tushunish, talaffuz qilish va gapirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘yinlarni mazmuniga ko‘ra turli shakllarda tashkil etish mumkin. Didaktik o‘yinlar muayyan ta’limiy maqsadga yo‘naltiriladi. Masalan, “What is missing?” o‘yinida tarbiyachi bir nechta o‘yinchoqlarni ko‘rsatadi, keyin ulardan birini olib qo‘yadi. Bolalar qaysi o‘yinchoq yo‘qligini aniqlab, uning nomini chet tilida aytadilar.

Harakatli o‘yinlar esa til materialini jismoniy harakat bilan bog‘lash imkonini beradi. Masalan, “Jump”, “Run”, “Sit down”, “Stand up”, “Clap your hands” kabi buyruqlar asosida tashkil etilgan o‘yinlarda bola so‘zning ma’nosini harakat orqali anglaydi. Bunday o‘yinlar ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiiy harakatga bo‘lgan ehtiyojiga mos keladi.

Rolli o‘yinlar bolalarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, “At the shop” o‘yinida bir bola sotuvchi, boshqalari xaridor rolini bajaradi. Bolalar “Hello”, “I want an apple”, “Here you are”, “Thank you” kabi sodda iboralardan foydalanadilar. Bu jarayonda bola tayyor til birliklarini real vaziyatga o‘xshash sharoitda qo‘llaydi.

Kommunikativ o‘yinlarda esa asosiy e’tibor til materialidan foydalanish orqali muloqotga kirishishga qaratiladi. Bunday o‘yinlarda bolalar bir-biriga savol berishi, javob qaytarishi, predmetni tasvirlashi yoki kerakli ma’lumotni topishi mumkin.

Shu jihatdan o‘yin chet tilini o‘rgatishda nafaqat metod, balki ta’lim jarayonini tashkil etishning samarali shakli sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Chet tilini o‘rgatishda o‘yinlarni tashkil etish shakllari va bosqichlari

O‘yinni samarali tashkil etish uchun tarbiyachi uning maqsadi, mazmuni, ishtirokchilar soni, davomiyligi va kerakli vositalarini oldindan belgilashi lozim. O‘yin shunchaki bolalarni band qilish uchun emas, balki aniq ta’limiy vazifani hal qilish uchun tanlanadi.

O‘yinni tashkil etish odatda bir necha bosqichdan iborat bo‘ladi. Dastlab tarbiyachi o‘yinning maqsadini belgilaydi va bolalarni o‘yin vaziyatiga jalb qiladi. Keyin o‘yin qoidalarini sodda va tushunarli tarzda tushuntiradi. Zarur bo‘lsa, tarbiyachi o‘yin jarayonini o‘zi namoyish etadi. Shundan so‘ng bolalar o‘yinda mustaqil ishtirok etadilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘yin qoidalari juda murakkab bo‘lmasligi kerak. Agar qoida uzoq tushuntirilsa yoki bir vaqtning o‘zida bir nechta talab berilsa, bolaning diqqati o‘yin mazmunidan chalg‘ishi mumkin. Shu sababli qoidalar qisqa, aniq va amaliy namoyish bilan tushuntirilgani ma’qul.

O‘yinlarni individual, juftlik, kichik guruh va umumiy guruh shaklida tashkil etish mumkin. Individual o‘yinda bola topshiriqni mustaqil bajaradi. Juftlikdagi o‘yinda ikki bola o‘zaro muloqot qiladi. Kichik guruhdagi o‘yinlar hamkorlik va o‘zaro muloqotni rivojlantiradi. Umumiy guruhdagi o‘yinlarda esa barcha bolalar bir vaqtning o‘zida faol ishtirok etishi mumkin.

Masalan, “Guess the animal” o‘yinida bir bola hayvonni harakat orqali tasvirlaydi, boshqa bolalar esa uning nomini chet tilida topadilar. “Is it a cat?” — “Yes, it is” kabi sodda muloqot shakllari ham o‘yinga kiritilishi mumkin.

O‘yinning davomiyligi ham bolaning yoshiga mos bo‘lishi kerak. Uzoq davom etadigan bir xil o‘yin bolalarni charchatishi mumkin. Shuning uchun o‘yin

faoliyatini boshqa faoliyatlar — qo‘shiq, rasm, harakat, suhbat yoki amaliy topshiriqlar bilan almashtirib turish maqsadga muvofiq.

O‘yinlarni tanlash va tashkil etishga qo‘yiladigan metodik talablar

Chet tilini o‘rgatishda o‘yinni tanlashda birinchi navbatda uning ta’limiy maqsadga muvofiqligiga e’tibor beriladi. O‘yin qiziqarli bo‘lishi bilan birga, bolaning muayyan til ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qilishi kerak.

Ikkinchi muhim talab — o‘yinning bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga mosligidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘yinlar sodda, harakatchan, ko‘rgazmali va emotsional jihatdan qiziqarli bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Uchinchi talab — til materialining bolaning rivojlanish darajasiga mosligi. O‘yinda juda ko‘p yangi so‘z yoki murakkab grammatik tuzilmalarni bir vaqtning o‘zida berish samarali emas. Dastlab bolaga tanish yoki qisman tanish til birliklari asosida o‘yin tashkil etilib, keyinchalik yangi material bosqichma-bosqich kiritiladi.

To‘rtinchi talab — barcha bolalarning faol ishtirokini ta’minlash. Ayrim o‘yinlarda faqat faol bolalar qatnashib, boshqa bolalar kuzatuvchi bo‘lib qolishi mumkin. Tarbiyachi o‘yinni shunday tashkil qilishi kerakki, har bir bola navbat bilan yoki birgalikda til materialidan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lsin.

Beshinchi talab — o‘yinda bolaning xatosiga pedagogik jihatdan to‘g‘ri munosabatda bo‘lishdir. Maktabgacha yoshdagi bolaga har bir xatosi uchun tanbeh berish uning chet tilida gapirishga bo‘lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Tarbiyachi to‘g‘ri variantni tabiiy ravishda qayta aytib, bolaga namuna ko‘rsatishi maqsadga muvofiq.

Shuningdek, o‘yinda foydalaniladigan rasmlar, o‘yinchoqlar, kartochkalar, audio va multimedia vositalari ham bolaning yoshiga mos, xavfsiz va pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. Texnologik vosita o‘yinning maqsadini kuchaytirishi, lekin bolaning faol ishtirokini almashtirmasligi lozim.

Demak, o‘yin chet tilini o‘qitishda bolaning tabiiy faoliyatini ta’limiy maqsad bilan uyg‘unlashtiradigan samarali tashkil etish shaklidir. To‘g‘ri tanlangan va metodik jihatdan puxta tashkil etilgan o‘yin orqali bola yangi so‘zlarni o‘zlashtiradi,

ularni nutqda qo‘llaydi, tinglash va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda chet tilida muloqot qilishga ijobiy munosabat hosil qiladi.

Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘rgatish jarayonini o‘yin asosida tashkil etish bolaning yosh xususiyatlariga eng yaqin pedagogik yondashuvlardan biridir. O‘yin orqali til materiali bolaning faol harakati, hissiyoti va muloqoti bilan bog‘lanadi. Natijada chet tilini o‘rganish jarayoni tabiiy, qiziqarli va kommunikativ xarakter kasb etadi.

O‘yinning samaradorligi uning shunchaki qiziqarli bo‘lishi bilan emas, balki aniq pedagogik va kommunikativ maqsadga yo‘naltirilganligi, bolaning yoshiga mosligi, barcha ishtirokchilarni faol jalb qilishi va til materialini amaliy qo‘llash imkonini berishi bilan belgilanadi.

TESTLAR

1. Chet tilini maktabgacha yoshdagi bolalarga o‘rgatishda o‘yinning asosiy metodik afzalligi nimada?

A) Bolani uzoq vaqt davomida bir xil topshiriq bilan band qilishida

B) Grammatik qoidalarni tez yodlatishida

C) Til materialini tabiiy harakat va muloqot vaziyatida qo‘llash imkonini berishida

D) Tarbiyachining tushuntirishlarini kamaytirishida

2. Tarbiyachi “Stand up”, “Sit down”, “Clap your hands” buyruqlaridan foydalanib o‘yin tashkil etdi. Ushbu o‘yinning asosiy xususiyati nimada?

A) Yozma nutqni shakllantirishga yo‘naltirilgan

B) Til birligini harakat bilan bog‘lab o‘zlashtirishga imkon beradi

C) Murakkab grammatik qoidalarni mustahkamlaydi

D) Bolalarni mustaqil o‘qishga tayyorlaydi

3. Rolli o‘yinlardan foydalanishning asosiy maqsadi qaysi javobda to‘g‘ri berilgan?

A) Bolalarga ko‘proq yangi so‘zlarni yodlatish

B) Har bir bolani alohida nazorat qilish

C) Bolaga til birliklarini shartli kommunikativ vaziyatda qo‘llash imkonini yaratish

D) Dars vaqtini ko‘ngilochar faoliyat bilan to‘ldirish

4. Chet tili o‘yinini tanlashda tarbiyachi uchun qaysi mezon eng muhim?

A) O‘yinning imkon qadar uzoq davom etishi

B) O‘yinda ko‘plab yangi so‘zlardan foydalanish

C) O‘yinning aniq ta’limiy maqsadga va bolalarning yosh xususiyatlariga mosligi

D) O‘yinning faqat multimedia vositalari orqali tashkil etilishi

5. O‘yin vaqtida bola chet tilidagi so‘zni noto‘g‘ri talaffuz qildi. Tarbiyachining eng maqbul harakati qaysi?

A) Bolani o‘yin davomida to‘xtatib, xatosini batafsil tushuntirish

B) Xatoni e’tiborsiz qoldirib, boshqa bolaga navbat berish

C) Bolaga tanbeh berib, so‘zni qayta-qayta yodlatish

D) To‘g‘ri talaffuzni tabiiy tarzda namuna sifatida qa

Nazorat savollari

1. O‘yinning maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishidagi pedagogik va psixologik ahamiyati nimadan iborat?
2. Chet tilini o‘rgatishda o‘yin qanday metodik vazifalarni bajaradi?
3. Didaktik, harakatli va rolli o‘yinlarning o‘ziga xos xususiyatlarini izohlang.
4. Chet tili o‘yinini tashkil etishning asosiy bosqichlari qanday?
5. O‘yinlarni tanlashda bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olish nima uchun muhim?
6. Chet tilini o‘rgatishda o‘yinning samaradorligini oshirish uchun qanday metodik talablarga rioya qilish kerak?

VAZIYATLI-ROLLI O‘YINLAR MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILI O‘QITISH VOSITASI SIFATIDA

Reja

1. Vaziyatli-rolli o‘yinlarning mohiyati va maktabgacha ta’limdagi ahamiyati.
2. Chet tilini o‘qitishda vaziyatli-rolli o‘yinlarning pedagogik va metodik imkoniyatlari.
3. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan vaziyatli-rolli o‘yinlarni tashkil etish bosqichlari.
4. Vaziyatli-rolli o‘yinlarni tanlash va samarali tashkil etishga qo‘yiladigan talablar.

Tayanch so‘zlar: Vaziyatli-rolli o‘yin, rolli muloqot, kommunikativ vaziyat, nutqiy namuna, dialogik nutq, o‘yin muhiti, kommunikativ kompetensiya.

Vaziyatli-rolli o‘yinlarning mohiyati va maktabgacha ta’limdagi ahamiyati

Vaziyatli-rolli o‘yin maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiiy o‘yin faoliyatini ta’limiy maqsad bilan uyg‘unlashtiruvchi samarali pedagogik vositalardan biridir. Bunday o‘yinda bola muayyan ijtimoiy yoki kundalik vaziyatni shartli ravishda tasvirlaydi va unga mos rolni bajaradi. Bola o‘z roliga muvofiq harakat qiladi, boshqa ishtirokchilar bilan muloqotga kirishadi hamda o‘yin mazmuniga mos nutqiy birliklardan foydalanadi.

Vaziyatli-rolli o‘yinning asosiy xususiyati shundaki, unda bola tayyor bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki vaziyatning faol ishtirokchisi sifatida qatnashadi. Masalan, “Do‘kon” o‘yinida bir bola sotuvchi, boshqa bola xaridor bo‘lishi mumkin. Chet tilida tashkil etilganda ular “Hello!”, “Can I have an apple?”, “Here you are”, “Thank you” kabi sodda iboralarni qo‘llaydilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bunday o‘yinlar ayniqsa muhim, chunki ular real hayotdagi vaziyatlarni o‘zlariga tanish o‘yin shaklida qayta yaratish imkonini beradi. Bola do‘konga borish, shifokor ko‘rigidan o‘tish, mehmon kutish,

sayohatga chiqish, restoranda ovqat buyurtma qilish kabi kundalik vaziyatlarni o‘yin orqali ifodalashi mumkin.

Vaziyatli-rolli o‘yin bolaning nafaqat nutqiy, balki ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Bola boshqa kishining rolini bajarish orqali turli nuqtayi nazarlarni tushunishga, navbat kutishga, suhbatdoshini tinglashga va muloqot jarayonida o‘z fikrini ifodalashga o‘rganadi.

Chet tilini o‘rganishda esa bunday faoliyat tilni alohida so‘zlar yig‘indisi sifatida emas, balki muloqot vositasi sifatida qabul qilishga yordam beradi. Bola yangi so‘zni yodlabgina qolmay, uni muayyan vaziyatda nima uchun va qanday qo‘llash kerakligini amaliy ravishda anglaydi.

Chet tilini o‘qitishda vaziyatli-rolli o‘yinlarning pedagogik va metodik imkoniyatlari

Vaziyatli-rolli o‘yinlarning asosiy metodik imkoniyati — bolaga chet tilidagi nutqiy birliklarni tabiiy kommunikativ vaziyatda qo‘llash imkonini yaratishdir. Oddiy takrorlash mashqida bola so‘zni tarbiyachidan keyin aytishi mumkin, ammo vaziyatli-rolli o‘yinda u ushbu so‘zni maqsadli ravishda muloqotda ishlatadi.

Masalan, “At the doctor” o‘yinida “doctor”, “patient”, “medicine”, “head”, “hand” kabi so‘zlar bilan birga “What is the problem?”, “My head hurts”, “Open your mouth” kabi sodda nutqiy birliklardan foydalanish mumkin. Bunda til materiali ma’lum vaziyat bilan bog‘lanadi.

Vaziyatli-rolli o‘yinlar dialogik nutqni rivojlantirish uchun ham samarali hisoblanadi. Bola savol berish, javob qaytarish, murojaat qilish, iltimos bildirish, minnatdorchilik bildirish kabi kommunikativ harakatlarni bajaradi.

Bunday o‘yinlar bolalarning lug‘at boyligini faollashtirishga ham yordam beradi. Masalan, “At the café” o‘yinida ovqat va ichimliklar nomlari o‘rganiladi. “I want juice”, “I want an apple” kabi sodda gaplar orqali bola avval o‘rgangan so‘zlarini faol nutqqa olib kiradi.

Vaziyatli-rolli o‘yinlarda tayyor nutqiy namunalar muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bola hali murakkab gaplarni mustaqil tuzishga tayyor bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli tarbiyachi dastlab qisqa va tushunarli nutqiy

modellarni beradi. Keyinchalik bola ushbu modellarni vaziyatga mos ravishda mustaqil qo‘llay boshlaydi.

Masalan:

— Hello!

— Hello!

— What do you want?

— I want a banana.

— Here you are.

— Thank you.

Bunday dialogni dastlab tarbiyachi va bola bajarishi, keyin esa ikki yoki uch nafar bola o‘rtasida tashkil etilishi mumkin.

Vaziyatli-rolli o‘yinlarning yana bir muhim jihati — bolaning kommunikativ faolligini oshirishidir. Bola o‘z rolini bajarish uchun til vositalaridan foydalanishga ehtiyoj sezadi. Shu sababli chet tilida gapirish sun’iy topshiriq emas, balki o‘yin vaziyatining zarur qismiga aylanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan vaziyatli-rolli o‘yinlarni tashkil etish bosqichlari

Vaziyatli-rolli o‘yinni tashkil etish pedagogdan puxta tayyorgarlikni talab qiladi. Avvalo, o‘yinning ta’limiy va kommunikativ maqsadi aniqlanadi. Masalan, “Do‘kon” o‘yinining maqsadi meva va sabzavot nomlarini mustahkamlash hamda “I want...” nutqiy namunasidan foydalanishga o‘rgatish bo‘lishi mumkin.

Keyingi bosqichda o‘yin vaziyati va rollar belgilanadi. Vaziyat maktabgacha yoshdagi bolalarga tanish bo‘lishi kerak. “Do‘kon”, “Shifokor huzurida”, “Mehmon kutamiz”, “Sayohat”, “Kafeda”, “Aeroportda”, “Hayvonot bog‘ida” kabi vaziyatlar bunga misol bo‘la oladi.

Shundan keyin kerakli til materiali tanlanadi. Bunda bir o‘yin davomida haddan tashqari ko‘p yangi so‘z va grammatik birliklarni berish maqsadga muvofiq emas. Til materiali bolaning yoshiga va oldingi bilimlariga mos ravishda tanlanadi.

Uchinchi bosqichda tarbiyachi o‘yin jarayonini namuna sifatida ko‘rsatadi. Masalan, “At the shop” o‘yinida tarbiyachi bir bola bilan xaridor va sotuvchi

dialogini namoyish etadi. Bolalar vaziyatni ko‘rib, rollar qanday bajarilishini tushunib oladilar.

Keyin bolalar rollarga taqsimlanadi. Rollarni taqsimlashda bolaning qiziqishi va individual xususiyatlarini hisobga olish maqsadga muvofiq. Bir bola faol gapirishni xohlasa, unga kommunikativ jihatdan faolroq rol berish mumkin. Biroq barcha bolalarga turli rollarni bajarish imkoniyati berilishi kerak.

O‘yin davomida tarbiyachi jarayonni boshqaradi, zarur hollarda nutqiy namuna beradi va bolalarga yordam ko‘rsatadi. Biroq tarbiyachi o‘yinni to‘liq o‘z nazoratiga olib, bolalar o‘rniga gapirmasligi kerak. Asosiy kommunikativ faoliyat bolalarning o‘zlari tomonidan amalga oshirilishi lozim.

O‘yinning yakuniy bosqichida tarbiyachi bolalarning faoliyatini ijobiy baholaydi, yangi so‘z va iboralarni takrorlaydi hamda qisqa umumlashtirish olib boradi.

Vaziyatli-rolli o‘yinlarni tanlash va samarali tashkil etishga qo‘yiladigan talablar

Vaziyatli-rolli o‘yinlarni tashkil etishda, avvalo, uning mazmuni bolaning hayotiy tajribasiga yaqin bo‘lishi kerak. Bola o‘ziga tanish vaziyatda o‘zini erkinroq his qiladi va nutqiy faoliyatga osonroq kirishadi.

Ikkinchi muhim talab — o‘yinning aniq kommunikativ maqsadga ega bo‘lishidir. O‘yin shunchaki rollarni ijro etishdan iborat bo‘lmasligi kerak. Unda bolalar ma’lum nutqiy birliklardan foydalanishi, savol berishi, javob qaytarishi yoki muayyan kommunikativ vazifani bajarishi kerak.

Uchinchi talab — nutqiy materialning soddaligi va tushunarliligidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarga uzun va murakkab dialoglarni yodlatish o‘rniga qisqa, takrorlanuvchi va vaziyatga mos iboralardan foydalanish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi talab — barcha bolalarning faol ishtirokini ta’minlash. Agar o‘yinda faqat ikki bola faol gapirib, qolganlari tomoshabin bo‘lib qolsa, uning ta’limiy samarasi pasayadi. Shu sababli rollarni almashtirib borish va har bir bolaga muloqot qilish imkonini yaratish zarur.

Beshinchi talab — o‘yin muhitini yaratishdir. Real predmetlar, o‘yinchoqlar, rasmlar, niqoblar, kiyim elementlari, kartochkalar va boshqa ko‘rgazmali vositalar o‘yin vaziyatini bolalar uchun yanada tushunarli qiladi. Masalan, “Do‘kon” o‘yinida haqiqiy yoki o‘yinchoq meva va sabzavotlar, savatchalar va pul maketlaridan foydalanish mumkin.

Oltinchi talab — bolaning xatosiga to‘g‘ri pedagogik munosabatda bo‘lish. Vaziyatli-rolli o‘yinning asosiy maqsadi mukammal grammatik nutqni talab qilish emas, balki bolaning chet tilida muloqotga kirishishini ta’minlashdir. Shuning uchun tarbiyachi bolaning xatosini keskin tanqid qilmasdan, to‘g‘ri variantni nutqiy namuna sifatida takrorlashi mumkin.

Shuningdek, vaziyatli-rolli o‘yinlarni muntazam ravishda murakkablashtirib borish mumkin. Dastlab bola tayyor iboralarni takrorlaydi, keyinchalik esa ularni vaziyatga mos ravishda mustaqil tanlay boshlaydi. Shu tariqa oddiy reproduktiv faoliyat asta-sekin ijodiy va kommunikativ faoliyatga aylanadi.

Vaziyatli-rolli o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda samarali pedagogik va metodik vosita hisoblanadi. Ular bolaning tabiiy o‘yin faoliyatini chet tilidagi kommunikativ faoliyat bilan birlashtiradi. Bola o‘ziga berilgan rol orqali yangi so‘z va iboralarni ma’lum vaziyatda qo‘llash, suhbatdoshini tinglash, savol berish va javob qaytarish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Vaziyatli-rolli o‘yinlarning samaradorligi o‘yinning qiziqarliligidan ko‘ra, uning aniq ta’limiy maqsadga yo‘naltirilganligi, bolaning yosh xususiyatlariga mosligi, kommunikativ vaziyatning tabiiyligi va barcha bolalarning faol ishtiroki bilan belgilanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan rolli o‘yinlar bolalarda chet tiliga qiziqish uyg‘otib, dastlabki kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga zamin yaratadi.

Vaziyatli-rolli o‘yinlarni samarali tashkil etishda bolaga beriladigan nutqiy yordamni bosqichma-bosqich kamaytirish muhim ahamiyatga ega. O‘yinning dastlabki bosqichida tarbiyachi bolalarga kerakli so‘z va iboralarni tayyor namuna sifatida beradi. Masalan, “Do‘kon” o‘yinida *“Can I have an apple?”, “Here you are”, “Thank you”* kabi iboralar avval pedagog tomonidan namoyish etiladi. Keyin bolalar ushbu iboralarni rollarga bo‘linib takrorlaydilar.

Keyingi bosqichda bolalarga vaziyat va rollar saqlangan holda nutqiy tanlov imkoniyati beriladi. Masalan, xaridor qaysi mahsulotni sotib olishni o‘zi tanlaydi, sotuvchi esa mahsulotni nomlaydi. Bu jarayonda bola tayyor dialogni yoddan aytish bilan cheklanmay, o‘rganilgan til birliklarini vaziyatga moslashtirishga harakat qiladi.

O‘yinning yuqori bosqichida esa bolalarga qisman erkin kommunikativ vaziyat yaratiladi. Tarbiyachi faqat umumiy vaziyatni belgilaydi, bolalar esa undan kelib chiqib muloqotni mustaqil davom ettiradilar. Masalan, “Mehmon kutish”, “Shifokor qabulida”, “Sayohatga tayyorgarlik” kabi vaziyatlarda bolalar avval o‘rgangan so‘z va iboralarni yangi holatlarda qo‘llashlari mumkin.

Bunday bosqichlilik bolaning oddiy taqlid qilishdan mustaqil nutqiy faoliyatga, tayyor iboralarni takrorlashdan esa ijodiy muloqotga o‘tishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, tarbiyachi o‘yindan so‘ng bolalarning qaysi so‘z va iboralarni faol qo‘llaganini, qaysi vaziyatlarda yordamga ehtiyoj sezganini kuzatib, keyingi o‘yin mazmunini shunga moslashtirishi mumkin.

TEST

1. Vaziyatli-rolli o‘yinning chet tilini o‘qitishdagi asosiy xususiyati nimada?

A) Bolalarga ko‘plab so‘zlarni yodlatishida

B) Grammatik qoidalarni batafsil tushuntirishida

C) Til birliklarini muayyan kommunikativ vaziyatda qo‘llash imkonini yaratishida

D) Bolalarning faqat harakatli faoliyatini tashkil etishida

2. “At the shop” rolli o‘yinida bolaning “I want an apple” iborasini qo‘llashi, avvalo, nimani rivojlantirishga xizmat qiladi?

A) Yozuv malakasini

B) Grammatik terminlarni bilishini

C) Til birligini kommunikativ maqsadda qo‘llash ko‘nikmasini

D) Faqat passiv lug‘atini

3. Vaziyatli-rolli o‘yinni boshlashdan oldin tarbiyachining nutqiy namunani ko‘rsatishi nima uchun kerak?

A) Bolalar o‘yinni kuzatibgina turishi uchun

B) Bolalar vaziyat, rol va foydalaniladigan nutqiy birliklarni tushunib olishi uchun

C) O‘yinni tarbiyachining o‘zi bajarishi uchun

D) Yangi grammatik qoidalarni yozdirish uchun

4. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun rolli o‘yinda qaysi yondashuv metodik jihatdan maqsadga muvofiq?

A) Murakkab va uzun dialoglarni yodlatish

B) Har bir grammatik xatoni darhol to‘xtatib tuzatish

C) Qisqa, takrorlanuvchi va vaziyatga mos nutqiy namunalar orqali muloqotni tashkil etish

D) Bolalardan mustaqil ravishda murakkab gaplar tuzishni talab qilish

5. “Shifokor huzurida” o‘yinida bolalar shifokor va bemor rollarini bajarishmoqda. O‘yinning kommunikativ samaradorligini oshirish uchun qaysi holat eng maqbul?

A) Faqat tarbiyachi savol berib, bolalar bir so‘z bilan javob berishi

B) Bir bola butun o‘yin davomida faqat bitta rolni bajarishi

C) Bolalar rollarni almashib, sodda savol-javob va nutqiy iboralarni vaziyatga mos qo‘llashi

D) O‘yinda faqat yangi so‘zlarni alohida-alohida takrorlash

Nazorat savollari

1. Vaziyatli-rolli o‘yin tushunchasining mohiyati nimadan iborat?
2. Vaziyatli-rolli o‘yinlar chet tilida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga qanday yordam beradi?
3. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qanday kommunikativ vaziyatlardan foydalanish mumkin?
4. Vaziyatli-rolli o‘yinni tashkil etishning asosiy bosqichlarini izohlang.
5. Rolli o‘yinlarda nutqiy namunaning qanday ahamiyati bor?

MTTDA INGLIZ TILINI IJODIY O‘RGANISH

Reja

1. Maktabgacha ta’limda ingliz tilini ijodiy o‘rganishning mohiyati.
2. Ingliz tilini o‘rganishda ijodiy faoliyatlarning pedagogik imkoniyatlari.
3. Bolalarning ijodiy faoliyati orqali ingliz tilini o‘rgatish usullari.
4. MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganishni tashkil etishga qo‘yiladigan talablar.

Tayanch so‘zlar: Ijodiy o‘rganish, ijodiy faoliyat, kommunikativ faoliyat, tasavvur, nutqiy ijodkorlik, o‘yin, ingliz tili muhiti.

Maktabgacha ta’limda ingliz tilini ijodiy o‘rganishning mohiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o‘rgatish jarayonida bolaning tabiiy qiziqishi, tasavvuri va ijodiy imkoniyatlaridan foydalanish muhim metodik yo‘nalishlardan biridir. Ijodiy o‘rganish bolaning tayyor bilimni shunchaki takrorlashi emas, balki o‘rgangan til birliklari asosida yangi obraz, fikr, harakat yoki nutqiy vaziyat yaratishini nazarda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bola atrof-muhitni ko‘proq o‘yin, tasvir, harakat, musiqa, hikoya va amaliy faoliyat orqali anglaydi. Shu sababli ingliz tilini o‘rgatishda faqat so‘zlarni yodlatish bilan cheklanib qolish bolaning tabiiy bilish faoliyatini to‘liq namoyon etish imkonini bermaydi. Ingliz tilini rasm chizish, qo‘shiq aytish, sahnalashtirish, rolli o‘yin, hikoya tuzish, harakatli o‘yin va turli ijodiy topshiriqlar bilan birlashtirish bolada tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Ijodiy o‘rganish jarayonida bola o‘zi bilgan inglizcha so‘z va iboralarni yangi vaziyatda qo‘llashga harakat qiladi. Masalan, “Animals” mavzusini o‘rganishda bolalarga hayvonlarning nomlarini yodlatish bilan cheklanmasdan, “My favourite animal” mavzusida rasm chizish va rasm asosida bir necha sodda inglizcha iboralarni aytish taklif qilinishi mumkin.

Bunda bolaning ingliz tilidagi nutqi uning ijodiy faoliyati bilan bog‘lanadi. Bola “This is a cat”, “It is black”, “I like cats” kabi sodda gaplardan foydalanishi

mumkin. U hali murakkab nutq tuza olmasa ham, mavjud til vositalari orqali o‘z fikrini ifodalashga harakat qiladi.

Ijodiy o‘rganishning yana bir muhim xususiyati — bolaning mustaqilligini qo‘llab-quvvatlashdir. Tarbiyachi bolaning har bir javobini oldindan belgilab qo‘ymasligi, balki unga tanlash, tasavvur qilish va o‘z variantini yaratish imkonini berishi kerak.

Ingliz tilini o‘rganishda ijodiy faoliyatlarning pedagogik imkoniyatlari

Ijodiy faoliyatlar ingliz tilini o‘rganishni bolalar uchun tabiiy va qiziqarli jarayonga aylantirish imkonini beradi. Rasm chizish, musiqa, qo‘shiq, raqs, hikoya, sahnalashtirish va konstruktorlik faoliyatlari ingliz tili bilan bog‘langanda bola bir vaqtning o‘zida bir nechta faoliyat turida ishtirok etadi.

Rasm chizish orqali ingliz tilini o‘rganishda bolalar o‘rgangan so‘zlarini tasvir bilan bog‘laydilar. Masalan, “My family” mavzusida bola oila a’zolarining rasmini chizadi va “This is my mother”, “This is my father” kabi sodda iboralarni qo‘llaydi. Bu usul so‘zning faqat eshitish orqali emas, balki obraz va shaxsiy tajriba orqali o‘zlashtirilishiga yordam beradi.

Qo‘shiq va musiqa ham ingliz tilini ijodiy o‘rganish uchun samarali vositadir. Qo‘shiqdagi so‘z va iboralar ritm, ohang va harakat bilan birga takrorlanadi. Masalan, salomlashish, tana a’zolari, ranglar yoki hayvonlarga oid qo‘shiqlar orqali bolalar yangi so‘zlarni tabiiy ravishda takrorlaydilar.

Sahnalashtirish faoliyati ham ingliz tilini ijodiy o‘rganishga xizmat qiladi. Ertak yoki qisqa hikoyadagi qahramonlarni ijro etish jarayonida bolalar o‘z rollariga mos inglizcha so‘z va iboralarni qo‘llaydilar. Masalan, “The Three Little Pigs” kabi sodda syujet asosida bolalar qahramonlar rolini bajarishi va qisqa nutqiy birliklardan foydalanishi mumkin.

Hikoya yaratish esa bolaning tasavvuri va nutqiy ijodkorligini rivojlantiradi. Tarbiyachi bolalarga bir nechta rasm ko‘rsatib, ular asosida sodda inglizcha hikoya tuzishni taklif qilishi mumkin. Dastlab tarbiyachi nutqiy namunani beradi, keyinchalik bolalar mavjud so‘zlardan foydalanib o‘z variantlarini yaratadilar.

Ijodiy topshiriqlar orqali bolalarda ingliz tilidagi so‘zlarni yangi vaziyatlarda qo‘llash qobiliyati shakllanadi. Masalan, “Create your own monster” topshirig‘ida bola o‘zining hayoliy qahramonini yaratadi, unga rang, tana a’zolari va boshqa belgilarni beradi. Keyin “It is green”, “It has three eyes” kabi sodda gaplar yordamida qahramonini tasvirlaydi.

Bu jarayonda ingliz tili maqsad emas, balki bolaning o‘z ijodiy fikrini ifodalash vositasiga aylanadi.

Bolalarning ijodiy faoliyati orqali ingliz tilini o‘rgatish usullari

MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rgatishda bir nechta samarali usullardan foydalanish mumkin. Ulardan biri rasm asosida nutqiy faoliyatni tashkil etishdir. Bunda tarbiyachi ma’lum mavzuga oid rasmni namoyish qiladi va bolalarga undagi predmetlar haqida savollar beradi. Masalan, “What is it?”, “What colour is it?”, “Where is the cat?” kabi savollar bolalarni inglizcha javob berishga undaydi.

Ikkinchi usul — ijodiy rolli o‘yinlar. Bunda bolalar o‘zlariga berilgan rollarni nafaqat tayyor dialog asosida, balki o‘z tasavvurlaridan foydalanib ijro etadilar. Masalan, “A trip to space” o‘yinida bolalar kosmonavt, robot yoki sayyora tadqiqotchisi rolini bajarishi mumkin. Ular o‘rgangan inglizcha so‘z va iboralardan foydalanib, vaziyatni mustaqil rivojlantirishga harakat qiladilar.

Uchinchi usul — ijodiy hikoya tuzish. Tarbiyachi hikoyaning boshlanishini aytadi, bolalar esa uning davomini o‘z tasavvurlariga ko‘ra davom ettiradilar. Masalan: “One day, a little rabbit went to the forest...” jumlasidan keyin bolalar rasmlar, harakatlar yoki o‘rgangan so‘zlari yordamida voqeani davom ettirishlari mumkin.

To‘rtinchi usul — qo‘shiq va harakatni birlashtirish. Bolalar inglizcha qo‘shiqni kuylash bilan birga, uning mazmuniga mos harakatlarni o‘zlari yaratishlari mumkin. Bu usul til materialining emotsional va jismoniy faoliyat bilan bog‘lanishiga yordam beradi.

Beshinchi usul — ijodiy loyiha elementlaridan foydalanish. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun loyiha juda murakkab shaklda emas, balki kichik ijodiy topshiriq sifatida tashkil etiladi. Masalan, “My favourite animal”, “My family”, “My

toy", "My colourful garden" kabi kichik mavzular asosida rasm, kollaj yoki maket tayyorlanadi. Tayyor mahsulot ingliz tilidagi sodda so‘z va iboralar yordamida taqdim etiladi.

Ijodiy faoliyatda tarbiyachi bolaning ingliz tilini qanchalik mukammal bilishidan ko‘ra, mavjud til imkoniyatidan qanday foydalanayotganiga e’tibor qaratishi kerak. Bola bir nechta so‘z bilan fikrini ifodalasa ham, uning mustaqil nutqiy harakati rag‘batlantirilishi lozim.

MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganishni tashkil etishga qo‘yiladigan talablar

Ingliz tilini ijodiy o‘rganishni tashkil etishda birinchi navbatda bolaning yosh va individual xususiyatlari hisobga olinishi kerak. Topshiriq bolaning imkoniyatidan haddan tashqari murakkab bo‘lsa, u ijodiy faoliyatdan ko‘ra topshiriqni bajarish qiyinchiligi bilan band bo‘lib qoladi.

Ikkinchi muhim talab — ijodiy topshiriqning aniq til maqsadiga ega bo‘lishidir. Masalan, rasm chizishning o‘zi yetarli emas. Agar mavzu "Colours" bo‘lsa, boladan rasmda ishlatilgan ranglarni ingliz tilida aytish so‘ralishi mumkin. Shu tariqa ijodiy faoliyat til o‘rganish bilan bevosita bog‘lanadi.

Uchinchi talab — bolaga tanlash va mustaqil qaror qilish imkonini berish. Masalan, "Draw an animal" topshirig‘ida barcha bolalardan aynan bir xil hayvonni chizishni talab qilish o‘rniga, ularga o‘zlari yoqtirgan hayvonni tanlash imkonini berish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi talab — bolaning ijodiy mahsulotini faqat til xatolari asosida baholamaslik. Maktabgacha yoshdagi bola uchun ingliz tilini o‘rganish jarayonida qiziqish, faol ishtirok, yangi so‘zdan foydalanishga urinish va muloqotga kirishish muhim natijalardir.

Shuningdek, ijodiy faoliyat davomida tarbiyachi bolalarga yetarli darajada inglizcha nutqiy namuna berishi kerak. Bola mustaqil ijod qilishi bilan birga, unga kerakli so‘z va iboralarni eshitish imkoniyati ham bo‘lishi lozim.

Ijodiy o‘rganish jarayonida multimedia vositalaridan ham maqsadli foydalanish mumkin. Masalan, qisqa animatsiya asosida hikoya tuzish, ekrandagi qahramonlarni tasvirlash, raqamli rasm yaratish yoki qo‘shiq va harakatni

birlashtirish bolalarning qiziqishini oshirishi mumkin. Biroq texnologiya bolaning ijodiy faoliyatini almashtirmasdan, uni qo‘llab-quvvatlovchi vosita bo‘lishi kerak.

MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganish bolaning tabiiy qiziqishi, tasavvuri, o‘yin faoliyati va kommunikativ ehtiyojlarini ingliz tili bilan uyg‘unlashtirishga asoslanadi. Rasm, qo‘shiq, musiqa, sahnalashtirish, hikoya tuzish, rolli o‘yin va kichik ijodiy loyihalar orqali bola til materialini faol va mazmunli tarzda o‘zlashtiradi.

Ijodiy yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, bola ingliz tilini faqat takrorlash va yodlash obyekti sifatida emas, balki o‘z fikri, tasavvuri va hissiyotlarini ifodalash vositasi sifatida qabul qila boshlaydi. Shu sababli maktabgacha ta’limda ingliz tilini o‘rgatishda ijodiy faoliyatlarni tizimli va yoshga mos ravishda qo‘llash bolaning dastlabki kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun muhim pedagogik shartlardan biridir.

TEST

1. MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganishning asosiy xususiyati nimada?

A) Bolalarga imkon qadar ko‘p so‘zlarni yodlatishda

B) Grammatik qoidalarni oldindan to‘liq o‘zlashtirishda

C) Bolaning o‘rgangan til vositalari orqali yangi fikr, obraz yoki nutqiy vaziyat yaratishida

D) Faqat ingliz tilidagi tayyor dialoglarni takrorlashida

2. Bola “My favourite animal” mavzusida rasm chizib, “It is a rabbit. It is white” deb tasvirladi. Ushbu topshiriqning asosiy pedagogik qiymati nimada?

A) Bolaning faqat rasm chizish qobiliyatini rivojlantirishida

B) Yangi so‘zlarni yozma ravishda mustahkamlashida

C) Ijodiy faoliyatni ingliz tilidagi nutqiy faoliyat bilan bog‘lashida

D) Grammatik qoidalarni nazariy tushuntirishida

3. Ingliz tilini ijodiy o‘rganishda tarbiyachining roli qanday bo‘lishi maqsadga muvofiq?

A) Har bir bolaning ijodiy ishini oldindan belgilab berish

B) Bolaning o‘rniga barcha gaplarni aytib berish

C) Kerakli til namunasini berish va bolaga mustaqil ijod qilish imkonini yaratish

D) Faqat tayyor topshiriqlarni tekshirish

4. Quyidagi faoliyatlarning qaysi biri ijodiy til o‘rganishga ko‘proq mos keladi?

A) Yangi so‘zlarni ketma-ket 10 marta takrorlash

B) Tayyor gaplarni o‘zgartirmasdan yodlash

C) Rasm yoki tasavvur asosida o‘z qahramonini yaratib, uni sodda inglizcha iboralar bilan tasvirlash

D) Grammatik atamalarni yod olish

5. MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganishda multimedia vositalaridan foydalanishning eng to‘g‘ri yondashuvi qaysi?

A) Tarbiyachi faoliyatini to‘liq multimedia bilan almashtirish

B) Bolalarni uzoq vaqt davomida ekran oldida ushlab turish

C) Faqat tayyor videolarni tomosha qildirish

D) Multimedia vositalaridan bolaning ijodiy va kommunikativ faoliyatini qo‘llab-quvvatlash uchun foydalanish

Nazorat savollari

1. MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganish tushunchasining mohiyati nimadan iborat?
2. Ijodiy faoliyatlar ingliz tilini o‘rganish samaradorligini qanday oshiradi?
3. Ingliz tilini o‘rgatishda rasm, musiqa va sahnalashtirishdan qanday foydalanish mumkin?
4. Ijodiy hikoya tuzish bolalarning ingliz tilidagi nutqini rivojlantirishga qanday yordam beradi?
5. MTTda ingliz tilini ijodiy o‘rganishni tashkil etishda qanday metodik talablarga rioya qilish kerak?
6. Multimedia vositalari ingliz tilini ijodiy o‘rganishda qanday yordamchi vazifani bajarishi mumkin?

MAKTABGACHA TA’LIM YOSHIDAGI BOLALARGA SO‘Z O‘YINLARI ORQALI CHET TILINI O‘RGATISH

Reja

1. So‘z o‘yinlarining mohiyati va maktabgacha yoshdagi bolalarni chet tiliga o‘rgatishdagi ahamiyati.
2. So‘z o‘yinlarining bolalar lug‘at boyligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari.
3. Chet tilini o‘rgatishda so‘z o‘yinlarini tashkil etish usullari.
4. So‘z o‘yinlarini tanlash va tashkil etishga qo‘yiladigan metodik talablar.

Tayanch so‘zlar: So‘z o‘yini, lug‘at boyligi, leksik birlik, so‘z ma’nosi, fonetik faollik, nutqiy faollik, kommunikativ o‘yin.

So‘z o‘yinlarining mohiyati va maktabgacha yoshdagi bolalarni chet tiliga o‘rgatishdagi ahamiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda o‘yin faoliyatidan foydalanish bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga mos samarali metodik yondashuvlardan biridir. Ayniqsa, so‘z o‘yinlari bolalarning yangi leksik birliklarni o‘zlashtirishi, ularni eslab qolishi va nutqda qo‘llashiga yordam beradi.

So‘z o‘yini deganda ma’lum bir til materiali — so‘z, ibora, tovush yoki sodda nutqiy birlik asosida tashkil etiladigan, bolani faol ishtirok etishga undaydigan o‘yinli mashg‘ulot tushuniladi. Bunday o‘yinlarda bola yangi so‘zni eshitadi, uning ma’nosini anglaydi, boshqa so‘zlar bilan bog‘laydi va o‘yin vaziyatida qayta qo‘llaydi.

Maktabgacha yoshdagi bola uchun so‘zning ma’nosini faqat og‘zaki tushuntirish har doim ham yetarli emas. Shu sababli chet tilidagi so‘zni predmet, rasm, harakat, tovush yoki real vaziyat bilan bog‘lash samaraliroq hisoblanadi. Masalan, “apple” so‘zini o‘rgatishda tarbiyachi olmani ko‘rsatishi, uning nomini aytishi, bolalarga takrorlatishi va keyin “Find an apple!” kabi o‘yin topshirig‘ini berishi mumkin.

So‘z o‘yinlari bolaning chet tiliga bo‘lgan qiziqishini ham oshiradi. Bola so‘zni yodlash uchun emas, balki o‘yinda g‘olib bo‘lish, predmetni topish, savolga javob

berish yoki guruhdagi vazifani bajarish uchun ishlatadi. Natijada til materiali bolaning faol faoliyati bilan bog‘lanadi.

So‘z o‘yinlarining muhim jihatlaridan biri — takrorlashni tabiiy shaklga keltirishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarga yangi so‘zlarni bir necha marta takrorlash zarur, biroq oddiy mexanik takrorlash tezda zerikarli bo‘lishi mumkin. O‘yin esa ayni so‘zni turli vaziyatlarda qayta qo‘llash imkonini beradi.

Masalan, “cat” so‘zi dastlab rasm orqali tanishtiriladi, keyin “Find the cat”, “What is it?”, “Is it a cat?” kabi turli o‘yin topshiriqlarida takrorlanadi. Shu tariqa bir xil leksik birlik turli faoliyatlar orqali mustahkamlanadi.

So‘z o‘yinlarining bolalar lug‘at boyligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari

Chet tilini o‘rganishda lug‘at boyligi kommunikativ faoliyatning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Bola yetarli miqdorda so‘zlarni tushunmasa yoki qo‘llay olmasa, sodda muloqotga ham to‘liq kirisha olmaydi. Shu sababli maktabgacha ta’limda lug‘atni boyitish va faol qo‘llashga alohida e’tibor beriladi.

So‘z o‘yinlari yangi lug‘atni kiritish, tushuntirish, mustahkamlash va faol nutqqa olib kirish uchun qo‘llanishi mumkin. Bunda tarbiyachi so‘zlarning bolaning kundalik hayoti bilan bog‘liq bo‘lishiga e’tibor beradi. Oila, o‘yinchoqlar, ranglar, kiyimlar, oziq-ovqat, hayvonlar, tana a’zolari, meva va sabzavotlar kabi mavzular maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tushunarli va qiziqarli hisoblanadi.

Masalan, “Fruits” mavzusida “Guess the fruit” o‘yinini tashkil etish mumkin. Tarbiyachi mevaning bir qismini ko‘rsatadi yoki uning rangini va shaklini tasvirlaydi. Bolalar esa uning nomini ingliz tilida topishga harakat qiladilar. “It is yellow. It is long” kabi sodda belgilar orqali “banana” so‘zini topish mumkin.

“What's missing?” o‘yini ham lug‘atni mustahkamlash uchun samarali. Tarbiyachi bir nechta predmet yoki rasmni ko‘rsatadi. Bolalar ularning nomlarini aytadilar. Keyin tarbiyachi bitta predmetni olib qo‘yadi va “What is missing?” deb so‘raydi. Bolalar yo‘qolgan predmetni ingliz tilida aytishlari kerak.

“Find the word” yoki “Find the picture” kabi o‘yinlarda esa so‘z va tasvir o‘rtasidagi bog‘lanish mustahkamlanadi. Tarbiyachi so‘zni aytadi, bola unga mos rasmni topadi yoki aksincha, rasmni ko‘rib uning nomini aytadi.

So‘z o‘yinlari nafaqat lug‘at hajmini kengaytiradi, balki bolaning so‘zlarni tez tanishi va faol nutqda qo‘llashiga yordam beradi. Shu sababli o‘yinlar yangi so‘zlarni alohida-alohida yodlashdan ko‘ra, ularni muayyan faoliyat va kommunikativ vaziyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

So‘z o‘yinlaridan fonetik materialni mustahkamlashda ham foydalanish mumkin. Masalan, ma’lum tovush bilan boshlanadigan so‘zlarni topish, bir xil tovushni eshitganda qo‘l ko‘tarish yoki so‘zlarni ritm asosida takrorlash bolalarning eshitish va talaffuz faolligini oshiradi.

Chet tilini o‘rgatishda so‘z o‘yinlarini tashkil etish usullari

So‘z o‘yinlarini tashkil etishda tarbiyachi o‘yinning maqsadi va o‘zlashtirilishi kerak bo‘lgan til materialini oldindan belgilaydi. O‘yin yangi so‘zlarni tanishtirish, avvalgi lug‘atni takrorlash yoki so‘zlarni nutqda qo‘llashga o‘rgatishga qaratilishi mumkin.

“Kim tez topadi?” o‘yinida tarbiyachi ma’lum bir so‘zni aytadi, bolalar esa shu so‘zga mos predmet yoki rasmni topadilar. Masalan, “Find a ball!” topshirig‘idan keyin bolalar to‘pni topishlari kerak. Bu o‘yin so‘zning ma’nosini tez anglash va eshitish orqali tanib olishni rivojlantiradi.

“Sehrli xalta” o‘yinida xaltaga turli o‘yinchoq yoki predmetlar joylashtiriladi. Bola xaltadan bir predmetni ushlab ko‘radi yoki olib chiqadi va uning nomini ingliz tilida aytadi. Masalan, “It is a car”, “It is a ball”. Bunday o‘yin bolaning sezgi, idrok va nutqiy faoliyatini birlashtiradi.

“What is missing?” o‘yinida bolalarning xotirasi va lug‘at boyligi faollashtiriladi. Bir nechta predmet nomlari takrorlangach, ulardan biri yashiriladi. Bola qaysi predmet yo‘qligini aniqlab, uning nomini chet tilida aytadi.

“Word chain” kabi so‘z zanjiri o‘yinlarini ham maktabgacha yoshga mos soddalashtirilgan shaklda tashkil etish mumkin. Masalan, tarbiyachi “cat” so‘zini aytadi, bola esa o‘rganilgan boshqa hayvon nomini aytadi. Bunda asosiy maqsad murakkab qoidani bajarish emas, balki o‘rganilgan lug‘atni faol qo‘llashdir.

“Picture race” o‘yinida rasmlar bir nechta joyga joylashtiriladi. Tarbiyachi bir so‘zni aytadi, bolalar shu so‘zga mos rasmni topadilar. Keyinchalik o‘yin

murakkablashtirilib, tarbiyachi rasmni ko‘rsatadi, bolalar esa uning nomini aytishlari mumkin.

So‘z o‘yinlarini yakka tartibda, juftlikda, kichik guruhlarda yoki butun guruh bilan tashkil etish mumkin. Guruhli o‘yinlarda bolalar o‘zaro hamkorlik qiladi, navbat kutadi va bir-birining javoblarini tinglaydi.

So‘z o‘yinlarini tanlash va tashkil etishga qo‘yiladigan metodik talablar

So‘z o‘yinlarini tanlashda birinchi navbatda bolaning yosh xususiyatlari hisobga olinishi kerak. O‘yin juda murakkab bo‘lsa, bola til materialini emas, qoidani tushunishga ko‘proq kuch sarflaydi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘yin qoidalari qisqa, sodda va amaliy namoyish orqali tushuntirilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchi talab — o‘yinning aniq til maqsadiga ega bo‘lishidir. Agar maqsad meva nomlarini o‘rgatish bo‘lsa, o‘yinda aynan shu lug‘at faol qo‘llanishi kerak. O‘yinga keraksiz ko‘plab yangi so‘zlarni kiritish bolaning e’tiborini asosiy maqsaddan chalg‘itishi mumkin.

Uchinchi talab — ko‘rgazmalilikdan foydalanish. Maktabgacha yoshdagi bola so‘zni rasm, predmet yoki harakat bilan bog‘laganda uning ma’nosini yaxshiroq anglaydi. Shu sababli kartochka, o‘yinchoq, predmet, rasmlar va zarur hollarda multimedia vositalaridan foydalanish mumkin.

To‘rtinchi talab — takrorlashni turli shakllarda tashkil etishdir. Bir so‘zni doim bir xil tarzda takrorlash bolani zeriktirishi mumkin. Shuning uchun bir xil lug‘at turli o‘yinlarda, turli vaziyatlarda va turli faoliyatlar bilan bog‘langan holda qayta qo‘llanishi kerak.

Beshinchi talab — bolaning faol ishtirokini ta’minlash. O‘yinda faqat bir nechta faol bola emas, barcha bolalar imkon qadar ishtirok etishi kerak. Buning uchun juftlik va kichik guruh o‘yinlaridan foydalanish samarali bo‘ladi.

Oltinchi talab — bolaning xatosiga to‘g‘ri pedagogik munosabatda bo‘lishdir. So‘z o‘yinlarining maqsadi bolani xato qilishdan qo‘rqitish emas, balki uning chet tilida so‘zlardan foydalanish faolligini oshirishdir. Tarbiyachi noto‘g‘ri javobni keskin tanqid qilmasdan, to‘g‘ri variantni qayta namuna sifatida aytishi mumkin.

Shuningdek, o‘yin davomiyligi ham bolaning yoshiga mos bo‘lishi lozim. Bir xil so‘z o‘yinini haddan tashqari uzoq davom ettirish bolaning qiziqishini pasaytiradi. Shu sababli qisqa, faol va turli xarakterdagi o‘yinlarni navbat bilan tashkil etish maqsadga muvofiq.

So‘z o‘yinlari maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda samarali metodik vositalardan biridir. Ular yangi so‘zlarni tanishtirish, ularning ma’nosini anglash, eslab qolish, takrorlash va nutqda qo‘llash uchun qulay sharoit yaratadi.

So‘z o‘yinlarining muhim afzalligi shundaki, bola til materialini mexanik ravishda yodlash bilan cheklanmaydi. U so‘zlarni rasm, predmet, harakat va kommunikativ vaziyat bilan bog‘lab o‘zlashtiradi. Natijada lug‘at boyligi bilan bir qatorda tinglash, tushunish, talaffuz qilish va sodda muloqotga kirishish ko‘nikmalari ham rivojlanadi.

Shunday qilib, maktabgacha ta’limda so‘z o‘yinlaridan maqsadli, izchil va bolaning yosh xususiyatlariga mos foydalanish chet tilini o‘zlashtirish jarayonini qiziqarli, faol va kommunikativ yo‘nalishda tashkil etishga imkon beradi.

TEST

1. So‘z o‘yinlarining maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishdagi asosiy afzalligi nimada?

A) Bolalarga ko‘proq grammatik qoidalarni yodlatishida

B) Bolalarni uzoq vaqt davomida bir xil mashq bilan band qilishida

C) So‘zlarni faol faoliyat va o‘yin vaziyatida anglash hamda qo‘llash imkonini berishida

D) Yozma topshiriqlarni ko‘paytirishida

2. Tarbiyachi “apple”, “banana”, “orange” so‘zlarini o‘rgatmoqda. “What is missing?” o‘yini asosan qanday vazifani bajaradi?

A) Yangi grammatik qoidani tushuntiradi

B) Bolalarni yozishga o‘rgatadi

C) O‘rganilgan so‘zlarni xotirada faollashtirish va qayta qo‘llashga yordam beradi

D) Faqat talaffuzni tekshiradi

3. “Sehrli xalta” o‘yinida bola xaltadan predmetni olib, “It is a car” deb aytdi. Ushbu faoliyatda qaysi jarayon birgalikda amalga oshmoqda?

A) Faqat eshitish va mexanik takrorlash

B) Predmetni idrok etish, so‘z ma’nosini aniqlash va uni nutqda qo‘llash

C) Faqat grammatik tahlil

D) Faqat yozma nutqni rivojlantirish

4. So‘z o‘yinida tarbiyachi juda ko‘p yangi so‘zlarni bir vaqtning o‘zida kiritdi. Buning asosiy metodik kamchiligi nimada?

A) O‘yin juda qiziqarli bo‘lib qoladi

B) Bolalar barcha so‘zlarni tezroq o‘zlashtiradi

C) Asosiy til materiali bo‘yicha bolaning diqqati tarqalib, o‘zlashtirish samaradorligi pasayishi mumkin

D) Bolalarning ijodkorligi ortib ketadi

5. So‘z o‘yinlaridan foydalanishda eng samarali yondashuv qaysi?

A) Har bir so‘zni bir xil usulda ko‘p marta takrorlash

B) Faqat faol bolalar bilan o‘yin o‘tkazish

C) O‘rganilgan so‘zlarni turli o‘yin va kommunikativ vaziyatlarda qayta qo‘llash

D) O‘yinda faqat yangi so‘zlardan foydalanish

Nazorat savollari

1. So‘z o‘yini tushunchasining mohiyati nimadan iborat?
2. So‘z o‘yinlari maktabgacha yoshdagi bolalarning lug‘at boyligini rivojlantirishga qanday yordam beradi?
3. Chet tilini o‘rgatishda qanday so‘z o‘yinlaridan foydalanish mumkin?
4. “What is missing?” va “Guess what?” o‘yinlarining metodik imkoniyatlarini izohlang.
5. So‘z o‘yinlarini tanlash va tashkil etishda qanday talablarga rioya qilish kerak?
6. So‘z o‘yinlarida takrorlashni turli shakllarda tashkil etish nima uchun muhim?

CLIL YORDAMIDA BOLALARNI CHET TILIGA O‘RGATISH

Reja:

1. CLIL texnologiyasi tushunchasi va uning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati.
2. CLIL yondashuvining asosiy tamoyillari va maktabgacha yoshdagi bolalar uchun xususiyatlari.
3. CLIL asosida chet tilini o‘rgatishning mazmuni, metodlari va vositalari.
4. Maktabgacha ta’limda CLIL mashg‘ulotlarini tashkil etish va samaradorlik shartlari.

Tayanch so‘zlar: CLIL, integratsiyalashgan ta’lim, fan mazmuni, chet tili, kommunikativ faoliyat, til muhiti, faoliyatga asoslangan ta’lim.

CLIL texnologiyasi tushunchasi va uning maktabgacha ta’limdagi ahamiyati

Bugungi kunda chet tilini o‘rgatishda tilni alohida o‘quv materiali sifatida emas, balki bolaning boshqa faoliyatlari bilan bog‘liq holda o‘rgatish muhim metodik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun chet tilini tabiiy, qiziqarli va faoliyatga asoslangan tarzda o‘rgatish yuqori samaradorlikka ega. Shu nuqtayi nazardan CLIL yondashuvi alohida ahamiyat kasb etadi.

CLIL atamasi ingliz tilidagi Content and Language Integrated Learning, ya’ni “mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o‘rganish” tushunchasining qisqartmasidir. Ushbu yondashuvda bola bir vaqtning o‘zida ma’lum bir mazmunni o‘zlashtiradi va shu jarayonda chet tilidan foydalanadi. Demak, chet tili faqat o‘rganish obyekti emas, balki boshqa bilim va faoliyatlarni amalga oshirish vositasiga ham aylanadi.

Maktabgacha ta’lim sharoitida CLILni klassik fanlarni chet tilida chuqur o‘qitish sifatida tushunmaslik kerak. Chunki maktabgacha yoshdagi bola hali fanlarni maktabdagi kabi tizimli tarzda o‘rganmaydi. Bu bosqichda CLIL bolaning tabiiy qiziqishlari va kundalik faoliyatlarini chet tili bilan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi.

Masalan, tarbiyachi ingliz tilida ranglarni o‘rgatish bilan birga tasviriy faoliyatni tashkil etishi mumkin. Bolalar “red”, “yellow”, “blue”, “green” so‘zlarini shunchaki takrorlab qolmay, ushbu ranglardan foydalanib rasm chizadilar. “Find something red”, “Show me blue”, “What color is it?” kabi sodda topshiriqlar orqali til faoliyati real harakat bilan bog‘lanadi.

Xuddi shuningdek, tabiat bilan tanishtirish jarayonida “sun”, “tree”, “flower”, “bird”, “water” kabi so‘zlar qo‘llanilishi mumkin. Matematik tasavvurlarni rivojlantirishda esa “one”, “two”, “three”, “big”, “small”, “more”, “less” kabi birliklardan foydalanish mumkin.

CLILning maktabgacha ta’limdagi asosiy afzalligi shundaki, bola chet tilini sun’iy ravishda yodlashga emas, balki faoliyat jarayonida qo‘llashga o‘rganadi. Bola tilni eshitadi, tushunadi, harakat qiladi, predmet bilan ishlaydi va imkoniyatiga qarab javob beradi. Natijada chet tili bolaning kundalik ta’lim faoliyatining tabiiy qismiga aylanadi.

CLIL yondashuvi maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ faollikni oshirish, yangi so‘zlarni kontekstda o‘zlashtirish, tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantirish va chet tiliga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirishga xizmat qiladi.

CLIL yondashuvining asosiy tamoyillari va maktabgacha yoshdagi bolalar uchun xususiyatlari

Maktabgacha ta’limda CLILdan foydalanish bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi. Bu yoshdagi bolalar uzoq vaqt davomida mavhum tushuntirishlarni tinglashdan ko‘ra, ko‘rish, eshitish, harakat qilish, o‘ynash va amaliy faoliyat orqali yaxshiroq o‘zlashtiradilar. Shuning uchun CLIL mashg‘ulotlari ham faoliyatga asoslangan bo‘lishi lozim.

Birinchi muhim tamoyil — mazmun va tilning uyg‘unligi. Tarbiyachi biror mazmunni tanlaydi va shu mazmunga mos chet tili birliklarini belgilaydi. Masalan, “Mevalar” mavzusida asosiy mazmun mevalarning nomi, rangi, shakli va ta’mi bilan bog‘liq bo‘lsa, til materiali “apple”, “banana”, “orange”, “red”, “yellow”, “big”, “small”, “I like...” kabi sodda birliklardan tashkil topishi mumkin.

Ikkinchi tamoyil — bolaning faol ishtiroki. CLILda bola faqat tinglovchi bo‘lib qolmasligi kerak. U predmetlarni tanlaydi, guruhlaydi, sanaydi, harakat qiladi, rasm chizadi, quradi, savollarga javob beradi yoki o‘yinlarda ishtirok etadi. Bunday faoliyat tilni amaliy ehtiyoj bilan bog‘laydi.

Uchinchi tamoyil — ko‘rgazmalilik va multimodallik. Maktabgacha yoshdagi bolalarga yangi chet tili birliklarini tushuntirishda rasm, predmet, o‘yinchoq, harakat, mimika, musiqa, video va boshqa ko‘rgazmali vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, “bird” so‘zini tushuntirishda uning rasmini ko‘rsatish, qushning harakatini taqlid qilish va so‘zni talaffuz qilish birgalikda qo‘llansa, bola so‘zning ma’nosini kontekst asosida tezroq anglaydi.

To‘rtinchi tamoyil — oddiydan murakkabga o‘tish. Dastlab bolaga alohida so‘zlar va juda sodda ko‘rsatmalar beriladi. Keyinchalik ikki-uch so‘zdan iborat birikmalar, sodda savollar va qisqa nutqiy vaziyatlar kiritiladi.

Beshinchi tamoyil — takroriy va tabiiy foydalanish. Bola bir xil so‘zni turli faoliyatlarda qayta-qayta eshitishi va ishlatishi kerak. Masalan, “red” so‘zi ranglar mavzusida, rasm chizishda, o‘yin vaqtida va predmetlarni saralashda takrorlanishi mumkin. Bunda takrorlash mexanik yodlash shaklida emas, turli mazmunli vaziyatlarda amalga oshiriladi.

CLILda tarbiyachining nutqi ham bolalarning yoshiga mos bo‘lishi zarur. U juda murakkab gaplardan foydalanmasdan, qisqa va aniq ko‘rsatmalar beradi: “Look!”, “Listen!”, “Show me red”, “Find the ball”, “Put it here”, “What is it?” kabi iboralar faoliyat bilan bog‘lanadi.

Shuningdek, boladan har bir vaziyatda to‘liq gap bilan javob berishni talab qilish shart emas. Dastlab bola predmetni ko‘rsatishi, imo-ishora qilishi yoki bitta so‘z bilan javob berishi mumkin. Keyinchalik uning imkoniyatiga qarab ikki-uch so‘zli nutqiy birliklardan foydalanish rag‘batlantiriladi.

CLIL asosida chet tilini o‘rgatishning mazmuni, metodlari va vositalari

Maktabgacha ta’limda CLIL mazmunini tanlashda bolaning kundalik hayoti, qiziqishlari va maktabgacha ta’lim dasturidagi rivojlantiruvchi yo‘nalishlar hisobga olinadi. Mavzu bola uchun tanish bo‘lsa, uni chet tili bilan bog‘lash osonlashadi.

Masalan, “Hayvonlar”, “Mevalar”, “Ranglar”, “Oila”, “O‘yinchoqlar”, “Ob-havo”, “Kiyimlar”, “Tana a’zolari”, “Tabiat”, “Transport” kabi mavzular CLIL faoliyatlari uchun qulay hisoblanadi.

“Hayvonlar” mavzusida bolalar hayvonlarning nomlarini o‘rganish bilan birga ularning harakatlarini kuzatish yoki taqlid qilishlari mumkin. Tarbiyachi “A cat can jump”, “A bird can fly”, “A fish can swim” kabi sodda gaplardan foydalanadi. Bola harakatni bajarish orqali til materialini mazmun bilan bog‘laydi.

“Mevalar” mavzusida esa bolalar mevalarni rangi, hajmi yoki turiga ko‘ra ajratishlari mumkin. Tarbiyachi “What is it?”, “What color is it?”, “Is it big or small?” kabi savollar beradi. Bola “apple”, “red”, “big” kabi so‘zlar bilan javob berishi mumkin.

CLIL mashg‘ulotlarida o‘yin metodi muhim o‘rin egallaydi. O‘yin orqali bola til materialini tabiiy ravishda takrorlaydi. Masalan, “Find and show” o‘yinida tarbiyachi ingliz tilida ma’lum predmetni aytadi, bolalar esa uni topib ko‘rsatadilar.

Harakatli metodlar ham ayniqsa samaralidir. “Stand up”, “Sit down”, “Jump”, “Clap”, “Turn around”, “Touch your nose” kabi ko‘rsatmalarni bajarish orqali bola tilni jismoniy faoliyat bilan bog‘laydi.

Rasm va predmetlar bilan ishlash CLILning muhim vositalaridan biridir. Tarbiyachi real predmet yoki uning rasmini ko‘rsatib, tegishli so‘zni takrorlaydi. Masalan, olmani ko‘rsatib “apple” deydi va bolalardan so‘zni takrorlashni yoki boshqa olmani topishni so‘raydi.

Qo‘shiq va ritmik mashqlar ham mazmun va tilni birlashtirish imkonini beradi. Masalan, tana a’zolari mavzusida qo‘shiq orqali “head”, “shoulders”, “knees”, “toes” so‘zlari o‘rganilishi mumkin. Bunda bola bir vaqtning o‘zida eshitadi, talaffuz qiladi va harakatni bajaradi.

Ijodiy faoliyat ham CLIL uchun qulay imkoniyat yaratadi. Masalan, “My garden” mavzusida bolalar gul va daraxtlar rasmini chizadilar. Tarbiyachi faoliyat davomida “flower”, “tree”, “green”, “red”, “big”, “small” kabi so‘zlarni qo‘llaydi.

Shuningdek, multimedia vositalaridan foydalanish CLIL mashg‘ulotlarini yanada qiziqarli qiladi. Qisqa animatsiya, interaktiv taqdimot, audio, video yoki

raqamli o‘yinlar orqali bolaga mazmun va chet tili birgalikda taqdim etilishi mumkin. Biroq texnologiya mashg‘ulotning maqsadi emas, balki til va mazmunni o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi vosita bo‘lishi kerak.

Maktabgacha ta’limda CLIL mashg‘ulotlarini tashkil etish va samaradorlik shartlari

CLIL mashg‘ulotini samarali tashkil etish uchun avvalo mashg‘ulotning mazmuni va til maqsadi aniq belgilanadi. Masalan, “Ranglar va mevalar” mavzusida mazmuniy maqsad — bolalarning mevalarni tanishi va ularni rangiga ko‘ra ajrata olishi; til maqsadi esa “apple”, “banana”, “red”, “yellow” so‘zlarini tushunish va qo‘llashdan iborat bo‘lishi mumkin.

Mashg‘ulotning kirish qismida bolalarning avvalgi bilimlari faollashtiriladi. Tarbiyachi rasm, o‘yinchoq, predmet yoki qisqa harakatli topshiriqdan foydalanadi. Keyingi bosqichda yangi mazmun va til birliklari taqdim etiladi. Shundan so‘ng bolalar o‘yin, juftlikdagi topshiriq, ijodiy faoliyat yoki harakatli mashq orqali o‘rganganlarini amalda qo‘llaydilar.

Masalan, “Hayvonlar” mavzusidagi mashg‘ulot quyidagicha tashkil etilishi mumkin. Tarbiyachi hayvonlarning rasmlarini ko‘rsatadi: “This is a cat”, “This is a dog”. Keyin bolalar hayvonlarning ovozi yoki harakatiga taqlid qiladilar. Keyingi bosqichda tarbiyachi “Show me the dog” deb topshiriq beradi. Yakunda “What is it?” savoli orqali bolalarning yangi so‘zlarni tushunishi va qo‘llashi kuzatiladi.

CLIL mashg‘ulotlarida til yuklamasi bolaning yoshiga mos bo‘lishi kerak. Bir mashg‘ulotda juda ko‘p yangi so‘z yoki grammatik tuzilmani berish maqsadga muvofiq emas. Muhimi, bola bir nechta yangi birlikni turli vaziyatlarda faol qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lishidir.

Tarbiyachi bolalarning individual farqlarini ham hisobga olishi lozim. Ayrim bolalar yangi so‘zlarni tez eslab qolsa, boshqalari ko‘proq takrorlash va ko‘rgazmali yordamga ehtiyoj sezishi mumkin. Shu sababli CLILda differensial yondashuvdan foydalanish muhim.

CLIL samaradorligining yana bir sharti — ijobiy psixologik muhit. Bola xato qilishdan qo‘rqmasligi kerak. Tarbiyachi noto‘g‘ri javobni keskin tanqid qilish

o‘rniga to‘g‘ri nutqiy namunani takrorlashi va bolani qayta urinib ko‘rishga undashi lozim.

Maktabgacha ta’limda CLIL natijalarini baholash ham an’anaviy yozma nazoratga asoslanmasligi kerak. Bola berilgan so‘zni tushunadimi, predmetni to‘g‘ri ko‘rsatadimi, ko‘rsatmani bajara oladimi, savolga javob bera oladimi yoki faoliyat davomida yangi so‘zdan foydalana oladimi — ana shunday kuzatiladigan harakatlar orqali natija aniqlanishi mumkin.

Shunday qilib, CLIL maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o‘rgatishda mazmun va tilni bir-biridan ajratmasdan, ularni yagona faoliyat jarayonida uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Bu yondashuv bolaning tabiiy qiziqishi, harakatga bo‘lgan ehtiyoji, o‘yin faoliyati va kommunikativ imkoniyatlaridan foydalanishga asoslanadi.

CLIL yordamida chet tilini o‘rgatish maktabgacha yoshdagi bolalarning til o‘rganish jarayonini mazmunli, faol va tabiiy tashkil etishga imkon beradi. Ushbu yondashuvda bola chet tilini faqat so‘z va iboralarni yodlash orqali emas, balki rasm chizish, sanash, tabiatni kuzatish, o‘yin o‘ynash, harakat qilish, qo‘shiq aytish va boshqa faoliyatlar davomida o‘zlashtiradi.

Maktabgacha ta’limda CLILdan foydalanishda bolaning yoshi, psixologik xususiyatlari, tilni egallash darajasi va individual imkoniyatlari hisobga olinishi zarur. Mashg‘ulotlarda ko‘rgazmalilik, harakat, o‘yin, takrorlash, sodda nutqiy namunalar va kommunikativ vaziyatlardan foydalanish uning samaradorligini oshiradi. Eng muhimi, chet tili bola uchun alohida va murakkab o‘quv predmeti sifatida emas, balki qiziqarli faoliyatni amalga oshirish vositasi sifatida namoyon bo‘lishi kerak. CLIL mashg‘ulotlarining samaradorligini oshirishda faoliyatlarning o‘zaro izchil bog‘lanishi muhim ahamiyatga ega. Ya’ni mashg‘ulot davomida beriladigan til materiali tanlangan mazmun bilan bevosita bog‘liq bo‘lishi kerak. Masalan, “Hayvonlar” mavzusida bolalar hayvonlarning nomlarini o‘rganish bilan birga ularning yashash joyi, harakati yoki tovushlari haqida sodda tasavvurga ega bo‘ladilar. Bunda ingliz tilidagi “cat”, “dog”, “bird”, “big”, “small”, “run”, “fly” kabi birliklar mazmunni o‘zlashtirish jarayonida tabiiy ravishda qo‘llanadi.

CLIL mashg‘ulotlarida takrorlash ham alohida metodik ahamiyatga ega. Yangi so‘z yoki ibora faqat bir marta taqdim etilmasdan, turli faoliyatlarda qayta-qayta qo‘llanishi lozim. Masalan, “red” so‘zi avval rangli predmetni ko‘rsatishda, keyin rasm chizishda, undan so‘ng harakatli o‘yinda va yakuniy savol-javobda ishlatilishi mumkin. Shu tariqa bola til birligini turli vaziyatlarda eshitadi va amaliy faoliyat orqali mustahkamlaydi.

CLIL mashg‘ulotlarida tarbiyachining nutqi ham muhim vosita hisoblanadi. Tarbiyachi imkon qadar qisqa, aniq va bolaga tushunarli nutqiy namunalarni qo‘llashi kerak. “Look!”, “Listen!”, “Show me!”, “What is it?”, “What color is it?” kabi sodda ko‘rsatmalar mashg‘ulotning turli bosqichlarida muntazam qo‘llanib, bolalarda chet tilidagi tabiiy nutqni tushunish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, CLIL mashg‘ulotlarini boshqa ta’lim faoliyatlari bilan bog‘lash samaradorlikni oshiradi. Masalan, matematika faoliyatida ranglar va sanashni ingliz tili bilan uyg‘unlashtirish, tasviriy faoliyatda meva yoki hayvon rasmlarini chizish jarayonida tegishli inglizcha so‘zlardan foydalanish, tabiat bilan tanishishda o‘simlik va hayvonlar nomlarini chet tilida takrorlash mumkin. Bunday integratsiya chet tilining bolaning kundalik faoliyatidan ajralib qolmasligini ta’minlaydi.

TEST

1. Maktabgacha ta’limda CLIL yondashuvining asosiy mohiyati qaysi javobda to‘g‘ri ifodalangan?

A) Chet tilidagi grammatik qoidalarni ketma-ket yodlatish

B) Bolaga faqat chet tilidagi so‘zlarni ko‘p marta takrorlatish

C) Mazmunni o‘zlashtirish jarayonida chet tilidan foydalanishni uyg‘unlashtirish

D) Chet tilini boshqa faoliyatlardan butunlay ajratib o‘rgatish

2. “Mevalar” mavzusida bolalarning mevalarni rangiga ko‘ra ajratishi va shu jarayonda “red”, “yellow”, “apple”, “banana” so‘zlarini qo‘llashi CLILning qaysi xususiyatini ko‘rsatadi?

A) Faqat lug‘at yodlashni

B) Mazmun va tilning integratsiyasini

C) Grammatik tarjima metodini

D) Yozma nazoratni

3. Tarbiyachi “Find something green” deb topshiriq beradi. Bola xonadan yashil predmetni topib ko‘rsatadi. Bu faoliyatda til materiali asosan nima bilan bog‘langan?

A) Yozuv faoliyati bilan

B) Grammatik tahlil bilan

C) Amaliy harakat va mazmun bilan

D) Mustaqil tarjima bilan

4. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan CLIL mashg‘ulotida qaysi yondashuv metodik jihatdan maqsadga muvofiqroq?

A) Bir mashg‘ulotda imkon qadar ko‘p yangi so‘z berish

B) Bolalardan barcha yangi gaplarni yoddan aytishni talab qilish

C) Kam sonli til birliklarini turli mazmunli faoliyatlarda takroran qo‘llash

D) Chet tilidagi murakkab grammatik qoidalarni tushuntirish

5. CLIL mashg‘ulotida multimedia vositasidan foydalanishning eng to‘g‘ri maqsadi qaysi?

A) Mashg‘ulot vaqtini ekran qarshisida o‘tkazish

B) Tarbiyachining tushuntirishlarini butunlay almashtirish

C) Bolalarni faqat video tomosha qilishga jalb etish

D) Mazmun va chet tilini tushunishni qo‘llab-quvvatlash

Nazorat savollari

1. CLIL tushunchasi nimani anglatadi va uning maktabgacha ta’limdagi mohiyati nimadan iborat?
2. CLIL yondashuvi an’anaviy chet tili mashg‘ulotidan qaysi jihatlari bilan farqlanadi?
3. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun CLIL mashg‘ulotlarini tashkil etishda qanday psixologik xususiyatlar hisobga olinadi?

YOSH BOLALARGA INGLIZ TILINI QANDAY O‘RGATISH KERAK?

Reja:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning maqsadi va o‘ziga xos xususiyatlari.
2. Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning samarali metod va usullari.
3. Ingliz tilini o‘rgatishda o‘yin, qo‘shiq, harakat va ijodiy faoliyatdan foydalanish.
4. Maktabgacha ta’limda ingliz tili mashg‘ulotlarini samarali tashkil etish shartlari.

Tayanch so‘zlar: Erta til ta’limi, kommunikativ yondashuv, o‘yin metodi, til muhiti, vizual vositalar, harakatli faoliyat, individual yondashuv.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning maqsadi va o‘ziga xos xususiyatlari

Bugungi kunda xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini erta yoshdan o‘rgatish maktabgacha ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Maktabgacha yosh davri bolaning nutqiy, bilish, ijtimoiy-emotsional va kommunikativ rivojlanishi jadal kechadigan davr bo‘lib, bu davrda bola yangi tovushlar, so‘zlar, iboralar va kommunikativ vaziyatlarni tabiiy ravishda o‘zlashtirishga katta ehtiyoj va imkoniyatga ega bo‘ladi.

Yosh bolaga ingliz tilini o‘rgatish maktab o‘quvchisiga til o‘rgatishdan tubdan farq qiladi. Maktabgacha yoshdagi bola hali mavhum grammatik tushunchalarni tizimli ravishda o‘zlashtirishga tayyor emas. U ko‘proq aniq predmetlar, obrazlar, harakatlar, o‘yinlar, qo‘shiqlar va takroriy faoliyatlar orqali bilim oladi. Shu sababli ingliz tilini o‘rgatishda asosiy e’tibor grammatik qoidalarni tushuntirishga emas, balki bolaning ingliz tilini eshitishi, tushunishi va sodda kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashiga qaratilishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolaga ingliz tilini o‘rgatishdan asosiy maqsad qisqa vaqt ichida katta hajmdagi lug‘atni yodlatish yoki murakkab grammatik konstruksiyalarni o‘zlashtirish emas. Asosiy maqsad bolada ingliz tiliga nisbatan

ijobiy munosabatni shakllantirish, chet tilidagi nutqni tinglashga odatlantirish, sodda so‘z va iboralarni tushunish hamda kundalik faoliyat jarayonida ulardan foydalanish uchun dastlabki kommunikativ asoslarni yaratishdir.

Masalan, bola “apple”, “ball”, “cat”, “red”, “blue”, “big”, “small” kabi so‘zlarni o‘rganayotganda ularni faqat takrorlab qolmasligi kerak. Tarbiyachi ushbu so‘zlarni real predmetlar, rasmlar, o‘yinlar va harakatlar bilan bog‘lashi lozim. “Show me the red ball”, “Find the cat”, “Give me the apple” kabi topshiriqlar orqali bola so‘zning ma’nosini real vaziyatda tushunadi.

Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda tabiiylik muhim tamoyil hisoblanadi. Bola tilni sun’iy ravishda yodlashdan ko‘ra, uni kundalik faoliyat davomida eshitish va qo‘llash orqali samaraliroq o‘zlashtiradi. Masalan, mashg‘ulotni “Good morning!”, “How are you?”, “Let’s play!”, “Sit down”, “Stand up” kabi takroriy iboralar bilan boshlash orqali ingliz tili bolalar uchun tanish kommunikativ vositaga aylanadi.

Bu jarayonda bolaning xato qilishidan qo‘rqmasligi ham muhim. Maktabgacha yoshdagi bola yangi tilda gapirishga urinayotganda talaffuz yoki grammatik xatolarga yo‘l qo‘yishi tabiiy. Tarbiyachi har bir xatoni to‘xtatib, tanqid qilish o‘rniga to‘g‘ri nutqiy namunani takrorlash orqali bolaga yordam berishi maqsadga muvofiq. Masalan, bola “red apple” o‘rniga “apple red” desa, tarbiyachi “Yes, a red apple!” deb to‘g‘ri namunani tabiiy ravishda qaytarishi mumkin.

Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda yana bir muhim xususiyat — diqqatning beqarorligi. Maktabgacha yoshdagi bola uzoq vaqt davomida bir xil topshiriq bilan shug‘ullanishi qiyin. Shuning uchun mashg‘ulot davomida faoliyat turlarini almashtirib turish zarur. Tinglashdan keyin harakatli o‘yin, undan so‘ng rasm, qo‘shiq yoki qisqa dialog tashkil etilishi mumkin.

Bundan tashqari, bolalarning individual farqlarini ham hisobga olish kerak. Ayrim bolalar yangi so‘zlarni tez eslab qoladi va faol gapirishga intiladi. Boshqa bolalar esa dastlab tinglovchi bo‘lib, keyinchalik faol nutqqa qo‘shiladi. Bu holat tabiiy bo‘lib, barcha bolalardan bir xil tezlikda javob berishni talab qilish metodik jihatdan to‘g‘ri emas.

Demak, yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning asosiy xususiyati — tilni bola uchun alohida murakkab o‘quv vazifasiga aylantirmasdan, uni o‘yin, muloqot, harakat va kundalik faoliyat bilan bog‘lashdir.

Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning samarali metod va usullari

Maktabgacha ta’limda ingliz tilini o‘rgatishda metod tanlash bolaning yoshiga, rivojlanish darajasiga, mashg‘ulot mazmuniga va qo‘yilgan maqsadga bog‘liq. Birgina metoddan doimiy foydalanish bolalarning qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun turli metod va usullarni o‘zaro uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

Birinchi navbatda kommunikativ yondashuvga e’tibor beriladi. Bu yondashuvda tilning asosiy vazifasi muloqot vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Bola so‘zni faqat bilishi emas, balki uni ma’lum vaziyatda tushunishi yoki qo‘llashi kerak.

Masalan, “water” so‘zini o‘rgatishda tarbiyachi so‘zni shunchaki takrorlatib qo‘ymaydi. U suv idishini ko‘rsatib, “Water” deydi, keyin “Do you want water?” kabi sodda iboradan foydalanishi mumkin. Bola esa “Water, please” deb javob berishga bosqichma-bosqich o‘rgatiladi.

Ko‘rgazmali metod ham maktabgacha yoshdagi bolalar uchun juda muhim. Rasmlar, o‘yinchoqlar, real predmetlar, kartochkalar, rangli tasvirlar va boshqa ko‘rgazmali vositalar so‘zning ma’nosini bevosita anglashga yordam beradi. Masalan, “dog” so‘zini tushuntirish uchun uning rasmini ko‘rsatish, “dog” deyish, itning harakatiga taqlid qilish va bolalardan rasmni topishni so‘rash mumkin.

Namuna asosida o‘rgatish ham samarali usullardan biridir. Tarbiyachi qisqa va sodda nutqiy namunani aytadi, bolalar esa uni vaziyat asosida takrorlaydilar. Masalan:

— What is it?

— It is a ball.

Dastlab bola butun gapni takrorlamasligi mumkin. “Ball” deb javob berishi ham kommunikativ rivojlanishning dastlabki bosqichi sifatida qabul qilinadi.

Takrorlash metodi maktabgacha ta’limda alohida ahamiyatga ega. Biroq takrorlash mexanik bo‘lmasligi kerak. Bir so‘zni ketma-ket o‘n marta takrorlash o‘rniga, uni turli faoliyatlarda qo‘llash samaraliroqdir. Masalan, “green” so‘zi rasm

chizishda, ranglarni topish o‘yinida, qo‘shiqda va predmetlarni ajratish jarayonida qayta ishlatilishi mumkin.

Jismoniy harakat bilan bog‘lash ham ingliz tilini o‘rgatishda samarali hisoblanadi. Tarbiyachi “Jump”, “Run”, “Clap”, “Touch your nose”, “Raise your hands”, “Turn around” kabi ko‘rsatmalar beradi. Bola tilni tinglaydi va uning ma’nosini harakat orqali namoyon qiladi. Bunday yondashuv ayniqsa yangi fe’llarni va kundalik buyruqlarni o‘rgatishda foydalidir.

Ingliz tilini o‘rgatishda savol-javob usuli ham qo‘llanadi. Biroq savollar bolalarning imkoniyatiga mos bo‘lishi kerak. “What is it?”, “What color is it?”, “Is it big?”, “Do you like apples?” kabi qisqa savollar bolani muloqotga jalb etadi.

Shuningdek, hikoya va ertaklardan foydalanish ham samarali metodlardan biridir. Qisqa va rasmlar bilan boyitilgan hikoya bolalarga yangi so‘zlarni kontekstda eshitish imkonini beradi. Masalan, “The Little Rabbit” hikoyasi orqali “rabbit”, “tree”, “flower”, “run”, “jump” kabi so‘zlarni o‘rgatish mumkin.

Bunda hikoyaning tili juda murakkab bo‘lmasligi, voqealar ketma-ketligi tushunarli bo‘lishi va rasmlar yoki harakatlar bilan qo‘llab-quvvatlanishi lozim.

Ingliz tilini o‘rgatishda o‘yin, qo‘shiq, harakat va ijodiy faoliyatdan foydalanish

Maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida o‘yin yetakchi faoliyat hisoblanadi. Shu sababli ingliz tilini o‘rgatishda o‘yinlardan foydalanish nafaqat bolalarning qiziqishini oshiradi, balki til materialini tabiiy ravishda qo‘llash imkonini ham beradi.

Didaktik o‘yinlar orqali yangi so‘zlarni mustahkamlash mumkin. Masalan, “What is missing?” o‘yinida tarbiyachi bir nechta predmet yoki rasmni ko‘rsatadi. Keyin ulardan birini olib qo‘yadi va “What is missing?” deb so‘raydi. Bolalar yo‘qolgan predmet nomini ingliz tilida aytishga harakat qiladilar.

“Find the color” o‘yinida esa tarbiyachi “Find something blue” deydi. Bolalar xonadan ko‘k rangdagi predmetni topadilar. Bu o‘yin rang nomlarini o‘rgatish bilan birga tinglab tushunish va tezkor javob berish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Rolli o‘yinlar ingliz tilida sodda muloqotni shakllantirish uchun ayniqsa qulay. Masalan, “Shop” o‘yinida bir bola sotuvchi, boshqasi xaridor rolini bajaradi:

— Hello!

— Hello!

— An apple, please.

— Here you are.

— Thank you.

Bunday dialoglar bolalarga ingliz tilidan real kommunikativ vaziyatga o‘xshash sharoitda foydalanish imkonini beradi.

Qo‘shiqlar ham yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning samarali vositasidir. Qo‘shiqdagi ritm, takroriy iboralar va harakatlar yangi so‘zlarning esda qolishiga yordam beradi. Ayniqsa, tana a’zolari, ranglar, sonlar, hayvonlar, salomlashish va kundalik harakatlar bilan bog‘liq qo‘shiqlardan foydalanish mumkin.

Masalan, tana a’zolarini o‘rgatishda qo‘shiq davomida bolalar tegishli tana qismlarini ko‘rsatadilar. Natijada so‘z, eshitish, talaffuz va harakat bir vaqtning o‘zida faollashadi.

Harakatli mashqlar ingliz tilini o‘rganish jarayonini jonlantiradi. Bolalar “Walk”, “Jump”, “Stop”, “Go”, “Clap” kabi so‘zlarni eshitib, tegishli harakatni bajaradilar. Bu usul ayniqsa faol va uzoq vaqt bir joyda o‘tirishni yoqtirmaydigan bolalar uchun foydalidir.

Ijodiy faoliyat orqali ham ingliz tilini o‘rgatish mumkin. Masalan, “My family” mavzusida bola o‘z oilasi rasmini chizadi va tarbiyachi yordamida “mother”, “father”, “sister”, “brother” so‘zlarini qo‘llaydi. “My house” mavzusida uy rasmini chizib, “door”, “window”, “room”, “big”, “small” kabi so‘zlardan foydalanish mumkin.

Bunday faoliyatlarda ingliz tili asosiy ijodiy faoliyatdan ajralib qolmaydi. Aksincha, u bolaning rasm chizishi, yasashi, harakat qilishi yoki o‘ynashi davomida tabiiy ravishda qo‘llanadi.

Multimedia vositalari ham yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi. Qisqa animatsiyalar, audio materiallar, interaktiv o‘yinlar,

rasmlar va videolar bolalarning eshitish va ko‘rish kanallarini birgalikda faollashtiradi. Masalan, hayvonlar haqidagi qisqa videodan so‘ng bolalarga “Which animal is it?”, “Where is the cat?” kabi savollar berish mumkin.

Biroq multimedia vositasidan foydalanishning o‘zi ta’lim samaradorligini kafolatlamaydi. Video yoki animatsiya mashg‘ulot maqsadiga xizmat qilishi, davomiyligi bolaning yoshiga mos bo‘lishi va undan keyin faol nutqiy yoki amaliy topshiriq tashkil etilishi lozim.

Maktabgacha ta’limda ingliz tili mashg‘ulotlarini samarali tashkil etish shartlari

Yosh bolalarga ingliz tilini muvaffaqiyatli o‘rgatish uchun faqat metodlarni bilish yetarli emas. Mashg‘ulotni to‘g‘ri tashkil etish, qulay psixologik muhit yaratish va bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish ham muhimdir.

Birinchi shart — mashg‘ulotning aniq va real maqsadini belgilash. Masalan, bir mashg‘ulotda “Hayvonlar” mavzusi orqali 4–5 ta hayvon nomini tushunish va qo‘llash maqsad qilib olinishi mumkin. Juda katta hajmdagi til materialini qisqa vaqt ichida berishga harakat qilish bolaning diqqatini susaytiradi.

Ikkinchi shart — faoliyatlarning almashinib turishi. Mashg‘ulot faqat tarbiyachining nutqidan iborat bo‘lmasligi kerak. Tinglash, takrorlash, harakat, o‘yin, rasm, qo‘shiq va muloqot bir-birini to‘ldirib borishi maqsadga muvofiq.

Masalan, mashg‘ulotning dastlabki qismida salomlashish qo‘shig‘i, keyin yangi so‘zlarni rasm orqali tanishtirish, undan so‘ng harakatli o‘yin, keyin juftlikda savol-javob va yakunda qisqa ijodiy topshiriq berilishi mumkin.

Uchinchi shart — ingliz tilidan muntazam foydalanish. Chet tili faqat maxsus mashg‘ulot vaqtida emas, balki ayrim kundalik vaziyatlarda ham qo‘llanilsa, bola tilni tabiiyroq qabul qiladi. Masalan, salomlashish, xayrlashish, rang tanlash, o‘yinchoqlarni yig‘ish, qo‘l yuvish yoki navbatga turish jarayonida sodda inglizcha iboralardan foydalanish mumkin.

To‘rtinchi shart — til muhitini yaratish. Guruh xonasida bolalarga tanish bo‘lgan predmetlarning inglizcha nomlari tasvirlar bilan berilishi mumkin. Masalan, “door”, “window”, “table”, “chair”, “book”, “bag” kabi so‘zlar tegishli predmetlar

bilan bog‘lanadi. Bu bolaga so‘zni real obyekt bilan birgalikda ko‘rish imkonini beradi.

Beshinchi shart — ijobiy rag‘batlantirish. Bolaning kichik muvaffaqiyati ham e’tirof etilishi kerak. “Good!”, “Well done!”, “Excellent!”, “Great!” kabi sodda rag‘batlantiruvchi iboralar bolaning ingliz tilida gapirishga bo‘lgan ishonchini oshiradi.

Oltinchi shart — individual yondashuv. Guruhdagi barcha bolalar bir xil tezlikda til o‘zlashtirmaydi. Shu sababli faol gapiradigan bolaga kengroq savollar berish, qiynalayotgan bolaga esa rasm, predmet yoki tanlash imkoniyati orqali yordam berish mumkin.

Masalan, bir boladan “What color is the ball?” deb so‘ralsa, boshqa bolaga ikkita rangli kartochka ko‘rsatilib, “Red or blue?” tarzida savol berish mumkin. Bu usul barcha bolalarning faol ishtirokini ta’minlashga yordam beradi.

Yettinchi shart — baholashni bolaning yoshiga mos tashkil etish. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ingliz tilidan yozma testlar bilan baholash asosiy usul bo‘lmasligi kerak. Kuzatish, o‘yin jarayonidagi ishtirok, topshiriqni tushunish, so‘zni tanish, predmetni ko‘rsatish, sodda savolga javob berish va qisqa iboradan foydalanish kabi ko‘rsatkichlar orqali bolaning rivojlanishini aniqlash mumkin.

Shuningdek, tarbiyachi mashg‘ulotdan keyin o‘z faoliyatini tahlil qilishi ham muhim. Qaysi so‘zlar bolalar tomonidan yaxshi o‘zlashtirildi? Qaysi topshiriqda qiyinchilik kuzatildi? Qaysi o‘yin bolalarda ko‘proq qiziqish uyg‘otdi? Qaysi bolaga qo‘shimcha yordam kerak? Ana shu savollar asosida keyingi mashg‘ulot rejalashtiriladi.

Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda oila bilan hamkorlik ham ijobiy natija berishi mumkin. Ota-onalarga bolani uyda majburan dars qildirish emas, balki kundalik hayotda oddiy inglizcha so‘z va iboralarni qo‘llab-quvvatlash tavsiya etilishi mumkin. Masalan, ranglarni, hayvonlarni, o‘yinchoqlarni yoki kundalik predmetlarni inglizcha nomlashni o‘yin shaklida tashkil etish mumkin.

Shu bilan birga, ota-onalarning asosiy vazifasi boladan yuqori natijalarni talab qilish emas, balki uning ingliz tiliga qiziqishini qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘lishi kerak.

Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatish maxsus metodik yondashuvni talab qiladi. Maktabgacha yoshdagi bola tilni avvalo o‘yin, muloqot, harakat, taqlid, qo‘shiq, rasm, ertak va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiradi. Shu sababli ingliz tilini o‘rgatish jarayoni bolaning tabiiy rivojlanishiga mos tashkil etilishi lozim.

Ingliz tilini o‘rgatishning dastlabki bosqichida asosiy e’tibor bolada tilga qiziqish uyg‘otish, inglizcha nutqni tinglashga o‘rgatish, sodda so‘z va iboralarni tushuntirish hamda ularni kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashga imkon yaratishga qaratiladi. Bunda grammatik qoidalarni murakkab tarzda tushuntirishdan ko‘ra, nutqiy namunalarni faoliyat jarayonida qo‘llash samaraliroqdir.

O‘yin, qo‘shiq, harakat, rasm, rolli vaziyat, ijodiy topshiriq, multimedia va sodda kommunikativ mashqlarni uyg‘unlashtirish orqali bolalar uchun qiziqarli ingliz tili muhiti yaratiladi. Eng muhimi, tarbiyachi bolani xato qilishdan qo‘rqmaydigan, savol beradigan, tinglaydigan va ingliz tilidan foydalanishga intiladigan faol ishtirokchiga aylantira olishi kerak.

Demak, yosh bolalarga ingliz tilini samarali o‘rgatishning asosiy formulasi — qiziqish + o‘yin + muloqot + harakat + takrorlash + ijobiy muhit + muntazamlik tamoyillarining uyg‘unligidir.

TEST

1. Maktabgacha yoshdagi bolaga ingliz tilini o‘rgatishda asosiy maqsad qaysi javobda eng to‘g‘ri ifodalangan?

A) Bolaga imkon qadar ko‘p grammatik qoidalarni yodlatish

B) Ingliz tilidagi barcha so‘zlarni qisqa muddatda o‘zlashtirish

C) Bolada ingliz tiliga qiziqish va dastlabki kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish

D) Bolani boshlang‘ich sinfdagi ingliz tili dasturiga to‘liq tayyorlash

2. Bola “What color is it?” savoliga javob berishda qiynaldi. Tarbiyachining qaysi harakati metodik jihatdan maqsadga muvofiq?

A) Bolani javob bera olmagani uchun boshqa bolaga navbat berish

B) Savolni murakkablashtirish

C) Rangli predmet yoki kartochka orqali bolaga qo‘shimcha tayanch berish

D) Boladan javobni bir necha marta yozishni talab qilish

3. Nima sababdan maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda bir xil so‘zni turli faoliyatlarda takrorlash samarali hisoblanadi?

A) Bolalar grammatik qoidalarni tezroq yodlaydi

B) So‘z turli mazmunli vaziyatlarda qayta qo‘llanib, uning ma’nosi mustahkamlanadi

C) Mashg‘ulot davomiyligi uzayadi

D) Bolalar ko‘proq yozish mashqlarini bajaradi

4. Tarbiyachi “Find something blue” deydi va bolalar xonadan ko‘k rangdagi predmetni topadilar. Ushbu topshiriqda qaysi jarayonlar birgalikda rivojlanadi?

A) Faqat yozish va o‘qish

B) Faqat grammatik tahlil

C) Tinglab tushunish, so‘z ma’nosini anglash va harakat

D) Faqat tarjima qilish

5. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ingliz tili mashg‘ulotida qaysi holat metodik jihatdan eng maqbul?

A) Tarbiyachi mashg‘ulot davomida deyarli barcha vaqt o‘zi gapiradi

B) Bola barcha yangi so‘zlarni yozma ravishda yodlaydi

C) Har bir xato darhol to‘xtatilib, tuzatiladi

D) Til materiali o‘yin, harakat, muloqot va ko‘rgazmali faoliyat bilan bog‘lanadi

Nazorat savollari

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o‘rgatishning asosiy maqsadi nimadan iborat?

2. Yosh bolalarning ingliz tilini o‘zlashtirishida o‘yin va harakatning qanday ahamiyati bor?

3. Maktabgacha ta’limda kommunikativ yondashuv asosida ingliz tilini qanday tashkil etish mumkin?

4. Ingliz tilini o‘rgatishda qo‘shiq, rasm, ertak va multimedia vositalaridan qanday foydalanish mumkin?

5. Yosh bolalarga ingliz tilini o‘rgatishda individual yondashuv qanday amalga oshiriladi?

6. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ingliz tilini o‘zlashtirish natijalarini qanday usullar orqali baholash mumkin?

IZOHLI LUG‘AT

1. Dialogik nutq — ikki yoki undan ortiq shaxsning savol-javob, fikr almashish va o‘zaro muloqot qilish jarayonidagi nutq shakli.

2. Didaktik o‘yin — muayyan ta’limiy maqsad asosida tashkil etilib, o‘yin shakli orqali bolaning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan o‘yin.

3. Diqqat — bolaning ma’lum bir predmet, faoliyat yoki axborotga ongli ravishda e’tibor qaratishi va uni ma’lum vaqt davomida kuzatib borishi.

4. Erta boshlash effekti — chet tilini bola rivojlanishining nisbatan erta bosqichida boshlash natijasida tilni tabiiy eshitish, taqlid qilish va kommunikativ faoliyat orqali o‘zlashtirish imkoniyatlarining kengayishi.

5. Erta til ta’limi — bolaga chet tilini maktabgacha yoshdan boshlab o‘rgatish jarayoni bo‘lib, unda bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga mos metod, vosita va faoliyatlardan foydalaniladi.

6. Faoliyatga asoslangan ta’lim — bolaning bilimni faqat tinglash orqali emas, balki amaliy harakat, o‘yin, ijod, muloqot va boshqa faoliyatlar orqali o‘zlashtirishiga asoslangan ta’lim yondashuvi.

7. Faol lug‘at — bola nutqida mustaqil ravishda qo‘llay oladigan chet tilidagi so‘zlar majmui.

8. Fan mazmuni — bola tomonidan muayyan mavzu yoki faoliyat doirasida o‘zlashtiriladigan bilim, tushuncha, harakat va amaliy mazmun.

9. Fonetik faollik — bolaning chet tilidagi tovush, so‘z va iboralarni tinglash, takrorlash va to‘g‘ri talaffuz qilish jarayonidagi faol ishtiroki.

10. Gapirish ko‘nikmasi — bolaning o‘rgangan chet tili birliklaridan foydalanib, sodda fikr, istak, javob yoki munosabatini og‘zaki ifodalash qobiliyati.

11. Harakatli faoliyat — bolaning jismoniy harakatlarni bajarishi bilan birgalikda chet tilidagi so‘z va ko‘rsatmalarni o‘zlashtirishiga asoslangan faoliyat turi.

12. Idrok — bolaning predmet, hodisa, tovush, rasm va boshqa ta’sirlarni sezgi organlari orqali yaxlit tarzda qabul qilish jarayoni.

13. Ijodiy faoliyat — bolaning rasm chizish, yasash, sahnalashtirish, hikoya tuzish, qo‘shiq aytish va boshqa ijodiy harakatlar orqali o‘z fikrini ifodalash faoliyati.

14. Ijodiy o‘rganish — bolaning yangi bilim va til birliklarini tasavvur, mustaqil fikrlash, ijod qilish va turli faoliyatlar orqali faol o‘zlashtirish jarayoni.

15. Individual yondashuv — har bir bolaning yoshi, qobiliyati, qiziqishi, tilni o‘zlashtirish sur’ati va individual ehtiyojlarini hisobga olib ta’limni tashkil etish tamoyili.

16. Ingliz tili muhiti — bolaga ingliz tilini muntazam eshitish, tushunish va sodda kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradigan maxsus tashkil etilgan ta’limiy muhit.

17. Integratsiyalashgan ta’lim — turli bilim, faoliyat yoki ta’lim mazmunlarini o‘zaro bog‘lagan holda yagona ta’lim jarayonida o‘zlashtirishga asoslangan yondashuv.

18. Kontekst — so‘z, ibora yoki nutqiy birlikning ma’nosini tushunishga yordam beradigan kommunikativ vaziyat va unga bog‘liq nutqiy muhit.

19. Kommunikativ faoliyat — bolaning boshqa shaxslar bilan muloqot qilish, fikrini ifodalash, savol berish, javob qaytarish va nutqni tushunishga yo‘naltirilgan faoliyati.

20. Kommunikativ kompetensiya — bolaning chet tilidan ma’lum kommunikativ vaziyatlarda maqsadga muvofiq va tushunarli tarzda foydalana olish qobiliyati.

21. Kommunikativ o‘yin — bolalarni chet tilida savol-javob qilish, so‘zlashish, tinglash va ma’lumot almashishga undaydigan o‘yin turi.

22. Kommunikativ vaziyat — til birliklaridan foydalanish zarurati yuzaga keladigan, ma’lum maqsad, ishtirokchilar va faoliyat bilan bog‘liq muloqot holati.

23. Leksik birlik — ma’lum bir ma’noni ifodalovchi va nutq jarayonida qo‘llanadigan so‘z yoki turg‘un so‘z birikmasi.

24. Leksik ko‘nikma — chet tilidagi so‘zlarni to‘g‘ri tushunish, eslab qolish va tegishli kommunikativ vaziyatda o‘rinli qo‘llay olish qobiliyati.

25. Lug‘at boyligi — bolaning tushunadigan va nutqida qo‘llay oladigan chet tilidagi so‘zlari majmui.

26. Monologik nutq — bolaning ma’lum predmet, voqea yoki holat haqida nisbatan mustaqil va izchil ravishda fikr bayon qilishi.

27. Motivatsiya — bolani ingliz yoki boshqa chet tilini o‘rganishga, muloqot qilishga va ta’limiy faoliyatda ishtirok etishga undovchi ichki va tashqi omillar majmui.

28. Nutqiy faollik — bolaning chet tilida gapirish, savollarga javob berish, so‘zlarni takrorlash va muloqotga kirishishdagi faol ishtiroki.

29. Nutqiy ijodkorlik — bolaning o‘rgangan til birliklaridan foydalanib, yangi so‘z birikmalari, gaplar, qisqa hikoyalar yoki dialoglarni yaratishga intilishi.

30. Nutqiy namuna — tarbiyachi tomonidan bolaga to‘g‘ri talaffuz, so‘z birikmasi yoki sodda gap shaklida taqdim etiladigan va bola tomonidan taqlid asosida o‘zlashtiriladigan til namunasi.

31. O‘yin faoliyati — maktabgacha yoshdagi bolaning qiziqish, tasavvur, harakat va ijtimoiy tajribasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi yetakchi faoliyat turi.

32. O‘yin muhiti — bolalarning o‘yin va til faoliyatini amalga oshirishi uchun yaratilgan predmetli, vizual, kommunikativ va psixologik sharoitlar majmui.

33. Passiv lug‘at — bola eshitganda yoki ko‘rganda ma’nosini tushunadigan, biroq hali mustaqil nutqida muntazam qo‘llamaydigan so‘zlar majmui.

34. Psixologik rivojlanish — bolaning idrok, diqqat, xotira, tafakkur, tasavvur, hissiyot va boshqa psixik jarayonlarining yosh davomida takomillashib borishi.

35. Rolli muloqot — o‘yin jarayonida bolaning o‘ziga berilgan rolga muvofiq ravishda boshqa ishtirokchilar bilan og‘zaki aloqa qilishi.

36. Rolli o‘yin — bolalar ma’lum ijtimoiy yoki hayotiy vaziyatdagi rollarni bajarish orqali muloqot va xulq-atvor tajribasini egallaydigan o‘yin turi.

37. So‘z ma’nosi — muayyan so‘z orqali ifodalanadigan predmet, belgi, harakat yoki hodisa haqidagi mazmuniy tushuncha.

38. So‘z o‘yini — yangi so‘zlarni o‘rganish, ularni eslab qolish va nutqda qo‘llashni o‘yin faoliyati bilan uyg‘unlashtiruvchi metodik usul.

39. Tafakkur — bolaning predmet va hodisalar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni anglash, taqqoslash, umumlashtirish va muayyan xulosaga kelish jarayoni.

40. Tasavvur — bolaning ilgari idrok qilgan obrazlar asosida yangi obraz va vaziyatlarni xayolan yaratish qobiliyati.

41. Til materiali — chet tilini o‘rgatish jarayonida foydalaniladigan tovushlar, so‘zlar, iboralar, gaplar va boshqa til birliklari majmui.

42. Til muhiti — bolani chet tilidagi nutq, so‘zlar, iboralar va kommunikativ vaziyatlar bilan muntazam ravishda uchrashtirib turadigan tabiiy yoki maxsus tashkil etilgan ta’limiy muhit.

43. Vaziyatli-rolli o‘yin — muayyan real yoki tasavvuriy kommunikativ vaziyat asosida tashkil etilib, bolalarning belgilangan rollar orqali chet tilida muloqot qilishini ta’minlaydigan o‘yin.

44. Vizual vositalar — chet tilidagi so‘z va tushunchalarni anglashni osonlashtirish uchun foydalaniladigan rasm, predmet, kartochka, tasvir, belgilar va boshqa ko‘rgazmali materiallar.

45. Xotira — bolaning o‘rgangan so‘z, ibora, tovush, obraz va tajribalarni eslab qolishi, saqlashi hamda kerakli vaqtda qayta tiklashi jarayoni.

46. Yosh omili — tilni o‘zlashtirish jarayoniga bolaning yoshi, psixologik rivojlanishi, bilish jarayonlari va kommunikativ imkoniyatlarining ta’sirini ifodalovchi tushuncha.

47. Yosh xususiyatlari — muayyan yosh bosqichidagi bolalarga xos bo‘lgan psixologik, fiziologik, bilish va kommunikativ rivojlanish xususiyatlari.

48. Yoshga mos metodika — ta’lim mazmuni, metodlari, vositalari va topshiriqlarini bolaning yosh, psixologik va individual xususiyatlariga mos ravishda tanlashga asoslangan metodik yondashuv.

49. CLIL — ingliz tilidagi “Content and Language Integrated Learning” atamasining qisqartmasi bo‘lib, mazmun va chet tilini integratsiyalashgan holda o‘rganish yondashuvini anglatadi.

50. Erta til ta’limi — bolaga chet tilini maktabgacha yoshdan boshlab o‘rgatish jarayoni bo‘lib, unda bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga mos metod, vosita va faoliyatlardan foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.

2. “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi PF-5198- sonli Farmoni.

3. “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrdagi PQ-2707-sonli Qarori.

4. “Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrdagi PQ-3261-sonli Qarori.

5. “Nodavlat ta’lim xizmatlari ko‘rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 15 sentyabrdagi PQ-3276-sonli Qarori.

6. “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 30 sentyabrdagi PQ-3305-sonli Qarori.

7. Mirziyoev Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – T.: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.

8. Mirziyoev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 48 b. 284

9. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. –T.: “O‘zbekiston”. – 2017.– 102b.

10.Mirziyoev Sh.M. O‘‘zbekiston Respublikasi prezidentining «Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi qarori – T.:“O‘zbekiston”, 2017.

11. Jalolov J. Chet tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2012. — 432 b.

12. Protasova E.Yu. Методика обучения дошкольников иностранному языку. — Moskva.

13. Mutalova D., Shanasirova Z., Yusupov O. Maktabgacha ta’limda ingliz tili. — Chirchiq, 2021.

14. Mirzayeva L. Maktabgacha ta’limda chet tilini o‘qitish metodikasi. — Toshkent: NIF MSH, 2023. — 294 b.

15. Shamatova O. Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda chet (ingliz) tili o‘qitish metodikasi. — 2026. — 144 b.

16. Passov E.I. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. — Moskva.

17. Cameron L. Teaching Languages to Young Learners. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

18. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. — Pearson Education, 2007.

19. Krashen S.D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. — Oxford: Pergamon Press, 1982.

20. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

21. Piaget J., Inhelder B. The Psychology of the Child. — New York: Basic Books, 1969.

22. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

23. Nunan D. Task-Based Language Teaching. — Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

24. Larsen-Freeman D. Techniques and Principles in Language Teaching. — Oxford: Oxford University Press, 2011.

25. Hymes D. On Communicative Competence. — Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.

26. Tomlinson C.A. How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms. — Alexandria: ASCD, 2017.

27. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. — Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

28. Alina I.A. Обучение чтению транскрипции на начальном этапе овладения английским языком младшими школьниками. // Обучение иностранным языкам в школе и вузе. — СПб.: Оракул, 1999.

29. Alxazishvili A.A. Основы овладения устной иностранной речью. — Москва, 1988.

30. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risidagi Qonun. — Toshkent, 2020.

TEST JAVOBLARI

1. CHET TIL O‘QITISH METODLAR TARIXI

1	2	3	4	5
C	B	D	C	C

2. CHET TIL O‘QITISH METODIKASIDA TA’LIM SHAKLLARI

1	2	3	4	5
C	C	C	C	C

3. METODIKA — CHET TIL O‘QITISH NAZARIYASI

1	2	3	4	5
C	C	D	C	D

4. IKKINCHI TILNI O‘QITISHNING METODIK ASOSLARI

1	2	3	4	5
C	B	C	D	C

5. TILNI O‘ZLASHTIRISHDA TURLI YOSH OMILI.TA’LIMNI ERTA BOSHLASH EFFEKTI

1	2	3	4	5
B	C	C	C	C

6. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O‘QITISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

1	2	3	4	5
B	C	C	C	C

7. MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILI O‘QITISH LEKSIK KO‘NIKMAIARINI SHAKLLANTIRISH

1	2	3	4	5
C	C	C	B	C

8. MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILIDA GAPIRISHNI O‘RGATISH

1	2	3	4	5
C	C	C	C	C

9. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI O‘QITISH VA BOLALARNI BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QITISH O‘RTASIDAGI MUHIM FARQLAR

1	2	3	4	5
C	C	C	C	C

10. O‘YIN CHET TILI O‘QITISH JARAYONINI TASHKIL ETISH SHAKLI SIFATIDA

1	2	3	4	5
C	B	C	C	D

11. VAZIYATLI ROLLI O‘YINLAR MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILI O‘QITISH SIFATIDA

1	2	3	4	5
C	C	B	C	C

12. MTTDA INGLIZ TILINI IJODIY O‘RGANISH

1	2	3	4	5
C	C	C	C	D

13. MAKTABGACHA TA’LIM YOSHIDAGI BOLALARGA SO‘Z O'YINLARI ORQALI CHET TILINI O‘RGATISH

1	2	3	4	5
C	C	B	C	C

14. CLIL YORDAMIDA BOLALARNI CHET TILIGA O‘RGATISH

1	2	3	4	5
C	B	C	C	D

15. YOSH BOLALARGA INGLIZ TILINI QANDAY O‘RGATISH KERAK?

1	2	3	4	5
C	C	B	C	D

QAYDLAR UCHUN

MUNDARIJA

KIRISH 3
CHET TIL O‘QITISH METODLAR TARIXI 5
CHET TIL O‘QITISH METODIKASIDA TA’LIM SHAKLLARI 34
METODIKA — CHET TIL O‘QITISH NAZARIYASI 45
IKKINCHI TILNI O‘QITISHNING METODIK ASOSLARI 55
TILNI O‘ZLASHTIRISHDA TURLI YOSH OMILI. TA’LIMNI ERTA BOSHLASH EFFEKTI 66
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O‘QITISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI 75
MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILI O‘QITISH LEKSIK KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH 83
MAKTABGACHA TA’LIMDA CHET TILIDA GAPIRISHNI O‘RGATISH 91
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI O‘QITISH VA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QITISH O‘RTASIDAGI MUHIM FARQLAR 99
O‘YIN CHET TILI O‘QITISH JARAYONINI TASHKIL ETISH SHAKLI SIFATIDA 106
VAZIYATLI-ROLLI O‘YINLAR MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILI O‘QITISH VOSITASI SIFATIDA 112
MTTDA INGLIZ TILINI IJODIY O‘RGANISH 119
MAKTABGACHA TA’LIM YOSHIDAGI BOLALARGA SO‘Z O‘YINLARI ORQALI CHET TILINI O‘RGATISH 125
CLIL YORDAMIDA BOLALARNI CHET TILIGA O‘RGATISH 131
YOSH BOLALARGA INGLIZ TILINI QANDAY O‘RGATISH KERAK? 139
IZOHLI LUG‘AT 149
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR 154
TEST JAVOBLARI 157
QAYDLAR UCHUN 159